ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐποπτεία
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ — ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

∴

Ἐπιμέλεια
ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ — ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
Διδακτόρων τῆς Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 12

1. ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ Α΄—Β΄
2. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΝΤΑΣ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΒΙΟΝ Α΄

Εἰσαγωγή — Μετάφρασις — Σχόλια
Ἀρχιμ. ΝΑΥΚΡΑΤΙΟΥ ΤΣΟΥΛΚΑΝΑΚΗ

Εἰσαγωγή — Μετάφρασις — Σχόλια
ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΤΟΚΑΤΛΙΔΗ

Κείμενον: **B. Montfaucon**



ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρός δύο μοναχούς, τόν Δημήτριον καί τόν Στελέχιον, οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶναι ἄγνωστοι ἐξ ἄλλης πηγῆς, ἀπευθύνει τούς δύο περί κατανύξεως λόγους του ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀνταποκρινόμενος εἰς ἰδιαιτέραν των θερμήν παράκλησιν. Ἀμφότερα τά ἔργα εἶναι ἀσκητικοῦ χαρακτῆρος καί ἀναπτύσσουν τόν ἴδιον θέμα, ἐγράφησαν δέ κατά τήν περίοδον πού ὁ ἱερός πατήρ ἦτο ἱερεύς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ὁ πρός Δημήτριον λόγος ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν ἀνάπτυξιν χωρίων τῆς ἐπί τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας τοῦ Κυρίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀφορμᾶται βεβαίως διά νά εἰσδύσῃ ἀπό τῆς ζ' παραγράφου εἰς τήν οὐσίαν τοῦ θέματός του. Εἰς τόν πρός Στελέχιον λόγον ὅμως ἀναπτύσσει κατά πλάτος καί βάθος τήν περί κατανύξεως διδασκαλίαν του. Ἰδίως εἰς τόν λόγον τοῦτον, ὁ ἀπόστολος Παῦλος καί ὁ προφητάναξ Δαβίδ ἀποτελοῦν τά πρότυπα τῆς κατανύξεως καί πρός τήν ταπείνωσιν, τήν συναίσθησιν καί τήν κατάνυξιν ἐκείνων συγκρίνει τάς καρδίας τῶν συγχρόνων του, ἤ μᾶλλον τήν σκλήρυνσιν καί τήν ἀναισθησίαν τῶν καρδιῶν αὐτῶν.

Εἰς ἀμφότερα τά ἔργα παρατηροῦνται σχοινοτενεῖς καί μακραί περίοδοι, αἱ ὁποῖαι παρά ταῦτα δέν κουράζουν, ἀλλά συναρπάζουν καί θέλγουν τόν ἀναγνώστην. Ἡ τοιαύτη δέ ὕπαρξις μακρῶν περιόδων παρατηρεῖται, ἴσως ἐπειδή ὁ συγγραφεύς ἐπιδίδεται εἰς περιγραφάς καί συγκρίσεις, πρᾶγμα πού συμβαίνει περισσότερον εἰς τόν πρός Στελέχιον λόγον, προκειμένου νά δείξῃ τήν διαφοράν πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν πνευματικῶν καί ὑλικῶν καταστάσεων καί πραγμάτων. Παρατηροῦνται ἐπίσης κοινοί τόποι, ὡς θά ἐλέγομεν, δηλαδή τμήματα πού περιέχουν τήν αὐτήν διδασκαλίαν καί εἰς τά δύο ἔργα. Τοῦτο συμβαίνει μᾶλλον ἐπειδή εἰς τόν πρός Στελέχιον λόγον του ὁ συγγραφεύς διαπραγματεύεται κατά τρόπον ὡλοκληρωμένον τό θέμα του.

Ἀμφότεροι οἱ λόγοι οὗτοι ἐπίσης δέν διακρίνονται μόνον διά τό ἔξοχον κάλλος των, ἀλλ' ἔχουν καί μίαν καταπληκτικήν ἡδύτητα, ἡδύτητα μύρου, καθότι μῦρον τῆς ψυχῆς ἀποκαλεῖ τήν κατάνυξιν ὁ ἱερός Χρυσόστομος, πού εὐφραίνει τήν καρδίαν καί τήν ἀρδεύει μέ τόν γλυκασμόν τοῦ θείου πόθου. Καί οἱ κατέχοντες τόν θησαυρόν τοῦτον ἐν τῷ ὀστρακίνῳ σκεύει τῆς καρδίας καί οἱ στερούμενοι τούτου, δύνανται νά ὀσφρανθοῦν ὀσμήν κατανύξεως διά τῆς ἀναγνώσεως τῶν περιφήμων τούτων ἔργων τοῦ ἱεροῦ πατρός. Ἡ παροῦσα ἔκδοσις, ἡ ὁποία προσφέρει εἰς τούς συγχρόνους μας τούς ἀμυθήτους θησαυρούς τῆς πατερικῆς σοφίας, παρέχει ἐκ παραλλήλου καί τήν εὐκαιρίαν νά ἐντρυφήσουν εἰς αὐτούς καί νά ἀποκομίσουν τήν δέουσαν ὠφέλειαν.

Ἀρχιμ. ΝΑΥΚΡΑΤΙΟΣ ΤΣΟΥΓΚΑΝΑΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΠΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ[1]

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Καθὼς σὲ ἔβλεπα, εὐλογημένε Δημήτριε, νὰ μὲ πιέζῃς ἐπιμόνως καὶ μὲ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ζητῇς λόγους περὶ κατανύξεως, πάντοτε σὲ ἐμακάριζα καὶ ἐθαύμαζα τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς σου. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιθυμῇ κανεὶς τέτοιους λόγους, ἐὰν προηγουμένως δὲν καθαρίσῃ καλῶς τὸν ἑαυτόν του καὶ ἀνεβῇ πιὸ πάνω ἀπὸ τὰς βιοτικὰς φροντίδας. Τοῦτο ἄλλωστε εἶναι εὔκολον νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεὶς καὶ ἐξ ἐκείνων ποὺ ἔστω καὶ δι' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα ἔχουν καταληφθῇ ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόθον· ὅτι δηλαδὴ δέχονται τέτοιαν ἀπότομον μεταστροφήν, ὥστε εὐθὺς νὰ μετατίθενται εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι αὐτοί, ἐλευθερώσαντες τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὰς κοσμικὰς φροντίδας, ὡς ἀπὸ βαρέα δεσμά,
123 A τὴν ἄφησαν νὰ πετάξῃ εἰς τὸν ἰδικὸν καὶ συγγενῆ της τόπον. Εἰς πολλοὺς βεβαίως γίνεται τοῦτο δι' ὀλίγον μόνον καιρόν. Ἐσὺ ὅμως, φίλτατε, γνωρίζω ὅτι διακατέχεσαι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς κατανύξεως παντοτεινά. Καὶ ἠμποροῦν νὰ ἐπιβεβαιώσουν ταῦτα αἱ ἄυπνοι νύκτες, αἱ πηγαὶ τῶν δακρύων καὶ ὁ ἔρως τῆς ἐρημίας ποὺ κατεστάλαζε καὶ ηὔξανεν εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας σου. Εἰς τί θὰ σὲ ὠφελοῦσαν λοιπὸν οἱ ἰδικοί μου λόγοι; Διότι καὶ τὸ ὅτι, ἐνῷ ἔχεις ἤδη φθάσει εἰς τὴν κορυφὴν νομίζεις ἐν τούτοις ὅτι εὑρίσκεσαι ἀκόμη μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἀνηφορίζουν πρὸς αὐτὴν καὶ τὸ ὅτι ψυχὴν ἀνεπτερωμένην τὴν ὀνομάζεις λιθίνην καὶ συνεχῶς μοῦ σφίγγεις τὴν δεξιὰν καὶ B τὴν ἀσπάζεσαι καὶ μὲ δάκρυα λέγεις, κάμε νὰ αἰσθανθῇ συντριβὴν ἡ πεπωρωμένη

1. Κατάνυξις εἶναι ἡ κατάστασις ἐκείνη τῆς καρδίας, κατὰ τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται αὕτη εἰς συναίσθησιν τῆς ἁμαρτωλότητός της καὶ αἰσθάνεται συντριβὴν καὶ μετάνοιαν. Τὴν κατάνυξιν προκαλεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐκχυθῇ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κατάνυξις εἶναι μήτηρ τῶν δακρύων καὶ τῆς νήψεως, αὐτὴ ἡ χαρμολύπη, τὴν ὁποίαν γεννᾷ τὸ κατὰ Θεὸν πένθος καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ.

μου καρδία, πόσης εὐλαβείας καὶ πόσης ζέσεως πνευματικῆς δύνανται ταῦτα νὰ θεωρηθοῦν ἀποδείξεις;

Ἐὰν λοιπὸν μὲ ὡδήγησες εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, θέλοντας νὰ μὲ ἀφυπνίσῃς, ἀποδέχομαι τὴν πολλήν σου φιλόσοφον διάθεσιν καὶ πρόνοιαν. Ἐὰν ὅμως εἰς τὴν πραγματικότητα ἔχῃς κατὰ νοῦν τὴν ἰδικήν σου κατάστασιν καὶ νομίζῃς ὅτι ἔχεις ἀνάγκην ἐκείνου ποὺ θὰ σὲ ὑποβοηθήσῃ νὰ ἐγερθῇς, δὲν γνωρίζω πῶς ἄλλως θὰ μὲ ἔπειθες, ὅτι οὐδόλως χρειάζεσαι βοήθειαν ἀπὸ ἐμέ. Ὅμως καὶ ἔτσι θὰ ὑποχωρήσω καὶ θὰ σὲ ὑπακούσω ἐξ αἰτίας ὅλων τῶν ἄλλων ποὺ ἔχεις καὶ διὰ τὴν παρρησίαν σου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σου διὰ τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ φιλίαν. **C** Ἐσὺ ὅμως ἀντ' αὐτῶν ἀντάμειψέ με διὰ τῶν προσευχῶν σου, ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς νὰ διορθωθῇ ἡ ζωή μου καὶ ἐν προκειμένῳ νὰ ἠμπορέσω κάτι σπουδαῖον νὰ γράψω, ἱκανὸν νὰ ἐγείρῃ τὰς κατακειμένας ψυχὰς καὶ τὰς χαλαρωμένας νὰ τονώσῃ καὶ τὰς συγκροτήσῃ.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν νὰ ἀρχίσω τὸν λόγον καὶ εἰς ποῖον θεμέλιον καὶ ποίαν βάσιν νὰ τὸν βασίσωμεν; Μᾶλλον ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, μὲ τοὺς ὁποίους ταλανίζει μὲν τοὺς γελῶντας, τοποθετεῖ δὲ τοὺς πενθοῦντας εἰς τὴν μερίδα τῶν μακαριζομένων, λέγοντας· «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται» (Ματθ. 5, 5) καὶ «Οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε» (Λουκ. 6, 25). Καὶ πολὺ εὔλογα· διότι ὁ παρὼν καιρὸς εἶναι πράγματι **D** ὅλος καιρὸς πένθους καὶ ὀδυρμῶν· τέτοια συμφορὰ ἔχει καταλάβει ὅλον τὸν κόσμον καὶ τέτοια κακὰ μαστίζουν τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ τὰ ἐξετάσῃ μὲ ἀκρίβειαν, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, δὲν θὰ παύσῃ ὀδυρόμενος καὶ πενθῶν. Τόσον ἔχουν ἀνατραπῆ τὰ πάντα καὶ περιέλθει εἰς σύγχυσιν καὶ οὐδαμοῦ εὑρίσκεται ἀρετῆς ἴχνος. Καὶ τὸ πλέον λυπηρόν, ὅτι οὔτε ἡμεῖς ἔχομεν αἴσθησιν τῶν δεινῶν ποὺ μᾶς κατέχουν, οὔτε εἰς ἄλλους παρέχομεν, ἀλλ' ὁμοιάζομεν μὲ σῶμα ἐξωτερικῶς μὲν ὡραῖον, ἐσωτερικῶς δὲ καταδαπανώμενον ἀπὸ τὸ πῦρ. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀναλγησίας μας καθόλου δὲν διαφέρομεν ἀπὸ τοὺς παραπαίοντας, οἱ ὁποῖοι πολλὰ ἐπικίνδυνα καὶ αἰσχρὰ καὶ λέγουν **E** καὶ πράττουν ἄνευ συστολῆς, διὰ τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον δὲν αἰσχύνονται, ἀλλὰ καὶ καυχῶνται καὶ νομίζουν ὅτι εἶναι ὑγιέστεροι καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὑγιεῖς. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἐνῷ πράττομεν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ πράττουν καὶ οἱ ἀσθενεῖς, ἀγνοοῦμεν ὅμως αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ εἴμεθα ἀσθενεῖς.

Διὰ τὸ σῶμα μας καὶ τὸ τυχαῖον πάθος ποὺ θὰ μᾶς ἐνοχλήσῃ καὶ ἰατροὺς καλοῦμεν καὶ χρήματα ἐξοδεύομεν καὶ

καρτερίαν δεικνύομεν **124 A** καὶ δὲν παραλείπομεν τίποτε, ἀλλὰ πράττομεν τὸ πᾶν ἕως ὅτου ἀποδιώξωμεν ἐκεῖνο ποὺ μᾶς στενοχωρεῖ. Διὰ τὴν ψυχήν μας ὅμως ποὺ καθημερινῶς κεντᾶται ἀπὸ πάθη σημαντικὰ καὶ σπαράσσεται, καίεται, κρημνίζεται καὶ μὲ κάθε τρόπον καταστρέφει τὸν ἑαυτόν της, οὔτε τὸν ἐλάχιστον λόγον κάμνομεν. Καὶ τὸ αἴτιον εἶναι ὅτι ὅλους μᾶς ἔχει προσβάλει ἡ νόσος. Καὶ ὅπως οἱ ἀσθενεῖς, ἐὰν συμβῇ νὰ μὴ ἔχουν πλησίον των κάποιον ὑγιῆ διὰ νὰ τοὺς παρασταθῇ, ἀπὸ τίποτε δὲν ἐμποδίζονται νὰ καταλήξουν ἴσως καὶ εἰς θάνατον, ἐφ' ὅσον κανεὶς δὲν ὑπάρχει νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὰς παραλόγους ἐπιθυμίας των, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἐπειδὴ κανένα δὲν ἔχομεν ὑγιαίνοντα καθαρῶς εἰς τὴν πίστιν, ἀλλ' ὅλοι συμβαίνει νὰ ἀσθενῶμεν, ἄλλοι πολὺ καὶ ἄλλοι ὀλιγώτερον, **B** δι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τοὺς κατακειμένους.

Ἐὰν δὲ ἔλθῃ κάποιος μὴ χριστιανὸς καὶ πληροφορηθῇ καλῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἴδῃ τὴν σύγχυσιν ποὺ ἐπικρατεῖ εἰς τὸν χριστιανικόν μας βίον, δὲν γνωρίζω ἐὰν θὰ εὕρῃ ἄλλους χειροτέρους ἀπὸ ἡμᾶς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐζήσαμεν τὴν ζωήν μας, ὡσὰν νὰ εἴχομεν μελετήσει νὰ βαδίζωμεν τὴν ἀντίθετον πρὸς τὰς ἐντολάς του ὁδόν.

2. Διὰ νὰ μὴ νομίσῃ δὲ κανεὶς ὅτι οἱ λόγοι μου αὐτοὶ εἶναι ὑπερβολικοί, θὰ προσπαθήσω νὰ φέρω τὰς ἀποδείξεις ὄχι ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ φονεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, **C** ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ, Μωρέ,[2] ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός» (Ματθ. 5, 21 - 22). Καὶ αὐτὰ μὲν ὁ Χριστός. Ἡμεῖς δὲ χειρότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους κατεπατήσαμεν τὸν νόμον του, μὲ ἀπείρους ὕβρεις καθημερινῶς περιλούζοντες τοὺς ἀδελφούς μας. Καὶ τὸ πλέον ἄξιον γέλωτος εἶναι, ὅτι, ἐνῷ ἀποφεύγομεν τὴν λέξιν μωρός, ἐκστομίζομεν πολλάκις πολλὰς ἄλλας ὕβρεις πικροτέρας αὐτῆς, ὡσὰν ἐκείνη μόνον ἡ λέξις νὰ περιεῖχε τὴν ὕβριν. Ἀσφαλῶς ὅμως ἡ ἔννοια τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι αὐτή, ἀλλ' ἔθεσε τοῦτο τὸ ἐπιτίμιον **D** προκειμένου νὰ τιμωρήσῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὸν ὑβριστήν, πρᾶγμα ποὺ γίνεται φανερὸν καὶ ἐξ ὅσων λέγει ὁ

2. «Μωρὲ» καὶ «Ρακὰ» εἶναι λέξεις ὑβριστικαί, ποὺ σημαίνουν ἄνθρωπον κοῦφον, ἐλαφρόν, μωρόν, λέξεις ἐνδεικτικαὶ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς ὁμοδούλους μας, οἱ ὁποῖοι ὡς τόσον δὲν παύουν νὰ εἶναι εἰκόνες τοῦ Θεοῦ. Μολονότι φαίνονται ἐλαφραὶ εἰς τὸ περιεχόμενόν των, ἔχουν ὅμως ὑβριστικὴν δύναμιν μεγάλην.

ἀπόστολος Παῦλος· «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὐ μοιχοί, οὐ μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὐ κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι» (Α΄ Κορ. 6, 9-10).

Ἐὰν δὲ ὁ ἀποκαλῶν τὸν ἀδελφόν του μωρὸν εἶναι ἄξιος τῆς μεγαλυτέρας τιμωρίας, ὁ ἀποκαλῶν αὐτὸν κακοῦργον, βάσκανον, ἄστατον, κενόδοξον καὶ τόσα ἄλλα παρόμοια, πόσον πῦρ τῆς γεέννης θὰ ἑτοιμάσῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του; Διότι τό, Μωρὲ καὶ Ρακά, εἶναι πολὺ ἐλαφρότερον ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω. Δι᾽ αὐτὸ ἀφήνοντας ἐκεῖνο ὁ Χριστὸς τοῦτο παρέθεσε, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι, ἐὰν ἡ λέξις ποὺ φαίνεται περισσότερον τῶν ἄλλων ὑποφερτὴ ἐπισύρει τὴν γέενναν ἐναντίον τοῦ λέγοντος, E πολὺ περισσότερον τοῦτο θὰ κάμουν αἱ πλέον βαρεῖαι καὶ ἀφόρητοι λέξεις.

Ἐὰν ὅμως μερικοὶ μᾶς καταλογίζουν ὑπερβολὴν εἰς τοὺς λόγους (διότι γνωρίζω καὶ μερικοὺς ποὺ τὸ ἔχουν κάμει τοῦτο καὶ νομίζουν ὅτι πρὸς ἐκφοβισμὸν μόνον λέγονται αὐτὰ) εἶναι καιρὸς τοὺς μοιχούς, τοὺς ἀρσενοκοίτας, τοὺς ἀσελγεῖς καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας νὰ τοὺς ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν τοιαύτην κόλασιν. 125 A Διότι ἐὰν μόνον διὰ φόβον ἠπείλησε τοὺς ὑβριστάς, εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ τοὺς ἀνωτέρω διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀπειλεῖ. Ἀφοῦ τοὺς ἀπηρίθμησε λοιπὸν ὅλους μαζί, ἀκολούθως ἐξήγγειλε καὶ τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας ἔκπτωσίν των. Τί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃ κανείς, ὁ ὑβριστὴς θὰ συγκαταλεχθῇ μετὰ τοῦ μοιχοῦ καὶ τοῦ μαλακοῦ, τοῦ πλεονέκτου καὶ τοῦ εἰδωλολάτρου; Τὸ ἐὰν θὰ τιμωρηθῇ ἐξ ἴσου μὲ αὐτούς, τοῦτο ἂς τὸ ἀφήσωμεν νὰ τὸ ἐξετάσωμεν ἄλλοτε. Διὰ τὸ ὅτι ὅμως ἐξ ἴσου μὲ τοὺς ἄλλους καὶ αὐτὸς θὰ ἀπολέσῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πιστεύω εἰς τὸν Παῦλον, ποὺ λέγει, ἢ μᾶλλον εἰς τὸν δι᾽ αὐτοῦ ἐνεργοῦντα Χριστόν, ὅτι οὔτε αὐτοί, οὔτε ἐκεῖνοι θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὄχι μόνον δι᾽ αὐτό, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἄλλοι τὸ ἴδιον ἔπαθον καὶ νομίζουν B ὅτι ἔχουν λεχθῇ ὑπερβολικῶς τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Αὐτὴ ὅμως ἡ παγὶς εἶναι διαβολική.

Διὰ νὰ ἀπαλείψῃ λοιπὸν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν κατανυγέντων ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον τῆς μελλούσης κολάσεως καὶ τοὺς κάμῃ ραθυμοτέρους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς, εἰσήγαγεν ὁ διάβολος τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς παρηγορίαν, ἡ ὁποία διὰ τὸν παρόντα μὲν καιρὸν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐξαπατήσῃ ἀρκετὰ τὰς ψυχὰς τῶν ραθυμοτέρων, θὰ ἀποδειχθῇ ὅμως τὸ ψεῦδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, τότε ποὺ δὲν θὰ ὑπάρχῃ κανὲν κέρδος. Διότι, ποῖον τὸ ὄφελος, εἰπέ μου, νὰ ἀπατηθῶμεν τώρα καὶ τότε νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν

ἀπάτην μας, ὅταν τίποτε πλέον διὰ μετανοίας δὲν θὰ ἔχωμεν νὰ ὠφεληθῶμεν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν;

Ἂς μὴ ἀπατῶμεν ἀδίκως τοὺς ἑαυτούς μας, μήτε νὰ προκαλῶμεν ἄλλη τιμωρίαν, C αὐτὴν ποὺ προέρχεται ἐκ τῆς ἀπιστίας. Διότι ὄχι μόνον τὸ νὰ μὴ ὑποτάσσεται κανεὶς εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ ἐπιφέρει βαρεῖαν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἀπιστῇ εἰς αὐτάς. Ἡ ἀπιστία δὲ αὐτὴ προέρχεται ἐκ τῆς ἀδιαφορίας διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν. Διότι ὅταν δὲν θελήσωμεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἀπὸ τὴν ἀσφάλειαν ποὺ μᾶς παρέχει ἡ ὑπακοὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν πράξωμεν ἐκεῖνα ποὺ μᾶς προσέταξεν, ὥστε νὰ ἀπαλλάξωμεν τὸν λογισμόν μας ἐκ τοῦ φόβου τῶν μελλόντων, βαρυνόμενοι καὶ καταπνιγόμενοι εἰς τὴν συνείδησιν καὶ φροντίζοντες νὰ ἀπομακρύνωμεν τὸν μεγάλον φόβον τῶν κολάσεων, ὠθοῦμεν τότε τοὺς ἑαυτοὺς εἰς ἄλλο βάραθρον, μὲ τὸ νὰ ἀπιστοῦμεν εἰς τὰς κολάσεις. D Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ διακατέχονται ἀπὸ ὑψηλὸν πυρετόν, μὲ τὸ νὰ πηδοῦν εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα δὲν ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὸν καύσωνα, ἀλλὰ προξενοῦν εἰς τὸν ἑαυτόν των ἄλλον ἀνώτερον πυρετόν, τοιουτοτρόπως καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ κεντούμεθα ἐκ τῆς συναισθήσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἀναγκαζόμεθα νὰ καταποντίσωμεν τὸν ἑαυτόν μας εἰς τὸν εὔριπον[3] τῆς ὑπερβολῆς διὰ νὰ ἁμαρτάνωμεν τοῦ λοιποῦ εἰς ὅλα χωρὶς φόβον. Διότι ὀργιζόμεθα κατὰ τῶν ἀδελφῶν μας ὄχι μόνον ὅταν εἶναι παρόντες, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶναι ἀπόντες πολλάκις μαχόμεθα μαζί των, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ ὑπερβολικὴν θηριωδίαν. Καὶ τοὺς μὲν ἀνωτέρους μας καὶ δυνατοτέρους ὅταν μᾶς βλάπτουν καὶ μᾶς ἐξυβρίζουν τοὺς φερόμεθα μὲ πολλὴν ἐπιείκειαν, E λόγῳ τοῦ φόβου μας πρὸς αὐτούς, τοὺς ἴσους καὶ κατωτέρους μας ὅμως, ἐνῷ καθόλου δὲν μᾶς ἔχουν βλάψει, τοὺς ἀπεχθανόμεθα. Τόσον μεγαλυτέραν δύναμιν ἔχει ὁ παρὰ τῶν ἀνθρώπων φόβος ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Χριστοῦ.

3. Ὑπάρχει λοιπὸν καμμία ἐλπὶς σωτηρίας δι᾽ ἡμᾶς ποὺ δεικνύομεν τόσην ὀλιγωρίαν καὶ περιφρόνησιν; Πόθεν, εἰπέ μου; Τί τὸ φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς ἐζήτησεν ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Χριστός; Νὰ μὴ ὀργίζεσαι, λέγει, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἄνευ λόγου. Τοῦτο ὅμως εἶναι πολὺ εὐκολώτερον ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποφέρωμεν ἄλλον ποὺ ὀργίζεται ἀσκόπως. 126 A Καὶ ἐκεῖ μὲν ἔχει ἤδη συναχθῇ τὸ ὑλικὸν τῆς ἐξάψεως, ἐδῶ ὅμως χωρὶς

3. Εὔριπος γενικῶς καλεῖται κάθε στενὸν θαλάσσης ἢ πορθμὸς μὲ λίαν ὁρμητικὴν παλίρροιαν. Ἐνταῦθα σημαίνει τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων, ἡ φορὰ τῶν ὁποίων μᾶς ὠθεῖ ἀδιακρίτως εἰς τὴν διάπραξιν πολλῶν κακῶν.

νὰ ὑπάρχη τέτοιον ὑλικόν, ἀνάπτεις ἐσὺ τὴν φλόγα. Δὲν εἶναι δὲ τὸ ἴδον πρᾶγμα, ὅταν σοῦ πλησιάζη ἄλλος τὴν λαμπάδα νὰ ὑπομένης καὶ νὰ μὴ καίεσαι καὶ ὅταν οὐδεὶς σὲ ἐνοχλῆ νὰ ἡσυχάζης καὶ νὰ ἠρεμῆς. Διότι ἐκεῖνος ποὺ νικᾶ εἰς τὸ πρῶτον, παρουσιάζει μεγίστης φιλοσοφίας ἀπόδειξιν· ὁ δὲ κατορθώνων τὸ δεύτερον οὐδενὸς θαυμασμοῦ εἶναι ἄξιος. Ὅταν λοιπὸν διὰ τὸν φόβον τῶν ἀνθρώπων ἐκτελῶμεν τὸ μεγαλύτερον, ἐνῷ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον θέλομεν νὰ πράττωμεν, ἐννόησε πόσης κολάσεως καὶ τιμωρίας ὑπευθύνους καθιστῶμεν τοὺς ἑαυτούς μας.

B Ἀδελφὸν δὲ μὴ θεωρήσης μόνον τὸν ἀπολαύοντα τὴν αὐτὴν τιμὴν μὲ ἐσέ, ἢ τὸν ἐλεύθερον, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπηρέτην. «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος» κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον (Γαλ. 3, 28). Ὥστε λοιπὸν ἐὰν ἀδίκως ἐξαγριωνώμεθα καὶ πρὸς τοὺς δούλους, τὴν αὐτὴν τιμωρίαν θὰ ὑποστῶμεν. Διότι εἶναι ἀδελφὸς καὶ αὐτὸς καὶ ἠξιώθη καὶ αὐτὸς τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας, ἓν πνεῦμα ἔχων.

Ποῖος λοιπὸν ἠμπορεῖ νὰ παρουσιάση τὸν βίον του καθαρὸν ἀπὸ ὕβρεις καὶ ὀργὴν παράλογον καὶ ματαίαν; Μὴ μοῦ εἴπης δὲ ἐκεῖνον ποὺ ἐλάχιστα πίπτει εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ ποτὲ δὲν τὸ ἔπραξε. Μέχρις ὅτου λοιπὸν δὲν μοῦ ἀποδείξης τοῦτο, δὲν θὰ δυνηθῆς οὔτε τὴν ἀπειλὴν νὰ καταργήσης, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κάτι τὸ σύνηθες μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Διότι καὶ ὁ κλέπτων **C** καὶ ὁ πορνεύων καὶ ἂν ἀκόμη ἅπαξ διαπράξουν αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα, δὲν ἀπαλλάσσονται τῆς τιμωρίας μὲ τὴν αἰτιολογίαν ὅτι ἅπαξ ὑπέπεσαν εἰς αὐτά, ἀλλ' ἀντιθέτως, καὶ διὰ τὸ ὅτι τὸ ἀπετόλμησαν ἁπλῶς τιμωροῦνται. Ποῖος δὲ ἐκ τῶν ἀπίστων δὲν θὰ ἐθεώρει ἁπλοῦν μῦθον αὐτὸ ποὺ ἀκολουθεῖ ἐν συνεχείᾳ, βλέποντάς το μὲ τόσην σφοδρότητα νὰ τὸ ἀνατρέπωμεν διὰ τῆς ζωῆς μας; Διότι ἐνῷ ὁ Θεὸς εἶπε, «Ἐὰν προσφέρης τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὕπαγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε ἐλθών, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου» (Ματθ. 5, 23-24), ἡμεῖς προσεγγίζομεν τὸ θυσιαστήριον **D** μαχόμενοι μεταξύ μας καὶ ὑπούλως διακείμενοι ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς τόσην μέριμναν ἐπιδεικνύει διὰ τὴν ἰδικήν μας συμφιλίωσιν, ὥστε νὰ θεωρῆ τὴν προσφερομένην θυσίαν μας χωρὶς ἀποτέλεσμα, καὶ νὰ διακόπτεται ἡ τελεσιουργία αὐτῆς, προκειμένου νὰ διαλύση τὴν μεταξύ μας ἀπέχθειαν καὶ ὀργήν, ἡμεῖς δὲ τόσον παράλογοι γινόμεθα ἐν προκειμένῳ, ὥστε καὶ ἐπὶ ἡμέρας πολλάκις νὰ διατηρῶμεν τὴν ἔχθραν μεταξύ μας.

Οὔτε δὲ καταδικάζει μόνον τοὺς μνησικακοῦντας ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ εἶναι μὲν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὸ πάθος τοῦτο, περιφρονοῦν ὅμως τοὺς ἀδελφούς των ποὺ ἔχουν προσβληθῆ ἀπὸ αὐτό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συνήθως οἱ ἀδικούμενοι τρέφουν μνησικακίαν, **E** ἐνῷ ὁ ἀδικῶν σπανίως προσβάλλεται ἀπὸ τὸ πάθος τοῦτο, δι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἀδικοῦντα ὡδήγησε πρὸς ἐκεῖνον, κάμνοντας φανερὸν τοιουτοτρόπως, ὅτι ὑπεύθυνος μᾶλλον διὰ τὴν τιμωρίαν ἐκείνου εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν τῆς διαπράξεως τοῦ ἁμαρτήματος. Ἡμεῖς ὅμως οὔτε καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος συνετιζόμεθα, ἀλλὰ λυποῦμεν τοὺς ἀδελφούς μας καὶ δι' αὐτὰ τὰ τυχαῖα πράγματα. Ἔπειτα δέ, ὡσὰν νὰ μὴ ἔχη συμβῆ κανὲν κακόν, ἀμελοῦμεν καὶ λησμονοῦμεν τοὺς λυπηθέντας ἐξ αἰτίας μας καὶ παραβλέπομεν τὴν ἔχθραν ποὺ γίνεται μακροχρόνιος, χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι τόσον μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ τιμωρία μας, ὅσον περισσοτέρας ἡμέρας θὰ ἐπιτρέψωμεν τὴν λύπην **127 A** νὰ παραμείνη εἰς τὴν καρδίαν ἐκείνου καὶ ἡ μεταξύ μας συμφιλίωσις νὰ καταστῆ ἔτσι εἰς τὸ ἑξῆς δυσκολωτέρα. Ὅπως δὲ ὅταν μᾶς ἑνώνη φιλία οὐδὲν διαλυτικὸν στοιχεῖον ἠμπορεῖ εὐκόλως νὰ ἐπικρατήση καὶ νὰ γίνη πιστευτόν, τοιουτοτρόπως καὶ ὅταν ἡ ἔχθρα προκαταλάβη τὰς ψυχάς μας, ὅλα εἶναι εὔκολα καὶ πρόχειρα εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μὲ ἡμᾶς καὶ αἱ μὲν καλαί μας διαθέσεις δὲν γίνονται πιστευταί, μόνον δὲ αἱ πονηραὶ τοιαῦται πιστεύονται. Διὰ τοῦτο παραγγέλλει ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὴν προσφοράν μας πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου, πρῶτον νὰ συνδιαλλαγῶμεν μὲ τὸν ἀδελφόν μας, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι, **B** ἐὰν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν δὲν πρέπει νὰ ἀναβάλλωμεν τὴν συμφιλίωσιν, πολὺ περισσότερον δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀφήσωμεν δι' ἄλλην περίστασιν. Ἡμεῖς ὅμως τοὺς μὲν τύπους τῶν πραγμάτων τοὺς τηροῦμεν, τὴν οὐσίαν ὅμως τὴν ἔχομεν ἐγκαταλείψει καὶ ἀσπαζόμεθα μὲν ὁ εἷς τὸν ἄλλον πρὸ τῆς προσφορᾶς τοῦ δώρου, μὲ τὰ χείλη ὅμως μόνον καὶ μὲ τὸ στόμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ὁ Κύριος ὅμως δὲν θέλει τοῦτο, ἀλλὰ νὰ δίδωμεν εἰς τὸν πλησίον τὸ φίλημα ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ ἀσπασμὸν ἀπὸ τὴν καρδίαν μας. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ πραγματικὸς ἀσπασμός, ἐνῷ ἐκεῖνο ἠθοποιΐα καὶ ὑπόκρισις καὶ θὰ παρώξυνε κανεὶς μᾶλλον τὸν Θεόν, παρὰ θὰ τὸν ἐξημμένιζε ἂν ἀγαποῦσε τοιουτοτρόπως. Διότι ὁ Θεὸς ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς τὴν εἰλικρινῆ καὶ ριζωμένην εἰς τὴν ψυχήν μας φιλίαν καὶ ὄχι τὴν πλαστήν, **C** τῆς ὁποίας τὸ σχῆμα καὶ τὸν τύπον πολὺ συνηθίζομεν, τὴν δὲ δύναμίν της τὴν ἀπεσβέσαμεν ὅλην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῶν ἀνομιῶν ποὺ μᾶς διακατέχουν. «Διὰ γὰρ τὸ πλη-

θυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, λέγει, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν» (Ματθ. 24, 12).

Καὶ αὐτὰ πράττομεν ἄνθρωποι ποὺ ἐλάβομεν τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ ὀργιζώμεθα καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἂν ποτε ἀποκτούσαμεν, μόνον ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ διετηρούσαμεν τὴν ἔχθραν· «Ὁ ἥλιος, λέγει, μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν» (Ἐφεσ. 4, 26). Καὶ δὲν ἀρκούμεθα εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλευόμεθα ὁ εἷς τὸν ἄλλον καὶ μὲ ὅσα λέγομεν καὶ πράττομεν κατατρώγομεν τὰ ἰδικά μας μέλη, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ μεγάλην παραφροσύνην. Διότι τοὺς ἀνιάτως δαιμονιζομένους καὶ μαινομένους ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο τοὺς ἀναγνωρίζομεν. **D** Τί δὲ σημαίνει ἡ ἐντολὴ περὶ ἀντιδίκου καὶ ἀτόπου ἐπιθυμίας καὶ ἀκολάστων ὀφθαλμῶν καὶ ἐνόχου φιλίας καὶ ἐπιβλαβοῦς; Διότι, ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ τίποτε ἄλλο δὲν ὑπονοεῖ, εἰ μὴ ἐκείνους ποὺ μᾶς ἀγαποῦν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μᾶς βλάψουν. Ἡ δὲ περὶ ἀπολελυμένων γυναικῶν ἐντολὴ ὑπὸ ποίου δὲν κατηργήθη καὶ δὲν κατεπατήθη πολλάκις;[4]

4. Ὅσον δὲ διὰ τοὺς ὑπάρχοντας νόμους περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὁρκίζεται κανείς, ἐντρέπομαι καὶ νὰ ὁμιλῶ, ὄχι διὰ τοὺς γινομένους ὅρκους μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς συνεχεῖς ἐπιορκίας. Διότι ἐὰν ὁ ὅρκος ἁπλῶς, **E** ἀκόμη καὶ ὅταν κανεὶς ὁρκίζεται ἀληθῶς, θεωρεῖται ἔγκλημα καὶ παράβασις ἐντολῆς, ποῦ κατατάσσεται τότε λοιπὸν ἡ ἐπιορκία; Ἐὰν δὲ τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὔ προέρχεται ἐκ τοῦ πονηροῦ, τὸ καὶ τούτου περισσότερον τίνος θὰ εἶναι λοιπόν;

Ἔπειτα πάλιν λέγει· «Ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνα σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· καὶ ἐάν τις σὲ ἀγκαρεύσῃ μίλιον ἕν, 128 **A** ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο καὶ τῷ αἰτοῦντι σε δίδου καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς» (Ματθ. 5, 39-42). Τί θὰ ἔλεγε κανεὶς δι' αὐτά; Διὰ τὸ κάθε ἓν ἐξ αὐτῶν δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ δακρύζῃ κανεὶς μόνον καὶ νὰ κρύπτεται ἀπὸ ἐντροπήν· τόσον ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον θέσιν ἔχομεν λάβει εἰς κρίσεις καὶ μάχας καὶ δίκας καὶ φιλονεικίας καταναλίσκοντες ὅλον μας τὸν χρόνον, χωρὶς νὰ ὑποφέρωμεν οὔτε τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν ποὺ μᾶς γίνεται διὰ τῶν πραγμάτων ἢ διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ διὰ τὸ τυχαῖον συμβὰν γινόμεθα θηρία.

Ἴσως δὲ ἠμπορῇς νὰ παρουσιάσῃς μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν δαπανήσει πολλὰ εἰς τοὺς πένητας, καταφρονοῦνται ὅμως κατόπιν διὰ τὴν πενίαν των καὶ ὑφίστανται πολλὰ κακά· θὰ εἴπῃς ὅτι εἶναι ὀλίγοι βεβαίως αὐτοὶ καὶ εὐαρίθμητοι. **B** Παρὰ ταῦτα οὔτε μὲ τοῦτο μᾶς ἔδειξες τὸν ἐνταῦθα σκιαγραφούμενον φιλόσοφον.[5] Διότι πολὺ πνευματικώτερος εἶναι αὐτὸς ὁ βίος ἀπὸ ἐκεῖνον. Οὔτε δὲ εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα τὸ νὰ δώσῃς ἐθελουσίως καὶ τὸ νὰ ὑπομείνῃς ἀγογγύστως τὴν στέρησιν τῶν πάντων. Τί δὲ λέγω νὰ ὑποφέρῃς; Διότι αὐτὸ ποὺ εἶπεν ὁ Χριστὸς εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τοῦτο. Τόσον δὲ ἀπεμάκρυνεν ὁ λόγος ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀδικουμένων τὴν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας ὀργήν, ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀγανακτῇ κανεὶς διὰ τὰ ἤδη ἀπολεσθέντα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων ποὺ ἔμειναν νὰ δίδῃ μὲ εὐχαρίστησιν καὶ νὰ ἐπιδεικνύωμεν ἡμεῖς μεγαλυτέραν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ ἀδικώμεθα ἀπὸ ὅσην μανίαν εἰς τὸ νὰ ἀδικοῦν δεικνύουν ἐκεῖνοι. Διότι ὅταν ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ βλάψῃ τὸν ἄλλον εὕρῃ αὐτὸν περισσότερον ἕτοιμον εἰς τὸ νὰ δεχθῇ τὴν συμφοράν, ἀπὸ ὅσον ὁ διαπράττων αὐτὴν ἤθελε, **C** καὶ ἀφοῦ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἴδῃ νὰ δεικνύῃ περισσοτέραν προθυμίαν ὁ πάσχων, ἀπέρχεται ἡττημένος, ἔχοντας ἐρυθριάσει ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἀνεξικακίαν τοῦ ἀδικουμένου. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι θηρίον καὶ ἂν κάτι χειρότερον, θὰ εἶναι περισσότερον μετρημένος εἰς τὸ ἑξῆς, διότι θὰ ἔχῃ διαπιστώσει τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς κακίας του πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκείνου. Ἐγὼ δὲ τοῦτον τὸν βίον τώρα ἐπιζητῶ, τὸν ὁποῖον μόνον εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν βλέπω νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλοῦ δὲ καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν πουθενά.

Μὴ μοῦ ἀναφέρῃς ἐπίσης αὐτὸν ποὺ ἐνῷ ἀδικεῖται ὑπομένει· διότι συμβαίνει νὰ φανῇ κανεὶς τοιοῦτος καὶ ἐξ ἀδυναμίας. Ἂν καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδεικνύεται τοιοῦτος πρὸς τοὺς ἰσαξίους του καὶ πρὸς ὅσους τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ κάμνῃ τοῦτο, πλὴν δὲν θὰ τὸ κάμῃ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου **D** ὥστε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνου νὰ ξεπεράσῃ καὶ περισσότερον νὰ δώσῃ ἀπ' ὅ,τι ἤθελε καὶ εἰς τὰ ἑκουσίως προστεθέντα ἤδη νὰ ἐπιδείξῃ μακροθυμίαν δι' ἐκεῖνα ποὺ καὶ διὰ τῆς βίας ἀπεσπάσθησαν. Τὸ ἀνώτερον ὅμως καὶ εὑρισκόμενον ἐπικεφαλῆς ὅλων τούτων εἶναι ὅτι τοὺς προξενοῦντας τὰ τοιαῦτα καὶ κακομεταχειριζομένους ἡμᾶς καὶ εἰς τὰ χρήματα καὶ εἰς τὰ σώματα καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, παρήγγειλεν ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς κατατάσσωμεν εἰς τὴν τάξιν τῶν φίλων καὶ μάλιστα τῶν γνησίων φίλων. Νὰ μὴ δίδῃς δὲ μόνον εἰς τὸν

4. Ἡ περὶ διαζυγίου διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀναφέρεται αὕτη εἰς τὸ Ματθ. 5, 31-32.

5. Φιλόσοφον, ἐννοεῖ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν καθαρὰν χριστιανικὴν ἰδεολογίαν καὶ τὰ βαθέα πνευματικὰ βιώματα, τὸν ἐπιδεικνύοντα φιλοσοφημένην ζωήν.

ἁρπάζοντα καὶ πλεονέκτην, ἀλλὰ ἀγάπα τοῦτον μὲ φιλίαν δυνατὴν καὶ εἰλικρινῆ. **E** Αὐτό, ναὶ αὐτὸ θέλοντας νὰ τονίσῃ ἰδιαιτέρως, ἔλεγεν· «Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς» (Λουκ. 6, 28), πρᾶγμα ποὺ συνηθίζομεν νὰ κάμνωμεν μόνον δι' ὅσους μὲ πάθος ἀγαπῶμεν.

Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ὑπερβολικὰ καὶ ὑποπέσῃς εἰς διαβολικὴν πλάνην, δικαιολογεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ αἰτιολογῶν αὐτὸ λέγει· «Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; [129] **A** οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦσι; Καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς ἀσπαζομένους ὑμᾶς, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ τοῦτο ποιοῦσιν;» (Λουκ. 6, 32). Ὅταν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς τελώνας καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας εἰς οὐδὲν διαφέρωμεν, πῶς δὲν ἀξίζει νὰ πενθῶμεν καὶ νὰ λυπούμεθα διὰ τὴν κατάστασίν μας; Καὶ εἴθε τοῦτο μόνον νὰ ἦτο τὸ κακόν. Τώρα ὅμως τόσον ἀπέχομεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς, ὥστε καὶ ἐκείνους ἀκόμη ποὺ μᾶς ἀγαποῦν νὰ τοὺς ἀποστρεφώμεθα καὶ νὰ τοὺς μισῶμεν. Διότι ἡ βασκανία καὶ ὁ φθόνος καὶ τὸ ὅτι μὲ ὅσα πράττομεν καὶ μὲ ὅσα λέγομεν προσπαθοῦμεν νὰ καταστρέψωμεν τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ τὴν προκοπήν, εἶναι ἴδιον ἐκείνων ποὺ μισοῦν θανασίμως καὶ ἀποστρέφονται τοὺς ἄλλους. Ἔτσι ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς δὲν διαφέρομεν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολὺ χειροτέραν μοῖραν σχετικῶς ἀπὸ αὐτοὺς ὡς πρὸς τοῦτο εὑρισκόμεθα. **B** Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς παρήγγειλε νὰ εὐχώμεθα ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, ἡμεῖς ὅμως δολοπλοκίας ἐξυφαίνομεν καὶ ἐνῷ διετάχθημεν νὰ εὐλογῶμεν τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς, τοὺς περιλούζομεν μὲ ἀπείρους κατάρας.

Τί χειρότερον θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτήν μας τὴν ἐναντίωσιν καὶ μάχην, τὴν ὁποίαν κάμνομεν ἐναντίον ἐκείνου ποὺ ἐνομοθέτησε ταῦτα, ἀφοῦ ἀνθιστάμεθα εἰς ὅλα του τὰ προστάγματα; Διότι, τὴν τυραννίδα τῆς κενοδοξίας, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς μὲν διὰ τῶν λόγων τούτων κατέλυσεν, ἐνῷ ἡμεῖς τὴν ηὐξήσαμεν, ὄχι μόνον εἰς τὰς προσευχὰς καὶ τὰς νηστείας καὶ τὰς ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα μας τὰ ἄλλα τὴν ἐγκαθιδρύσαμεν καὶ μᾶλλον περισσότερον ἀπὸ κάθε ἀργυρώνητον δοῦλον ὑπετάξαμεν εἰς αὐτὴν τοὺς ἑαυτούς μας. **C** Ἐπειδὴ τοῦτο εἰς ὅλους εἶναι φανερόν, τὸ παραλείπω, τόσον μόνον λέγοντας, ὅτι ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἄλλοι μὲν παραδοθέντες εἰς μεγάλην ἀδιαφορίαν, διὰ κανὲν ἀπὸ τὰ προστάγματα ταῦτα δὲν ἐνδιαφέρονται, ἄλλοι δὲ ὀλίγον μόνον θελήσαντες νὰ ὑπακούσουν καὶ φροντίσαντες νὰ ἐφαρμόσουν μερικὰς μόνον ἐντολὰς καὶ αὐτοὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνους ζημίαν κατήντησαν, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀπο-

δυθοῦν τὰ δεσμὰ τῆς κενοδοξίας. Καὶ ἄλλος μὲν οὐδὲ κἂν δίδει ἐλεημοσύνην, ἄλλος ὅμως δίδει κάτι εἰς τοὺς πτωχούς, ἀλλὰ μὲ κενοδοξίαν, χωρὶς ἔτσι νὰ εὑρίσκεται εἰς καλυτέραν μοῖραν ἀπὸ τὸν πρῶτον. **D** Τοιουτοτρόπως ὅλους καὶ ἀπὸ παντοῦ ὁ πονηρὸς τοὺς ἔρριψεν εἰς τὰς παγίδας του.

Ἐὰν δὲ κάποιος ἠμπορέσῃ νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν τὴν βλάβην, ἂν καταληφθῇ ἀπὸ ἀπόγνωσιν, πάλιν εἰς τὸ ἴδιον παράπτωμα ἔχει περιπέσει, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς χειρότερον, διότι δὲν φεύγει ζημιωμένος μὲ αὐτὸ μόνον ποὺ ἔκαμεν, ἀλλὰ ἀποκτῶντας καὶ κάποιο κακόν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω πολλοὺς ποὺ ἔχουν βλαβῆ ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὰς τὰς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ διότι ἀγαποῦν, καὶ διότι ἐντρέπονται καὶ δι' ἄλλας ἀκόμη παρομοίας αἰτίας δεικνύοντες βοήθειαν πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ὄχι διὰ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν λοιπὸν ὑπάρχουν τόσοι ποὺ βλάπτονται μὲ πράξεις ἀγαθάς, ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σωθῇ ταχέως ἐξ αὐτῶν ποὺ περιέπεσαν εἰς τόσα κακά;

E 5. Ποῖος ἄρά γε θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ μὲ παρρησίαν τὸ «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν;» (Ματθ. 6, 12). Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν βλάψωμεν τοὺς ἐχθρούς μας, ὅμως ἡ πληγή μας μένει ἀθεράπευτος. Ὁ Χριστὸς δὲν ζητεῖ ἁπλῶς καὶ μόνον τὸ νὰ συγχωρήσωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ συναριθμήσωμεν αὐτοὺς μεταξὺ τῶν καλυτέρων φίλων μας. Δι' αὐτὸ λοιπόν, καθὼς προεῖπα, καθώρισε νὰ εὐχώμεθα καὶ ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐὰν λοιπὸν δὲν βλάπτῃς κάποιον, τὸν ἀποστρέφεσαι ὅμως καὶ δὲν τὸν βλέπεις μὲ ἀγαθὴν διάθεσιν καὶ τὸ τραῦμα ἔχεις εἰς τὴν ψυχήν σου αὐξανόμενον, [130] **A** οὐδόλως ἔχεις ἐκτελέσει τὴν ἐντολὴν τὴν ὁποίαν σοῦ παρήγγειλεν ὁ Χριστός. Πῶς λοιπὸν ἐσὺ παρακαλεῖς τὸν Θεὸν νὰ γίνῃ διὰ σὲ ἵλεως, χωρὶς πρῶτον νὰ ἔχῃς γίνει ἐσὺ τὸ ἴδιον εἰς τοὺς βλάψαντάς σε; Τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς διασύροντάς το λέγει· «Ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ συντηρεῖ ὀργὴν καὶ παρὰ Κυρίου ζητεῖ ἴασιν; ἐπ' ἄνθρωπον τὸν ὁμότιμον αὐτοῦ οὐκ ἔχει ἔλεος καὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ δεῖται; αὐτὸς σὰρξ ὢν διατηρεῖ μῆνιν καὶ τίς ἐξιλάσεται τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ;» (Σοφ. Σειρ. 28, 3-5)

Ἤθελα νὰ σιωπήσω λοιπὸν καὶ παύσω ἕως ἐδῶ τὸν λόγον μου· τόσον ἐντρέπομαι καὶ κοκκινίζω νὰ προχωρήσω παρὰ πέρα. Διότι, τὸν πόλεμον **B** τὸν ὁποῖον ἠρχίσαμεν κατὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀκήρυκτον ἔχθραν κατ' αὐτοῦ, ὁ λόγος θὰ τὴν δείξῃ ἐν συνεχείᾳ τρανότερον. Ποῖον κέρδος ὅμως θὰ προήρχετο ἀπὸ τὴν σιωπήν μου, ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα τόσον σαφῶς διακηρύττουν τὴν διαμάχην καὶ

πρὶν ἀπὸ αὐτὰ αὐτὸς ὁ μέλλων νὰ κρίνῃ ἡμᾶς γνωρίζει τὰ πάντα καλῶς;

Τὸ νὰ μὴ ἀποθησαυρίζῃ λοιπὸν κανεὶς εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ἔστω καὶ ὀλίγους, ὅμως θὰ εὕρῃ κανεὶς μερικοὺς νὰ τὸ ἔχουν κατορθώσει καλῶς. Ὅλοι ὅμως οἱ ἄλλοι, ὡς νὰ ἔχουν ἀκούσει τὸ ἀντίθετον καὶ νὰ ἔχουν λάβει παραγγελίαν νὰ θησαυρίζουν ἐπὶ τῆς γῆς, τόσον ἄφησαν τὸν οὐρανὸν καὶ προσηλώθησαν εἰς ὅλα τὰ γήϊνα ὥστε μαίνωνται νὰ συλλέγουν χρήματα **C** καὶ τὸν Θεὸν μισήσαντες, ἀγαποῦν τὸν μαμωνᾶν.

Τὸ δέ, «Μὴ μεριμνήσητε περὶ τὴν αὔριον» (Ματθ. 6, 34), ἐγὼ οὔτε ἤκουσα, οὔτε γνωρίζω κανένα νὰ τὸ ἐπίστευσεν, ἕνεκα τῆς ὀλιγοπιστίας μας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ κύπτοντας τὸ πρόσωπον ἀπὸ ἐντροπὴν θὰ τὴν προσπεράσω αὐτὴν τὴν ἐντολήν. Διότι θὰ ἔπρεπε καὶ ἁπλῶς μόνον ὅταν ὁμιλῇ διὰ κάτι ὁ Χριστὸς νὰ τὸν πιστεύωμεν. Τώρα δὲ ποὺ διετύπωσεν λογισμοὺς ἀναντιρρήτους, ἔδωσε δὲ καὶ παραδείγματα, ὅπως π.χ. τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ χόρτου, δὲν τὸν πιστεύομεν, ἀλλ' ὅπως οἱ Ἐθνικοί, ἴσως δὲ καὶ μὲ περισσοτέραν μικροψυχίαν, ἀγωνιζόμεθα φροντίζοντες δι' αὐτὰ καὶ ἐνῷ ἔχομεν παραγγελίαν οὔτε εἰς τὰς προσευχάς μας νὰ μὴ τὰ ζητῶμεν, ἐν τούτοις καταναλίσκομεν ὅλην μας τὴν φροντίδα εἰς αὐτά. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἐντολὴν ὅπως εἶπα, ἐπειδὴ ἐντρέπομαι, θὰ τὴν παραλείψω. **D** Θὰ ἔλθω ὅμως εἰς τοὺς ἑπομένους στίχους μήπως καὶ εὕρω εἰς αὐτοὺς κάποιαν μικρὰν παρηγορίαν.

Τί λέγει λοιπὸν ἐν συνεχείᾳ; «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε» (Ματθ. 7, 1). Ἐγὼ λοιπὸν ἐνόμιζον ὅτι θὰ εὕρω παρηγορίαν εἰς τὴν ἐντροπήν μας, βλέπω ὅμως νὰ προστίθεται ἐντροπὴ ὄχι μικροτέρα ἀπὸ τὴν προηγουμένην. Καὶ ἂν λοιπὸν κανὲν ἄλλο σφάλμα δὲν εἴχομεν διαπράξει, τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν μεγαλυτέραν κόλασιν. Ἔτσι εἰς τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων γινόμεθα πικροὶ δικασταί, τὰς δοκοὺς ὅμως τῶν ἰδικῶν μας σφαλμάτων ποὺ ἔχομεν εἰς τὸν ὀφθαλμόν μας τὰς παραβλέπομεν καὶ ὅλος ὁ βίος μας ἐξοδεύεται εἰς τὸ νὰ συζητῶμεν τὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων καὶ νὰ τοὺς καταδικάζωμεν. Καὶ κανένα σχεδὸν δὲν θὰ εὕρῃς οὔτε κοσμικόν, **E** οὔτε μοναχόν, οὔτε κληρικὸν ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν αὐτήν, ἐνῷ τόσον μεγάλη ἀπειλὴ ἐτέθη διὰ τὴν κατάκρισιν. «Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε, λέγει· καί, Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. 7, 2). Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἁμαρτία αὐτὴ ἔχει ὡς συνέπειαν τόσην τιμωρίαν, ἡδονὴν δὲ καμμίαν, ὅλοι προστρέχομεν εἰς τὸ κακόν, ὡσὰν νὰ βιαζώμεθα καὶ νὰ φιλονει-

κῶμεν, ὄχι μόνον διὰ μιᾶς ὁδοῦ, 131 **A** ἀλλὰ διὰ πολλῶν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κάμινον τῆς γεέννης. Καὶ ὄχι εἰς ἐκεῖνα μόνον ποὺ φαίνονται κοπιώδη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐλαφρότερα ἐκείνων ἐξ ἴσου ἔχομεν περιπέσει, παραβαίνοντες μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα καὶ δεικνύοντες διὰ τῶν εὐκόλων ὅτι καὶ τὰ ἐπιπονώτερα ἐπειδὴ τὰ περιφρονοῦμεν καὶ ὄχι διότι εἶναι βαρεῖαι αἱ ἐντολαὶ δὲν τὰ πράττομεν. Διότι, εἰπέ μου, ποῖον κόπον ἔχει τὸ νὰ μὴ πολυπραγμονῶμεν διὰ τὰς ξένας ὑποθέσεις καὶ νὰ μὴ καταδικάζωμεν τὰ σφάλματα τοῦ πλησίον; Ἀντιθέτως μάλιστα, χρειάζεται κόπος διὰ νὰ περιεργασθῶμεν καὶ νὰ κρίνωμεν τοὺς ἄλλους. Ποῖος λοιπὸν ἀκούοντας αὐτὰ θὰ μᾶς πιστεύσῃ ποτέ, **B** ὅτι διεπράξαμεν αὐτὰ ἀπὸ ῥαθυμίαν καὶ ὄχι ἀπὸ φροντίδα καὶ θέλησιν νὰ ἔλθωμεν εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν νόμον; Διότι ὅταν ὅσα παραγγέλλει νὰ πράττωμεν, εἶναι εὔκολα εἰς ὅσους θέλουν, ὅσα δὲ ἀπαγορεύει, δυσκολώτερα καὶ κοπιώδη, ἡμεῖς δὲ ἀφήνομεν τὰ προστεταγμένα καὶ διαπράττωμεν τὰ ἀπηγορευμένα, πῶς νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσουν λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ ὅτι κάμνομεν αὐτὰ διότι θέλομεν νὰ φιλονεικῶμεν μὲ τὸν νομοθέτην;

Ὅτι δὲ κανένα κόπον δὲν θέλει ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, τὸ εἶπεν ὁ ἴδιος λέγων· «Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν» (Ματθ. 11, 20). Ἡμεῖς ὅμως ὑπὸ ἀφάτου ῥαθυμίας κατεχόμενοι, κάμνομεν νὰ φαίνωνται βαρέα εἰς πολλοὺς ὅσα εἶναι ἐλαφρά. **C** Διότι εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ μένῃ ἀργὸς καὶ νὰ κοιμᾶται συνεχῶς καὶ νὰ τρώγῃ καὶ πίνῃ φαίνεται γενικῶς ὅτι εἶναι κοπιώδες. Οἱ ἔχοντες ὅμως πάντοτε ἐγρήγορον τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καὶ νήφοντες οὔτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ θαυμαστὰ καὶ δυσκατόρθωτα ἀποσύρονται, ἀλλὰ τὰ ἀναλαμβάνουν μὲ περισσοτέραν τόλμην, παρ' ὅσον τὰ εὔκολα οἱ ἀποκαμωμένοι καὶ ὑπνηλοί. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε τόσον εὔκολον ποὺ ἡ μεγάλη μας ὀκνηρία νὰ μὴ μᾶς τὸ παρουσιάζῃ τόσον πολὺ βαρὺ καὶ ἐπαχθές, ὅπως πάλιν ἐπίπονον καὶ δυσχερές, τὸ ὁποῖον ἡ σπουδὴ καὶ ἡ προθυμία νὰ μὴ τὸ κάμνῃ πολὺ εὔκολον. Διότι, εἰπέ μου, τί χειρότερον ὑπάρχει ἀπὸ τοῦ νὰ διατρέχῃ κανεὶς καθημερινῶς κινδύνους θάνατον ἀπειλοῦντας. Ὅμως καὶ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος **D** τὸ ἀπεκάλεσεν ἐλαφρόν, λέγοντας· «Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν» (Β' Κορ. 4, 17 - 18). Μολονότι δὲ ὡς πρὸς τὴν φύσιν του τὸ πρᾶγμα εἶναι βαρύ, ὅμως διὰ τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων γίνεται ἐλαφρότερον. Αὐτὴν δὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἐλαφρύνσεως τὴν παρέθεσε καὶ αὐτὸς

λέγων· «Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα» (Β΄ Κορ. 4, 18).

6. Ἂς ἴδωμεν καὶ τὰ ὑπόλοιπα. «Μὴ δῶτε, λέγει, τὸ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων» (Ματθ. 7, 6). Ὁ μὲν Χριστὸς λοιπὸν μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολὴν αὐτὴν ὡς προσταγὴν τρόπον τινά. **E** Ἡμεῖς ὅμως ἀπὸ κενοδοξίαν καὶ παράλογον φιλοτιμίαν κατεπατήσαμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολήν, καὶ ἐδέχθημεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων ἀνθρώπους διεφθαρμένους καὶ ἀπίστους καὶ πλήρεις πολλῶν κακιῶν ἁπλῶς καὶ χωρὶς ἐξέτασιν, καὶ πρὶν ἀκόμη δώσουν ἀκριβῆ ἀπόδειξιν τῆς πίστεώς των, ἐφανερώσαμεν εἰς αὐτοὺς ὅλην τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνῷ ἀκόμη δὲν εἶχαν ἀντικρύσει τὰ προπύλαια τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἡμεῖς διὰ μιᾶς τοὺς ὡδηγήσαμεν εἰς τὰ ἄδυτα αὐτοῦ. [132] **A** Δι᾽ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον μερικοὶ πολὺ σύντομα ἐγκατέλειψαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, καὶ διέπραξαν πολλὰ κακά. Καὶ ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους παραβλέπομεν τὴν φρικωδεστάτην αὐτὴν ἐντολήν, ὅταν πρόκειται νὰ μετάσχωμεν τῶν ἀθανάτων μυστηρίων, διότι κάμνομεν πολλάκις τοῦτο μὲ τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς ἡμᾶς ἀκαθαρσίαν καὶ ἀναισχυντίαν.

Ὄχι δὲ μόνον αὐτὰς τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑξῆς ἀπὸ ὅλους θὰ ἴδῃ κανεὶς νὰ ἔχουν ἀνατραπῆ. Ἐνῷ δηλαδὴ ὁ Χριστὸς εἶπε· «Ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς» (Ματθ. 7, 12). **B** ἡμεῖς κάμνομεν ὅλα ὅσα δὲν θέλομεν οἱ ἴδιοι νὰ πάθωμεν καὶ ἐνῷ διετάχθημεν νὰ ζητῶμεν ἐκ τῆς στενῆς πύλης νὰ διέλθωμεν, ἡμεῖς παντοῦ τὴν εὐρύχωρον ἐπιζητοῦμεν. Καὶ ὅτι μὲν μερικοὶ κοσμικοὶ ἄνθρωποι αὐτὴν ἀγαποῦν καὶ ἐπιδιώκουν, τοῦτο δὲν εἶναι καὶ πολὺ περίεργον. Τὸ ὅτι ὅμως ἄνθρωποι ποὺ θεωροῦνται ὅτι ἔχουν σταυρωθῆ[6] κατὰ κόσμον ἀκολουθοῦν αὐτὴν περισσότερον τῶν κοσμικῶν, τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ περιέχει πολλὴν ἔκπληξιν, μᾶλλον δὲ ὁμοιάζει καὶ μὲ αἴνιγμα.

Διότι, περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους θὰ ἀκούσῃς αὐτοὺς τοὺς λόγους ἀπὸ τοὺς μοναχούς, ἐὰν ποτε τοὺς παρακάλεις νὰ ἔλθουν διὰ κάποιαν ἐξυπηρέτησιν· ἐρωτοῦν δηλαδὴ ἐὰν θὰ εὕρουν ἀνάπαυσιν καὶ ἐὰν ἠμπορῇ αὐτὸς ποὺ τοὺς καλεῖ νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ καὶ διαρκῶς ἀκούει τὴν λέξιν ἀνάπαυσις.

Τί λέγεις, ἄνθρωπε; **C** Σὺ ποὺ διετάχθης νὰ βαδίζῃς τὴν τεθλιμμένην ὁδόν, ἐνδιαφέρεσαι διὰ ἀνάπαυσιν καὶ ἐνῷ ἔχεις ἐντολὴν νὰ εἰσέλθῃς διὰ τῆς στενῆς πύλης ἀναζητεῖς τὴν εὐρύχωρον; Θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν διαστρέβλωσιν αὐτήν; Διὰ νὰ μὴ νομίσῃς δὲ ὅτι τὰ λέγω σήμερον αὐτὰ διὰ νὰ καταδικάσω ἄλλους μᾶλλον, θὰ σοῦ εἴπω λοιπὸν τὰ ἰδικά μου.

Ὅταν κάποτε ἐγὼ εἶχα ἀποφασίσει, νὰ ἐγκαταλείψω τὴν πόλιν καὶ νὰ ἔλθω εἰς τὰ ἀσκητήρια τῶν μοναχῶν, ἐρευνοῦσα καὶ ἐξήταζα μὲ προσοχὴν διὰ νὰ μάθω, ἀπὸ ποῦ θὰ ἔχωμεν τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ζωήν μας καὶ κατὰ πόσον εἶναι δυνατὸν νὰ τρώγῃ κανεὶς καθημερινὸν καὶ φρέσκον ἄρτον **D** καὶ ἂν ὑπάρχῃ κανεὶς ποὺ νὰ ἐξαναγκάζῃ νὰ τρώγωμεν τὸ ἴδιον ἔλαιον ποὺ χρησιμοποιοῦμεν διὰ τοὺς λύχνους, ἐὰν ὑπάρχῃ κανεὶς ποὺ νὰ μᾶς ὠθῇ εἰς τὴν ταλαιπωρίαν τῆς βράσεως τῶν ὀσπρίων καὶ νὰ μᾶς ἀναθέτῃ βαρείας ἐργασίας, δηλαδὴ νὰ σκάπτωμεν ἢ νὰ μεταφέρωμεν ξύλα, ἢ νερὸν καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ἔργα καὶ γενικῶς μὲ ἐνδιέφερε πολὺ τὸ θέμα τῆς ἀναπαύσεως. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἀναλαμβάνουν νὰ ἐκτελέσουν τὰς ὑπηρεσίας εἰς ἄρχοντας καὶ τὰς δημοσίας ἐξουσίας διὰ τίποτε ἐξ αὐτῶν δὲν πολυπραγμονοῦν, παρὰ μόνον ἂν ἔχῃ δι᾽ αὐτοὺς κάποιο κέρδος ἡ ὑπόθεσις, κέρδος οὐσιῶδες, καὶ ἂν ἕνεκα τούτου ἠμπορέσουν ποτὲ νὰ θεωρήσουν ἑαυτοὺς ἀξίους, τότε οὔτε κόπους, οὔτε κινδύνους, οὔτε ἀτιμώσεις, οὔτε δουλοπρεπεῖς τιμωρίας, οὔτε τὴν εἰς τὴν ξένην χώραν ζωήν, οὔτε ὕβρεις, οὔτε βασάνους, οὔτε καιρικὰς μεταβολάς, οὔτε τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐλπιζομένου σκοποῦ, **E** οὔτε ἄωρον θάνατον, οὔτε τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, οὔτε στέρησιν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων, οὔτε ἄλλο κανὲν ἐκ τῶν δυσχερῶν ὑπολογίζουν λοιπόν, ἀλλὰ γινόμενοι ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων, ὑπομένουν ὅλα ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων ἀναμένουν νὰ πραγματοποιήσουν αὐτήν. Ἡμεῖς ὅμως, ποὺ οὔτε χρήματα, οὔτε τὴν γῆν ἔχομεν ὡς στόχον, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸν [133] **A** καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδε, οὔτε οὖς ἤκουσε, οὔτε τὰ διησθάνθη ποτὲ ἀνθρώπου καρδία, ζητοῦμεν πληροφορίας περὶ ἀναπαύσεως. Τόσον ἐλεεινοὶ καὶ μαλθακότεροι εἴμεθα ἀπὸ ἐκείνους.

Τί λέγεις λοιπόν, ἄνθρωπε; Ἐνῷ πρόκειται νὰ μεταβῇς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ ἀποκτήσῃς τὴν βασιλείαν ποὺ εὑρί-

6. Τὸ ἐσταυρῶσθαι σημαίνει τὴν μοναχικὴν ἀφιέρωσιν, ἀλλὰ καὶ νέκρωσιν τοῦ κόσμου διὰ τὸν μοναχὸν καὶ τοῦ μοναχοῦ διὰ τὸν κόσμον, καθὼς τὴν περιγράφει ὁ ἱ. πατὴρ εἰς τὸν Πρὸς Στελέχιον Περὶ Κατανύξεως Λόγον δεύτερον καὶ παράγραφον 2. Ὅθεν καὶ ὁ μοναχικὸς βίος καλεῖται ἐσταυρωμένος βίος κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ἀπ. Παύλου, «οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις» (Γαλ. 5, 24 καὶ 6, 14).

σκεται ἐκεῖ, ἐρωτᾷς ἐὰν ὑπάρχῃ εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τὸ ταξεῖδι αὐτὸ καμμία δυσκολία καὶ δὲν ἐντρέπεσαι καὶ δὲν ἐρυθριᾷς, οὔτε πηγαίνεις νὰ ἐξαφανισθῇς ὑπὸ τὴν γῆν. Διότι καὶ ἐὰν συνεκεντρώνοντο ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ὑφίστανται οἱ ἄνθρωποι, εἴτε λοιδορίαι, εἴτε ὕβρεις, εἴτε ἀτιμίαι, εἴτε συκοφαντίαι, εἴτε ξίφος, εἴτε πῦρ, εἴτε ἁλυσίδες καὶ θηρία καὶ καταποντισμοί, εἴτε πεῖνα καὶ ἀσθένειαι **B** καὶ ὅσα ἀπὸ κτίσεως κόσμου ὁ παρὼν βίος ἐδοκίμασε κακά, δὲν θὰ τὰ περιγελάσῃς ὅλα αὐτά, εἰπέ μου, καὶ δὲν θὰ τὰ καταφρονήσῃς; Θὰ σκεφθῇς λοιπὸν αὐτά;

Καὶ τί πιὸ ἀνόητον θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ μίαν τοιαύτην ψυχήν, τί δὲ ταπεινότερον καὶ ἀθλιώτερον; Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει καταληφθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν οὐρανῶν δὲν λέγω ἁπλῶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῇ ἀνάπαυσιν, ἀλλ᾿ οὔτε νὰ τὴν αἰσθάνεται καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι παροῦσα. Ἤ, πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔχουν τὸ πάθος τοῦ ἔρωτος νὰ παραδίδωνται ὁλοκληρωτικὰ εἰς τὰ ἀγαπώμενα πρόσωπα, ὥστε ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ τὴν συνύπαρξίν των μὲ ἐκεῖνα τίποτε ἄλλο νὰ μὴ θεωροῦν εὐχάριστον εἰς τὸν παρόντα βίον, μολονότι βεβαίως ὑπάρχουν πολλά, ἡμεῖς δὲ ποὺ διακατεχόμεθα ὄχι ἀπὸ τοιοῦτον ἄτοπον ἔρωτα, ἀλλ᾿ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ὑπὲρ ἄνω ὅλων **C** ὄχι μόνον ὅταν ἔχωμεν τὴν παροῦσαν ἀνάπαυσιν νὰ μὴ τὴν καταφρονῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀποῦσαν νὰ τὴν ἀναζητῶμεν;

7. Ποτέ, κανένα, ἀγαπητέ μου, δὲν τὸν κατέλαβεν ἡ ἐπιθυμία τῶν οὐρανίων καθὼς πρέπει. Ἂν πράγματι τὸν κατελάμβανεν, ὅλα ὅσα φαίνονται ὅτι εἶναι δυσάρεστα, θὰ τὰ ἐνόμιζε σκιὰν καὶ γέλωτα πολύν. Διότι ὅποιος θαυμάζει τὰ ἐπίγεια, ποτὲ δὲν θὰ ἀξιωθῇ νὰ γίνῃ θεατὴς τῶν μελλόντων. Ὁ περιφρονῶν ὅμως καὶ νομίζων ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν εὑρίσκονται εἰς καλυτέραν κατάστασιν ἀπὸ τὴν σκιὰν καὶ τὸ ὄνειρον, ταχέως θὰ ἐπιτύχῃ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πνευματικά. Διότι εἰς ὅσους ἔλθῃ ἀληθῶς τοῦτο τὸ καλόν, τόσην μεγάλην δύναμιν ἐμφανίζει, ὅσην εἰς τὰς ἀκάνθας τὸ πῦρ· **D** καὶ εἴτε εὕρῃ τὸν ἄνθρωπον νὰ περισφίγγεται ἀπὸ ἄπειρα κακά, εἴτε μὲ πολλὰ σχοινία ἁμαρτημάτων νὰ περικυκλοῦται, εἴτε νὰ καίῃ σφοδρὰ ἡ φλόγα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ γιγαντωμένος ὁ θόρυβος τῶν βιοτικῶν πραγμάτων νὰ τὸν περιτριγυρίζῃ, ὅλα αὐτὰ εὐθὺς μὲ φοβερὸν μαστίγιον τὰ διασκορπίζει καὶ τὰ ἀπομακρύνει ἐκ τῆς ψυχῆς. Καὶ ὅπως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ λεπτὴ κόνις εἰς τὴν ραγδαίαν ὁρμὴν τοῦ ἀνέμου, ἔτσι καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνθέξῃ τὴν ὁρμὴν τῆς κατανύξεως ποὺ ἐπιπίπτει, ἀλλὰ ἀφανίζεται καὶ σκορπίζεται ταχύτερον ἀπὸ κόνιν καὶ καπνόν. Ἐὰν δὲ ὁ

σωματικὸς ἔρως ὑποδουλώνει τόσον πολὺ τὴν ψυχήν, **E** ὥστε ἐξ ὅλων νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ καὶ νὰ τὴν προσηλώσῃ εἰς μόνην τὴν τυραννίδα τῆς ἐρωμένης, τί δὲν θὰ ἐπετέλει ὁ πόθος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ φόβος μήπως ἀποξενωθῶμεν ἀπὸ ἐκεῖ;

Ὅπως εἶναι δύσκολον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, νὰ ἀναμείξῃ κανεὶς εἰς τὸ ὕδωρ τὸ πῦρ, ἔτσι νομίζω εἶναι ἀδύνατον νὰ κάμῃ νὰ συνυπάρξουν τρυφὴ καὶ κατάνυξις. Διότι αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα καὶ τὸ ἓν καταργεῖ τὸ ἄλλον. Ἡ μὲν κατάνυξις εἶναι μήτηρ τῶν δακρύων καὶ τῆς νήψεως, **134 A** ἡ δὲ τρυφὴ τοῦ γέλωτος καὶ τῆς ἀπερισκέπτου διαγωγῆς. Καὶ ἡ μὲν κάμνει ἐλαφρὰν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἀναπτερώνει, ἡ δὲ τὴν καθιστᾷ βαρυτέραν καὶ ἀπὸ τὸν μόλυβδον. Καὶ τοῦτο θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ κάμω κατανοητὸν ὄχι μὲ τοὺς ἰδικούς μου, ἀλλὰ μὲ τοὺς λόγους ἐκείνου ποὺ κατεσχέθη ὑπ᾿ αὐτῆς τῆς καλῆς ἐπιθυμίας.

Ὁ διάπυρος ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ Παῦλος, ὁ ὁποῖος τόσον ἐτρώθη ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόθον, ὥστε νὰ στενάζῃ διὰ τὴν χρονοτριβὴν τῆς ἐκ τῶν παρόντων ἀποδημίας, «Καὶ γὰρ ὄντες, λέγει, ἐν τῷ σκήνει τούτῳ στενάζομεν» (Β΄ Κορ. 5, 4), ἐπόθει καὶ ἤθελεν ἀκόμη νὰ μείνῃ εἰς τὸν παρόντα κόσμον διὰ τὸν Χριστόν. «Τὸ γὰρ ἐπιμένειν με, λέγει, τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι᾿ ὑμᾶς» (Φιλιπ. 1, 24), **B** δηλαδὴ διὰ νὰ προοδεύσῃ ἡ πίστις ἡ εἰς τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο καὶ πεῖναν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα καὶ δεσμὰ καὶ θανάτους καὶ διαποντίους ἀποδημίας καὶ ναυάγια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἀνέφερεν, ὑπέφερε καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐστενοχωρεῖτο μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς» (Ρωμ. 8, 37). Καὶ μὴ θαυμάσῃς δι᾿ αὐτό. Διότι, ἐὰν ἡ φιλία τῶν ἀνθρώπων ἔκαμε πολλάκις νὰ περιφρονῇ κανεὶς καὶ τὸν θάνατον, τί δὲν ἠμπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ; Ποίαν δυσχέρειαν δὲν ἤθελεν ἐλαφρύνει; Τόσον πολὺ ὑποφερτὰ ὅλα ἦσαν **C** εἰς αὐτὸν ποὺ ἔβλεπε μόνον πρὸς τὸν ποθούμενον καὶ τὸ νὰ ὑφίσταται δι᾿ ἐκεῖνον τὰ πάντα τὸ ἐθεώρει ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ἡδονὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅπως ἄλλωστε καὶ εἶναι. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι δὲν εὑρίσκεται πλέον εἰς τὴν γῆν καὶ τὸν παρόντα βίον, οὔτε ὅτι συναναστρέφεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ᾿ ὡσὰν νὰ εἶχεν ἤδη μεταβῆ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ ἔζῃ μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ νὰ ἀπέλαβε τὴν βασιλείαν καὶ νὰ ἀπήλαυε τὴν θέαν τοῦ θείου προσώπου, περιεφρόνει τὰ τοῦ παρόντος βίου ἡδέα καὶ λυπηρὰ καὶ περὶ ἀναπαύσεως οὐδένα ἔκαμνε λόγον, πρᾶγμα ποὺ συνεχῶς ἐπιζητεῖται ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλ᾿ ἔλεγε· «Μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν **D** καὶ κολαφιζόμεθα

καὶ ἀστατοῦμεν καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί. λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν», καὶ πάλιν· «Ὡσπερεὶ καθάρματα τοῦ κόσμου ἐγεννήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι» (Α΄ Κορ. 4, 11 - 13).

Διότι ἀφοῦ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐξεπλάγη ἀπὸ τὸ ἐκεῖ κάλλος, δὲν ἠνείχετο νὰ τοὺς στρέψῃ πάλιν κάτω εἰς τὴν γῆν. Ὅπως δὲ ὅταν κάποιος πτωχὸς καὶ πένης κλεισμένος εἰς σκοτεινὸν καὶ πτωχικὸν οἰκίσκον ἴδῃ βασιλέα λάμποντα εἰς τὸν χρυσὸν καὶ εἰς τὰς ἀνταυγείας τῶν πολυτίμων λίθων, δὲν θὰ προτιμοῦσε πλέον οὔτε εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰκόνα τῆς ἰδικῆς του πτωχικῆς οἰκίας, ἀλλὰ θὰ ἔκαμε τὸ πᾶν **E** διὰ νὰ εὑρεθῇ εἰς ἐκείνην τὴν κατοικίαν, ἂν ἠμποροῦσε, ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἀφοῦ εἶδε τὰ ἐν οὐρανοῖς, κατεφρόνει τὴν πενίαν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ ἐνῷ συναναστρέφετο μὲ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διὰ τίποτε τὸ ὑλικὸν δὲν ἐνδιεφέρετο, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸν ἑαυτόν του μετέθεσεν εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν.

Καὶ τί λέγω διὰ τὰ λυπηρὰ τοῦ παρόντος βίου; Τόσον πολὺ τὸν κατέλαβεν ὁ πόθος τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ὑποφέρῃ καὶ τὰς αἰωνίους ἐκείνας κολάσεις, ἕνεκεν τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἀπ' αὐτὸ δὲν θὰ παρῃτεῖτο ποτέ. Διότι δὲν ὑπηρέτει 135 **A** ἐκεῖνος τὸν Χριστὸν ὅπως ἡμεῖς ποὺ φοβούμεθα τὴν γέενναν καὶ ἐπιθυμοῦμεν τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατελήφθη ἀπὸ κάποιον ἄλλον πόθον, πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀμοιβῆς, δι' οὐδὲν ἄλλο ἐμόχθει καὶ ἔπραττε τὰ πάντα, εἰ μὴ διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ μόνον τὸν σφοδρὸν πόθον του ποὺ εἶχε διὰ τὸν Χριστὸν καὶ ὁ ὁποῖος πόθος τόσον ὁλοσχερῶς εἶχε κατακτήσει τὸν λογισμόν του, ὥστε καὶ αὐτὸ ποὺ ἐξ ὅλων ἦτο δι' αὐτὸν τιμιώτερον, τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ τὴν γέενναν κατεφρόνησε καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀπὸ αὐτὸ πάλιν νὰ γίνῃ ξένος ἐθελουσίως, προτιμῶν διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἔκπτωσιν,[7] ὡς κάτι ποὺ νὰ ἀπετέλει ἀντικείμενον εὐχῆς. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀπεδέχθη καὶ τὸ προτίμησε μὲ πολλὴν προθυμίαν.

B 8. Καὶ ἴσως τώρα φαίνεται εἰς πολλοὺς ἀσαφὲς τὸ λεχθέν, ὅταν δὲ τὸ κάμω σαφέστερον, τότε πάλιν θὰ φανῇ ἀπίστευτον εἰς ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους καὶ προηγουμένως ἦτο

7. Ἄφατον ἔκπτωσιν ἐννοεῖ τὴν ἀπώλειαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Τοῦτο ηὔχετο ὁ Παῦλος ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του.

ἀσαφές. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο καθόλου περίεργον. Διότι καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος, ἐπειδὴ περίμενε ὅτι δὲν θὰ γίνῃ πιστευτὸς δι' αὐτά, ἐπρόλαβε καὶ εἶπε· «Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ» (Ρωμ. 9, 1). Καὶ ὅμως ἂν καὶ προσέθεσε τόσα εἰς τοὺς λόγους του καὶ ἐκάλεσε τέτοιους μάρτυρας τῆς συνειδήσεώς του καὶ τώρα ἀκόμη δὲν γίνεται πιστευτός.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει, ἄκουε. Ἀφοῦ ὡμίλησε διὰ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ δεινὰ καὶ εἶπε, **C** «τίς ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;» (Ρωμ. 8, 35) καὶ ἀφοῦ ἀνεφέρθη εἰς ὅλα τὰ γήϊνα, ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, θέλων νὰ δείξῃ, ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσον μεγάλον πρᾶγμα τὸ νὰ καταφρονῇ κανεὶς τὰ ἐνταῦθα δεινὰ διὰ τὸν Χριστόν, προσέθεσεν, ὅτι «Οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρῆσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (Ρωμ. 8, 38 - 39).

Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, τοῦτο σημαίνει. Ὄχι μόνον ἄνθρωποι δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ μὲ χωρίσουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀγάπην, **D** ἀλλ' οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε καὶ ἂν συνηθροίζοντο ὅλαι ὁμοῦ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις θὰ κατορθώσουν τοῦτο. Τί λέγω; Οὔτε καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ στερηθῶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ πέσω εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς διὰ τὸν Χριστόν, οὔτε καὶ αὐτὸ μοῦ εἶναι φοβερόν. Διότι αἱ λέξεις ὕψωμα καὶ βάθος καὶ ζωὴ καὶ θάνατος τίποτε ἄλλο δὲν δηλοῦν παρὰ τοῦτο μόνον. Τὰ ἔλεγε δὲ αὐτὰ ὄχι διότι θὰ ἐπεχείρουν ποτὲ οἱ ἄγγελοι νὰ τὸν χωρίσουν ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ ὑποθέτει διὰ τῶν λόγων καὶ ἐκεῖνα ποὺ ποτὲ δὲν θὰ συνέβαινον, διὰ νὰ παραστήσῃ καὶ κάμῃ ὁλοφάνερον εἰς ὅλους τὸν μεγάλον πόθον ποὺ εἶχε διὰ τὸν Χριστόν. Διότι τέτοια εἶναι ἡ συνήθεια ἐκείνων ποὺ ἀγαποῦν. **E** Δὲν ἀνέχονται νὰ κρατοῦν τὴν ἀγάπην των, ἀλλ' εἰς ὅλους τοὺς φίλους των φανερώνουν τὴν φλόγα καὶ μὲ τὸ νὰ διηγοῦνται συνεχῶς τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πόθου των, ἀναπαύουν τὴν ψυχήν των, 136 **A** πρᾶγμα ποὺ ἔκαμε τότε καὶ ἐκεῖνος ὁ μακάριος. Ἀφοῦ συμπεριέλαβεν ὅλα εἰς τὸν λόγον του, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, ὅσα συνέβησαν, ὅσα δὲν θὰ συμβοῦν ποτέ, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, κάθε κόλασιν καὶ κάθε ἀνάπαυσιν, ὡς νὰ μὴ τοῦ ἦσαν ἀρκετὰ ὅλα αὐτὰ διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ πάθος τῆς ἀγάπης του καὶ ἀφοῦ διὰ τοῦ λόγου ἔδωσεν ὕπαρξιν εἰς τόσα ἄλλα ποὺ δὲν ὑπάρχουν καὶ τὰ συμπεριέλαβε (διότι, τὸ «κτίσις ἑτέρα», ἀνήκει εἰς τὰ μὴ ὑπάρχοντα), τότε ἔταξε καὶ τοῦτο, δηλῶν

ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρων τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Καὶ ἐκεῖνος μὲν εἰς τόσον ὕψος ἤναψε τὸν πόθον του. Ἡμεῖς δὲ οἱ προσταχθέντες νὰ εἴμεθα μιμηταί του, οὔτε τὰς παρούσας θλίψεις ὑποφέρομεν μὲ καλὴν διάθεσιν, ἀλλὰ παραπονούμεθα καὶ δυσανασχετοῦμεν B ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατέχονται ἀπὸ πυρετόν. Διότι, ἡ μακρὰ αὐτὴ νόσος, ἡ ὁποία ἔχει καταλάβει τὰς ψυχάς μας, ἔχει γίνει μὲ τὸν χρόνον ἀνίατος, ὡς θὰ ἐλέγομεν, καὶ τῆς πραγματικῆς ὑγείας δὲν ἠμποροῦμεν οὔτε ἰδέαν νὰ λάβωμεν, ἀλλὰ καὶ μᾶς φαίνεται ὅτι εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπανάκτησις αὐτῆς ἀδύνατος. Καὶ ὅταν ἀκούσωμεν κάποιον νὰ προφέρῃ ὡς παράδειγμα τοὺς ἀποστόλους καὶ νὰ ὁμιλῇ διὰ τὰ κατορθώματά των, ἐνῷ πρέπει εὐθὺς καὶ νὰ πενθήσωμεν ἀκόμη διὰ τοὺς ἑαυτούς μας, διότι τόσον ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ αὐτούς, ἐν τούτοις οὐδὲ κἂν θεωροῦμεν ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἁμάρτημα καὶ οὔτε ἔχομεν τὴν διάθεσιν νὰ φθάσωμεν εἰς ἐκεῖνο τὸ ὕψος. Καὶ ἂν κανεὶς μᾶς εἴπῃ τὴν αἰτίαν, εὐθὺς προβάλλομεν τὴν παράλογον αὐτὴν δικαιολογίαν, λέγοντες. C Ἐκεῖνος ἦτο Παῦλος καὶ ἐκεῖνος Πέτρος καὶ ὁ ἄλλος Ἰωάννης. Τί θὰ εἰπῇ, ἐκεῖνος ἦτο Παῦλος καὶ ἐκεῖνος ἦτο Πέτρος; Δὲν ἦσαν, εἰπέ μου, καὶ αὐτοὶ τῆς ἰδίας φύσεως μὲ ἡμᾶς ἄνθρωποι; Δὲν ἦλθαν μήπως καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἰς τὸν παρόντα βίον καὶ δὲν ἐτράφησαν μὲ τὰς ἰδίας τροφάς; Δὲν ἀνέπνευσαν τὸν ἴδιον ἀέρα; Δὲν ἐχρησιμοποίησαν τὰ ἴδια πράγματα; Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχαν μήπως γυναῖκας καὶ τέκνα, ἄλλοι δὲ καὶ βιοποριστικὰ ἐπαγγέλματα, ἄλλοι δὲν περιέπεσαν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ βάραθρον τῆς κακίας;

Ἀλλὰ ἀπήλαυσαν, θὰ εἴπῃς, πολλὴν χάριν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐὰν διετασσόμεθα νὰ ἀναστήσωμεν νεκρούς, D ἢ νὰ ἀνοίξωμεν ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἢ νὰ ἀνορθώσωμεν χωλούς, ἢ νὰ φυγαδεύσωμεν δαίμονας καὶ νὰ θεραπεύσωμεν καὶ τὰς ἄλλας παρομοίας νόσους, θὰ ἦτο εὔλογος αὐτὴ ἡ δικαιολογία. Τώρα ὅμως ποὺ πρόκειται διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ βίου καὶ τὴν ἐπίδειξιν ὑπακοῆς, ποίαν σχέσιν θὰ εἶχον αὐτὰ πρὸς ἐκεῖνα; Διότι καὶ σὺ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπήλαυσες τῆς θείας χάριτος[8] καὶ μετέσχες τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἂν καὶ

8. Ἡ χάρις εἶναι ἡ σωτήριος δωρεὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ὁποίας ὁ βαπτιζόμενος εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος σώζεται κατὰ χάριν, δωρεάν. Εἶναι πολύμορφος ἡ χάρις αὐτή: Χάρις σωτήριος, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Τίτου 2, 11), χάρις διαφόρων ἄλλων χαρισμάτων καὶ δωρεῶν (Χάρις θαυμάτων, προφητικὸν χάρισμα, διδασκαλικὸν χάρισμα κτλ., ὡς ἐκτίθενται ταῦτα εἰς τὸ Α' Κορ. 12, 27).

ὄχι μέχρι σημείου νὰ κάμνῃς θαύματα, ἀλλ' ὅσον ἀρκεῖ διὰ νὰ κατορθώσῃς πολιτείαν ὀρθὴν καὶ μετὰ ἀκριβείας βεβαιωμένην. Ὥστε ἡ διαστροφὴ προέρχεται ἐκ τῆς ἰδικῆς μας ραθυμίας. E Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν θὰ δώσῃ τὰ βραβεῖα εἰς ἐκείνους ποὺ ἁπλῶς ἐπετέλεσαν θαύματα, ἀλλ' εἰς ὅσους ἐξετέλεσαν τὰς ἐντολάς του. Διότι λέγει, «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου» ὄχι διότι ἐθαυματουργήσατε, ἀλλὰ διότι «Ἐπείνασα καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με· γυμνὸς καὶ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα καὶ ἐπισκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἤλθετε πρός με» (Ματθ. 25, 34). 137 A Εἰς δὲ τοὺς μακαρισμοὺς πουθενὰ δὲν μακαρίζει ἐκείνους ποὺ ἔκαμαν θαύματα, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας ὀρθὸν βίον.

9. Ὥστε ἂν καὶ ἐκείνη ἡ χάρις ἔχῃ τώρα ἀνασταλῆ, τοῦτο οὐδόλως θὰ ἠμποροῦσε νὰ μᾶς βλάψῃ, οὔτε δὲ καὶ νὰ ἀποτελέσῃ ἀπολογίαν πρὸς χάριν μας, ὅταν ἡμεῖς φέρωμεν τὰς εὐθύνας τῶν πράξεών μας. Διότι καὶ τοὺς ἁγίους ἐκείνους δὲν τοὺς θαυμάζομεν διὰ τὰ θαύματά των, καθότι ὅλον τοῦτο ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διότι ἐπέδειξαν βίον ἀγγελικόν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργον δύο παραγόντων, τῆς ἄνωθεν ἐνισχύσεως καὶ τῆς ἰδικῆς μας φροντίδος. Καὶ δὲν τὸ λέγω τοῦτο ἐγώ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ. Διότι, ὅταν ἀπέκρουε τοὺς ψευδαποστόλους, B δι' ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς, καὶ ἐπεθύμει νὰ παρουσιάσῃ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς δοκίμου καὶ τῆς νόθου διακονίας, δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτὸ ἐξετάζων τὰ θαύματα, ἀλλὰ τὰ κατορθώματα τοῦ βίου του, λέγων τὰ ἑξῆς· «Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; παραφρονῶν λαλῶ· ὑπὲρ ἐγώ· ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις· ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρὶς ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις γένους, κινδύνοις ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, C κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ, ἐν μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι. Χωρὶς τῶν παρεκτός, ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;» (Β' Κορ. 11, 23-29).

Διὰ ταῦτα θαυμάζω ἐγὼ τοὺς ἀποστόλους. Ὥστε λοιπὸν αὐτοὶ χωρὶς τὰ κατορθώματα τοῦ βίου των, μολονότι τοὺς

ἐπετράπη κατ' οἰκονομίαν νὰ ἐπιτελέσουν θαύματα, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἀπέβαινον ἀξιοθαύμαστοι, ἀλλὰ θὰ ἦσαν καὶ ἄξιοι ἀποδοκιμασίας, καθὼς φανερώνει καὶ ὁ Χριστὸς λέγων, «Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· **D** Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν καὶ τῷ σῷ ὀνόματι πολλὰς δυνάμεις ἐποιήσαμεν; Καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς» (Ματθ. 22, 23). Δι' αὐτὸ καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς του ἔδιδε παραινέσεις λέγων· «Μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται, ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Λουκ. 10, 20). Βίος ἐνάρετος καὶ χωρὶς αὐτὰ θὰ λάβῃ τοὺς στεφάνους καὶ δὲν θὰ ζημιωθῇ καθόλου ἀπὸ τὴν ἔλλειψίν των. Βίος παράνομος ὅμως οὔτε καὶ ἂν συνοδεύεται μὲ θαύματα θὰ δυνηθῇ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κόλασιν. Ὥστε εἶναι περιττὸν νὰ ὁμιλῶμεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὄχι μόνον περιττόν, **E** ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον καὶ εἰς πολλοὺς αἱρετικοὺς παρέχει ἀφορμάς. Διότι ἐὰν ἐκεῖνοι δὲν ἔγιναν μὲ τὴν ἰδικήν των προαίρεσιν θαυμαστοί, ἀλλὰ μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ μόνον, τί ἐμποδίζει νὰ γίνωμεν ὅλοι παρόμοιοί των;

Ἐὰν δηλαδὴ ἡ χάρις προηγουμένως δὲν ἐζήτει καὶ τὴν ἰδικήν μας συγκατάθεσιν, θὰ εἶχε διὰ μιᾶς ἐκχυθῇ εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων, καθότι δὲν εἶναι προσωπολήπτης ὁ Θεός. Ἐπειδὴ ὅμως ζητεῖ καὶ τὴν ἰδικήν μας συγκατάθεσιν, διὰ τοῦτο εἰς ἄλλους μὲν ἀκολουθεῖ καὶ παραμένει, ἐξ ἄλλων δὲ ἀπομακρύνεται καὶ τοὺς λοιποὺς οὔτε κἂν ἐπισκέπτεται. 138 **A** Ὅτι δὲ ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἐξήτασε πρῶτον τὴν προαίρεσιν ἔδωσε κατόπιν τὴν χάριν, πρὶν ἀκόμη ἐπιδείξῃ κανὲν θαυμαστὸν σημεῖον ὁ μακάριος ἐκεῖνος (ὁ ἀπ. Παῦλος), ἄκουσε τί λέγει περὶ αὐτοῦ. «Σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστι, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων καὶ παντὸς γένους Ἰσραήλ» (Πραξ. 9, 15). Αὐτὰ τὰ ἐμαρτύρησε πρὶν ἀκόμη ἔλθῃ ἡ χάρις αὐτὸς ποὺ γνωρίζει ἐπακριβῶς τὸν ἐσωτερικόν μας κόσμον.

Ἂς μὴ πλανῶμεν λοιπὸν τὸν ἑαυτόν μας, ἀγαπητοί, λέγοντες ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ κανεὶς σὰν τὸν Παῦλον. Ὡς πρὸς τὴν χάριν καὶ τὰ θαύματα δὲν θὰ ὑπάρξῃ βεβαίως ἄλλος Παῦλος, ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τοῦ βίου ὅμως, ὁ καθείς μας ποὺ θὰ ἤθελε, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ τοιοῦτος. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχουν τέτοιοι, εἶναι ἐπειδὴ δὲν θέλουν. Δὲν γνωρίζω ὅμως πῶς ὠλίσθησα εἰς τέτοιον παραλογισμόν, **B** νὰ ζητῶ σήμερον ὡσὰν τὸν Παῦλον ἀνθρώπους, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ ἴδω ἀνθρώπους τρίτης ἢ τετάρτης σειρᾶς μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ὡς πρὸς τὸν βίον.

Δι' αὐτὰ ὅλα πρέπει λοιπὸν νὰ πενθῶμεν καὶ νὰ κλαίωμεν καὶ νὰ ὀδυρώμεθα, ὄχι ἐπὶ μίαν ἢ δύο μόνον ἡμέρας, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸν βίον μας. Διότι, ἐὰν κανεὶς συνηθίσῃ εἰς τοῦτο, τότε δυσκόλως θὰ ἁμαρτήσῃ εἰς τὸ ἑξῆς. Καὶ ἐὰν ἀμφιβάλλῃς εἰς τὰ λεγόμενά μου, ἐξέτασε τοὺς πενθοῦντας, ἐννοῶ τὰ κοσμικὰ πένθη, ὄχι βεβαίως κάποιον ἐκ τῶν πολλῶν ποὺ ζοῦν τὸν κοπιώδη τοῦτον βίον, ἀλλὰ κάποιον ἐξ ἐκείνων τῶν τρυφηλῶν, ποὺ τίποτε ἄλλο δὲν γνωρίζουν παρὰ νὰ τρυφοῦν. Αὐτοὶ δηλαδή, αὐτοὶ ποὺ μελετοῦν πῶς νὰ μεθύουν καὶ νὰ περιποιοῦνται τὴν κοιλίαν των, αὐτοὶ ποὺ τὰ μὲν γεύματα παρατείνουν μέχρι τῆς ἑσπέρας, **C** τὰ δὲ δεῖπνα μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ποὺ ἁρπάζουν τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, καὶ οὔτε χήραν, οὔτε πένητα, οὔτε ἀδύνατον ὑπολογίζουν καὶ ἐπιδεικνύουν πολλὴν ὠμότητα, αὐτοί, ἐὰν ποτε τοὺς συμβῇ νὰ καταληφθοῦν ἀπὸ βαρὺ πένθος, ἱκανὸν νὰ τοὺς ἀνατρέψῃ καὶ τοὺς συνταράξῃ τὴν ψυχήν, ἀφοῦ ἐγκαταλείψουν ὅλας ἐκείνας τὰς ἀνοήτους καὶ παρανόμους ἐπιθυμίας, ἀσπάζονται τότε τὴν φιλοσοφημένην ζωήν, σκληραγωγίαν, ἀγρυπνίαν, χαμευνίαν, ὑπομονήν, νηστείαν, σιωπήν, ἐπιείκειαν, ταπείνωσιν καὶ φιλανθρωπίαν μεγάλην ἐπιδεικνύουν. Παρ' ὅλον ὅτι ἁρπάζουν τὰ τῶν ἄλλων, ὅμως ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ τὰ ἰδικά των θὰ πετοῦσαν. **D** Καὶ ἐὰν ἤθελε κανεὶς νὰ τὰ πυρπολήσῃ μαζὶ μὲ ὅλον τὸν οἶκον, αὐτοὶ καθόλου δὲν θὰ ἐθύμωναν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω πολλούς, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατον προσφιλῶν των προσώπων, ἄλλοι μὲν ἀντήλλαξαν τὴν ζωὴν τῆς πόλεως καὶ τὰ ἀγαθά της μὲ ἐκείνην τῆς ὑπαίθρου, ἄλλοι δὲ ἔκτισαν τὰς οἰκίας των πλησίον τῶν μνημάτων τῶν μεταστάντων καὶ διῆλθον ἐκεῖ τὸν ὑπόλοιπον βίον των. Αὐτὰ ὅμως ἐπισυμβαίνουν ὕστερον· ὅσον ὅμως ἀκμάζει τὸ πένθος διὰ τίποτε δὲν ἐνδιαφέρονται λοιπὸν αὐτοί. Τὴν μανίαν δὲ τὴν ὁποίαν εἶχον διὰ τὴν φροντίδα καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν χρημάτων, τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς τιμῆς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ τὴν κατέφλεξαν ὡς χόρτον, ἢ ὡς ἄνθος χόρτου εἰς τὴν φλόγα τῆς λύπης, **E** τὴν ἀπέβαλον ἀπὸ τὴν ψυχήν. Καὶ ὁ νοῦς τότε μεταφέρεται εἰς τόσον φιλοσοφημένην διαγωγήν, ὥστε οὔτε νὰ γίνεται λόγος διὰ κάτι ἀπὸ τὰ τερπνὰ τοῦ παρόντος βίου δὲν ἀνέχεται, ἀλλ' ὅλα ὅσα προηγουμένως ἐθεωροῦντο εὐχάριστα νὰ τοὺς ἐνοχλοῦν καὶ νὰ τοὺς φαίνωνται πολὺ πικρά. Καὶ κανείς, οὔτε δοῦλος, οὔτε φίλος θὰ τολμοῦσε τότε νὰ κάμῃ λόγον ὑπὲρ τῶν κοσμικῶν τούτων πραγμάτων καὶ λίαν ἀναγκαίων. Διότι ὅλα αὐτὰ ἐξαφανίζονται καὶ παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς λόγους περὶ 139 **A** τῆς φιλοσοφημένης ζωῆς. Ἡ ψυχὴ τότε διδάσκεται διὰ τοῦ πένθους ὡς εἰς

ἱερόν τινα τόπον τὴν μηδαμινότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τὸ παροδικὸν τοῦ παρόντος κόσμου, τὸ ἄστατον καὶ τὸ εὔθραυστον τῶν βιοτικῶν πραγμάτων, τὴν ὑποκριτικότητα τοῦ θεάτρου ποὺ λέγεται ζωή. Τότε περιφρονοῦνται μεγάλως τὰ χρήματα, τότε ἐξαφανίζεται ἡ ὀργή, τότε ἀμελεῖται ἡ φιλοτιμία καὶ οὔτε φθόνος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμφωλεύσῃ, οὔτε ἡ ὑπερηφάνεια νὰ συλήσῃ τὸν συντετριμμένον ἀπὸ τὸ πένθος, οὔτε πόθος σαρκικὸς νὰ πυρώσῃ τὸν ἀκόλαστον, ἀλλὰ ἐξαφανίζονται ὅλα αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ εἷς μόνον λογισμὸς ἐγκαθίσταται, **B** ἐκεῖνος ποὺ διατηρεῖ συνεχῶς τὴν μορφὴν τοῦ ἀποθανόντος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Αὐτὸ εἶναι καὶ τροφαὶ καὶ ποτὰ καὶ ὕπνος καὶ ἡδονὴ καὶ ἀνάπαυσις καὶ παρηγορία μεγάλη. Τοῦτο δόξα καὶ πλοῦτος καὶ δυναστεία καὶ τρυφή

10. Ἔτσι ἔπρεπε νὰ πενθῶμεν τὴν ἀπώλειαν τῆς σωτηρίας μας, διὰ νὰ μὴ εἶναι τίποτε περισσότερον. Μὲ τόσον μεγάλην ἐπιθυμίαν καὶ προθυμίαν ἔπρεπεν ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖ νὰ εἶναι προσηλωμένον τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς καὶ ὅλα νὰ μᾶς εἶναι ἐνθύμησις καὶ ἀναπαράστασίς της. Τώρα ὅμως ἐνῷ ὅσοι χάνουν τέκνα καὶ γυναῖκας μὲ τίποτε ἄλλο δὲν ἀπασχολοῦν τὸν νοῦν των, εἰ μὴ μόνον μὲ τὸ νὰ ἀναπλάθουν εἰς τὴν μνήμην των τὴν μορφὴν τῶν ἀποθανόντων, ἡμεῖς ἀντιθέτως οἱ ὁποῖοι ἀπωλέσαμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν περισσότερον ὅλα τὰ ἄλλα μᾶλλον παρὰ ἐκείνην σκεπτόμεθα. **C** Ἐξ ἐκείνων κανεὶς βεβαίως, καὶ ἂν ἀκόμη ἀνήκῃ εἰς βασιλικὸν γένος, δὲν αἰσχύνεται διὰ τὸν νόμον τοῦ πένθους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔδαφος θὰ καθίσῃ καὶ πικρὰ θὰ θρηνήσῃ καὶ ἐνδύματα θὰ ἀλλάξῃ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τῆς τιμωρίας ἐκείνης μὲ πολλὴν προθυμίαν θὰ τὰ ὑπομείνῃ. Δὲν θὰ ὑπολογίσῃ δὲ οὔτε ἀνατροφήν, οὔτε τὴν συνήθειαν τοῦ σώματος, οὔτε τὰς μετὰ ταῦτα νόσους ποὺ τυχὸν προέρχονται ἀπὸ ἐκείνην τὴν ταλαιπωρίαν, ἀλλὰ μὲ μεγάλην εὐκολίαν θὰ τὰ ὑπομείνῃ ὅλα.

Αὐτὰ βεβαίως ὄχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες τὰ πράττουν καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πολὺ ἀσθενεῖς, καὶ περισσότερα ἀπ' αὐτά. Ἡμεῖς δὲ ποὺ πενθοῦμεν ὄχι τέκνα, οὔτε γυναῖκας, ἀλλὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς καὶ μάλιστα ὄχι ξένης ψυχῆς, ἀλλὰ τῆς ἰδικῆς μας, προφασιζόμεθα ἀσθένειαν σώματος καὶ τρυφερότητα ἀνατροφῆς. **D** Καὶ εἴθε νὰ ἦτο μόνον τοῦτο τὸ κακόν! Τώρα μάλιστα δὲν πράττομεν οὔτε ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα καμμίαν σωματικὴν προσπάθειαν δὲν χρειαζόμεθα. Διότι, εἰπέ μου, ποῦ ἀπαιτεῖται σωματικὴ δύναμις, ὅταν πρέπῃ κανεὶς νὰ αἰσθανθῇ συντριβὴν τῆς καρδίας, ὅταν πρέπῃ νὰ προσευχηθῇ μὲ τὸ πνεῦμα νηφάλιον καὶ ἐγρήγορον, ὅταν πρέπῃ να ἀναλογισθῇ τὰ ἁμαρτήματά του, ὅταν πρέπῃ

νὰ καταργήσῃ τὴν οἴησιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν, ὅταν πρέπῃ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ὑπερήφανον λογισμόν; Διότι αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ καθιστοῦν καὶ τὸν Θεὸν ἀπέναντί μας ἵλεων καὶ δὲν χρειάζονται πολὺν κόπον· καὶ πάλιν καὶ αὐτὰ δὲν τὰ κάμνομεν.

Διότι οὔτε τὸ νὰ ἐνδυθῇ κανεὶς τὸν πένθιμον σάκκον, οὔτε ἡ ἔγκλεισις εἰς κελλίον, **E** οὔτε τὸ νὰ καθίσῃ κανεὶς εἰς τὸ σκότος αὐτὰ μόνον εἶναι τὸ πένθος, ἀλλὰ τὸ νὰ φέρῃ κανεὶς συνεχῶς εἰς τὴν μνήμην του τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα καὶ νὰ βασανίζῃ τὴν συνείδησιν μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις, τὸ νὰ μετρᾷ ἀδιακόπως τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ, πόσον μακρὰν ἀκόμη εὑρισκόμεθα ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Καὶ πῶς θὰ γίνῃ αὐτό; λέγει· Πῶς; Ἂν πάντοτε ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν μας τὴν γέενναν καὶ τοὺς περιφερομένους τότε παντοῦ ἀγγέλους καὶ συναθροίζοντας ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τοὺς μέλλοντας νὰ ὁδηγηθοῦν εἰς τὴν γέενναν. Ἂν ἀναλογισθῶμεν τὸν ἀποκλεισμόν μας ἀπὸ τὴν βασιλείαν, ποὺ εἶναι τόσον μέγα κακόν, **140 A** καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τιμωρηθῶμεν μὲ τὴν γέενναν. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἴχομεν τὴν ἀπειλὴν ἐκείνου τοῦ πυρὸς καὶ δὲν μᾶς ἀνέμενον αἰώνιαι τιμωρίαι, αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ τὸν Χριστόν, τὸν πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον ποὺ ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ ἔπαθε τὰ πάντα διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν κόλασιν ἐκείνην καὶ μᾶς συμφιλιώσῃ μὲ τὸν Θεὸν πατέρα του, ποὺ λόγῳ τῶν πταισμάτων μας εἴμεθα ἐχθροί, καὶ ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐκπέσωμεν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἀνεκλάλητα καὶ ἀθάνατα ἀγαθά, εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ κάθε τιμωρίαν καὶ ἱκανὴ νὰ διεγείρῃ τὰς ψυχάς μας καὶ τὰς κάμῃ νὰ εἶναι ἀνύστακτοι διὰ παντός.

Ἐὰν δὲ καὶ μόνον ποὺ ἀναγινώσκομεν τὴν ἱστορίαν τῶν πέντε παρθένων, **B** τὰς ὁποίας ἡ ἀπουσία τοῦ ἐλαίου ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, λυπούμεθα ὅσον καὶ ἐκεῖναι διὰ τὴν συμφοράν των καὶ θορυβούμεθα· ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς θὰ πάθωμεν τὸ ἴδιον ἂν δείξωμεν ῥαθυμίαν, ποῖος θὰ εἶναι λοιπὸν τόσον σκληρὸς ὡς λίθος, ὥστε νὰ δείξῃ ἀμέλειαν καθ' ἣν στιγμὴν αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ παράδειγμα βασανίζει τὴν ψυχήν;

Θὰ ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ μακρύνω περισσότερον τὸν λόγον μου, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον συμμορφούμενος εἰς τὴν παράκλησίν σου καὶ ὄχι διὰ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν ἔχω εἴπει αὐτά, καὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουν γραφῆ εἶναι πέραν τοῦ δέοντος. Διότι γνωρίζω καλῶς ὅτι ὁλόκληρον τὴν ἀρετὴν τῆς κατανύξεως κατέχεις σὺ καλῶς καὶ εἰς ἄλλους θὰ ἠμποροῦσες νὰ τὴν μεταδίδῃς καὶ σιωπῶν ἀκόμη, ἂν ἤθελον ἔστω καὶ ὀλίγον νὰ

ζήσουν μαζί σου καὶ νὰ γνωρίσουν τὸν ἐσταυρωμένον βίον. C Ὥστε λοιπὸν ἐὰν ἔπρεπε νὰ πληροφορηθοῦν περὶ κατανύξεως οἱ μὲν σύγχρονοί μας πρέπει νὰ ἔλθουν εἰς τὸ ἡσυχαστήριόν σου, οἱ δὲ μεταγενέστεροι νὰ ἀκούουν τὰ ἰδικά σου ἀσκητικὰ κατορθώματα. Διότι νομίζω, ὅτι καὶ μόνη ἡ διήγησις περὶ τοῦ βίου σου θὰ δώσῃ μεγάλην ὤθησιν εἰς τοῦτο.

Δι᾽ αὐτὸ σὲ παρακαλῶ καὶ σὲ ἱκετεύω νὰ μᾶς παράσχῃς αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴν καὶ νὰ μᾶς στείλῃς τὰς εὐχάς σου, ὥστε νὰ μὴ ὁμιλῶμεν μόνον περὶ κατανύξεως, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα μας νὰ παρουσιάζωμεν τὸ πρᾶγμα τοῦτο. Ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία χωρὶς τὴν ἐφαρμογὴν ὄχι μόνον δὲν δίδει κανὲν κέρδος, ἀλλὰ καὶ ζημίαν μεγάλην καὶ κατάκρισιν προξενεῖ εἰς ἐκεῖνον ποὺ μὲ τόσην ἀπροσεξίαν περνᾷ τὸν βίον του. «Οὐ γὰρ πᾶς ὁ λέγων μοι, D Κύριε Κύριε, ἀλλ᾽ ὃς δ᾽ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 7, 21 καὶ 5, 19).

ΠΡΟΣ ΣΤΕΛΕΧΙΟΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1. Πῶς ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτὸ ποὺ παρήγγειλες, ἅγιε τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Στελέχιε, [140] E καὶ ἀπὸ ψυχὴν τόσον ἀσθενῆ καὶ ψυχρὰν νὰ προέλθουν λόγοι περὶ κατανύξεως; Διότι νομίζω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ εἴπῃ κάτι σπουδαῖον σχετικῶς, πρέπει πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους νὰ ἔχῃ πυρωθῇ ὁ ἴδιος ἀπὸ αὐτὸν τὸν ζῆλον καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ συνεχῶς νέας δυνάμεις, ὥστε οἱ λόγοι του νὰ ἐγγίζουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν δριμύτερον καὶ ἀπὸ κάθε πυρακτωμένον σίδηρον. [141] A Εἰς ἐμὲ ὅμως δὲν ὑπάρχει τοῦτο τὸ πῦρ, ἀλλὰ ὅλα ἐντός μου εἶναι στάκτη καὶ σκόνη. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, εἰπέ μου, ἀπὸ ποῦ νὰ ξανανάψω αὐτὴν τὴν φλόγα, καθ᾽ ἣν στιγμὴν οὔτε σπινθὴρ ὑπάρχει ἐντός μου, οὔτε καύσιμος ὕλη, οὔτε πνοὴ ἀνέμου διὰ νὰ τὴν ἀναρριπίσῃ, λόγῳ τῆς μεγάλης καταχνιᾶς, τὴν ὁποίαν ἐξήπλωσεν ἐπάνω εἰς τὴν ψυχήν μου τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων; Ἐγὼ λοιπὸν δὲν γνωρίζω πῶς. Δι᾽ αὐτὸ ἰδικόν σου ἔργον εἶναι τὸ πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ προσταγὴ καὶ θὰ φθάσῃ εἰς τὸ κατάλληλον τέλος. Καὶ ἐγὼ μὲν θὰ διαθέσω τὴν διακονίαν τῆς γλώσσης, ἐσὺ ὅμως παρεκάλει τὸν ἰατρεύοντα τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, τὸν παρέχοντα μακροθυμίαν εἰς τοὺς ὀλιγοψύχους, B τὸν ἐγείροντα ἀπὸ γῆς πτωχόν, νὰ ἀνάψῃ καὶ εἰς ἐμὲ ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον συνηθίζει νὰ κατατρώγῃ κάθε ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ κάθε ὕπνον, ἀκηδίαν καὶ ὀκνηρίαν σωματικήν, μετεωρίζει δὲ τὴν ψυχὴν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀπ᾽ ἐκεῖνον τὸν θόλον τῆς δείχνει, ὡσὰν ἀπὸ κάποιο παρατηρητήριον, ὅλην τὴν φαντασμαγορίαν καὶ ἀπατηλότητα τοῦ βίου. Διότι ὅποιος δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀνεβῇ ἐκεῖ ἐπάνω καὶ καθίσῃ εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο μέρος, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἴδῃ τὴν γῆν καὶ ὅσα ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς αὐτήν, ὅπως ἀξίζει νὰ τὰ ἴδῃ.

Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα ποὺ σκοτίζουν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ προξενοῦν θόρυβον εἰς τὰ ὦτα καὶ μπερ-

δεύουν τὴν γλῶσσαν, C δι᾿ αὐτὸ πρέπει κανείς, ἀφοῦ ἀποτραβηχθῇ ἀπὸ ἐκείνην τὴν ταραχὴν καὶ τὸν καπνόν, νὰ ἀναχωρήσῃ πρὸς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, ὅπου ἡ γαλήνη εἶναι μεγάλη καὶ ἡ αἰθρία ἄπλετος καὶ κανεὶς θόρυβος δὲν ἀκούεται, ἀλλ᾿ ἔχουν προσηλωθῆ ἀκλινεῖς οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸν θεῖον πόθον, ἀτενίζοντες μὲ προσοχήν, καὶ τὰ ὦτα ἔχουν μείνει ἥσυχα, ἀπασχολούμενα μὲ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λόγων μόνον καὶ τὴν ἐντρύφησιν τῆς παναρμονίου καὶ πνευματικῆς ἐκείνης συμφωνίας, τῆς ὁποίας ἡ τυραννὶς τόσον διακατέχει τὴν κυριευθεῖσαν ψυχήν, ὥστε οὔτε τροφάς, οὔτε ποτόν, οὔτε ὕπνον νὰ προτιμᾷ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει αἰχμαλωτισθῆ ἀπὸ ἐκείνην τὴν μελῳδίαν.

Ἔτσι λοιπὸν οὔτε ὁ θόρυβος τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν σωματικῶν τοιούτων θὰ ἠμποροῦσε D νὰ χαλαρώσῃ ἐκεῖνον τὸν τόνον. Οὔτε δὲ ἡ βοή, ἡ προερχομένη ἀπὸ τὴν ζάλην τῶν ἐπιγείων φθάνει ὡς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς· ἀλλ᾿ ὅπως οἱ ἀνελθόντες εἰς ὑψηλότατα ὄρη, τίποτε δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀκούσουν ἢ νὰ ἴδουν ἀπὸ ὅσα γίνονται ἢ ἀκούονται εἰς τὴν πόλιν, παρὰ μόνον κάποιον ἀκατανόητον καὶ κακόηχον θόρυβον, ποὺ δὲν διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνον τῶν βομβούντων σφηκῶν, ἔτσι καὶ ὅσοι ἐγκατέλειψαν τὰ βιωτικὰ καὶ ἐνῆλθαν εἰς τὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τίποτε δὲν αἰσθάνονται ἀπὸ τὰ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν.

Διότι τὸ σῶμα καὶ αἱ αἰσθήσεις του, ὅσον χρόνον προσέχει ἡ ψυχὴ εἰς τὰ γήϊνα, τὴν περισφίγγουν μὲ πολλὰ δεσμά, E μὲ τὸ νὰ συγκεντρώνουν γύρω της τὸν βαρὺν χειμῶνα τῶν φθαρτῶν ἀπολαύσεων. Διότι καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὅρασις καὶ ἡ ἀφὴ καὶ ἡ ὄσφρησις καὶ ἡ γλῶσσα διοχετεύουν πολλὰ ἐκ τῶν ἔξω κακῶν εἰς αὐτήν. Ὅταν ὅμως μεταρσιωθῇ καὶ στρέψῃ τὴν φροντίδα της εἰς τὰ πνευματικά, 142 A φράζει τὴν εἴσοδον εἰς τὰς πονηρὰς φαντασίας, χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ ἔχῃ ἀχρηστεύσῃ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειάν των ἀνεβάζει εἰς ἐκεῖνο τὸ ὕψος.

Ὅπως δὲ κάποια οἰκοδέσποινα αὐστηρὰ καὶ σοβαρή, ποὺ θέλει νὰ κατασκευάσῃ μῦρον πολυσύνθετον, βαρύτιμον καὶ πολυτελὲς καὶ ἔχει ἀνάγκην πολλῶν ὑπηρετητικῶν χειρῶν, ἀφοῦ καλέσῃ τὰς δούλας της, ἄλλην μὲν προστάζει νὰ ξεχωρίσῃ μὲ τὸ κόσκινον τὸ ἀκατέργαστον τῶν ἀρωμάτων, τὴν ἄλλην δὲ πάλιν μὲ ἀκριβῆ πλάστιγγα νὰ ζυγίσῃ ταῦτα, ὥστε οὔτε ὀλιγώτερον, οὔτε περισσότερον τοῦ δέοντος νὰ πέσῃ καὶ βλάψῃ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ὅλου παρασκευάσματος B καὶ ἄλλην μὲν νὰ βράσῃ τὰ ἔχοντα ἀνάγκην βρασμοῦ, ἄλλην νὰ τρίψῃ ὅσα δὲν εἶναι καλοτριμμένα, ἄλλην νὰ ἀναμείξῃ καὶ

ζυμώσῃ ἄλλα καὶ ἄλλην νὰ κρατῇ ἀλάβαστρον καὶ νὰ ἵσταται ἐκεῖ πλησίον, ἄλλην ἄλλο ἀγγεῖον νὰ κρατῇ καὶ ἄλλην κάτι ἄλλο νὰ κάμνῃ. Τοιουτοτρόπως δὲ προσηλώνει καὶ τὸν νοῦν καὶ τὰς χεῖρας ἐκείνων εἰς κάποιον ἔργον καὶ μὲ τὴν φροντίδα της δὲν ἐπιτρέπει νὰ χαθῇ τίποτε, διότι ἐποπτεύει τοῦ ὅλου ἔργου καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των νὰ πλανῶνται ἔξω καὶ νὰ χάσκουν. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχή, τὸ πολυτελὲς τοῦτο μῦρον κατασκευάζουσα, τὴν κατάνυξιν, συναθροίζει τὰς αἰσθήσεις πλησίον της καὶ περικόπτει τὴν ῥαθυμίαν των. Ἐὰν λοιπὸν συμβῇ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὸν ἑαυτόν της καὶ νὰ σκέπτεται κάτι ἐκ τῶν δεόντων καὶ θεοφιλῶν, C καθιστᾷ τὰς αἰσθήσεις ἀδρανεῖς, ὥστε τίποτε τὸ περιττὸν νὰ μὴ μεταδίδουν εἰς καιρὸν ἀναρμόδιον ποὺ νὰ διαταράσσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν μέσα της ἡσυχίαν. Δι᾿ αὐτό, φθάνουν μὲν μέχρι τῆς ἀκοῆς οἱ ἦχοι καὶ μέχρι τῶν ὀφθαλμῶν τὰ θεάματα, τίποτε ὅμως δὲν διοχετεύεται ἐντός, διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ καθ᾿ ἑνὸς τούτου μέλους τοῦ σώματος εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν ψυχήν. Καὶ τί λέγω ἤχους καὶ θεάματα, καθ᾿ ἣν στιγμὴν πολλοί, ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς τῆς καταστάσεως διατελοῦντες, ὄχι μόνον τοὺς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των διερχομένους, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ τυχὸν ἐσκόνταψαν καθ᾿ ὁδὸν ἐπάνω των δὲν ἀντιλαμβάνονται; Διότι εἶναι τόσον μεγάλη ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς, ὥστε εἶναι εὔκολον εἰς ὅποιον θέλει νὰ ζῇ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡσὰν νὰ κάθεται εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται τίποτε ἐξ ὅσων συμβαίνουν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν.

2. Τέτοιος ἦτο καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, D ὁ ὁποῖος, ἐνῷ ἔζη ἐν μέσῳ τῶν πόλεων, τόσον ξένος ἦτο πρὸς τὰ ἐγκόσμια, ὅσον διαφέρομεν ἡμεῖς ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Διότι ὅταν λέγῃ «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται», ἐννοεῖ αὐτὴν τὴν ἀπάθειαν καὶ μᾶλλον ὄχι μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ κάποιαν ἄλλην ἀκόμη, ὡσὰν ἡ προαναφερθεῖσα νὰ εἶναι διπλῆ. Διότι δὲν εἶπε μόνον «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται» (Γαλάτ. 6, 14) καὶ ἐσιώπησεν, ἀλλὰ μὲ τὴν προσθήκην ἐδήλωσε καὶ ἄλλην, λέγων, ὅτι «κἀγὼ τῷ κόσμῳ». Μεγάλη λοιπὸν φιλοσοφία καὶ τὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι εἶναι νεκρὸς ὁ κόσμος, E πολὺ μεγαλυτέρα ὅμως τὸ νὰ διάκειται ὁ ἴδιος ὡς νεκρὸς ἔναντι ἐκείνου. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Παῦλος, τοῦτο ἐπομένως σημαίνει· διότι λέγει ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὰ τοῦ κόσμου ὄχι ὅσον οἱ ζῶντες πρὸς τοὺς νεκρούς, ἀλλ᾿ ὅσον οἱ νεκροὶ πρὸς τοὺς νεκρούς. Διότι ὅποιος ζῇ, μολονότι δὲν ζηλεύει τὴν τύχην τοῦ ἀποθανόντος, ὅμως αἰσθάνεται διαφορετικῶς ἢ θαυμάζων τὸ κάλλος τοῦ προκειμένου νεκροῦ, ἢ λυπούμενος δι᾿ αὐτὸν καὶ δακρύζων· ὁ νεκρὸς ὅμως οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν σχέσιν καὶ

διάθεσιν ἐκδηλώνει πρὸς τὸν ἀπελθόντα: Τοῦτο λοιπὸν θέλοντας νὰ δείξῃ, εἰς τὸ «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται» προσέθεσε, «κἀγὼ τῷ κόσμῳ». 143 A Βλέπεις πόσον μακρὰν εὑρίσκετο ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, πῶς ἐπὶ τῆς γῆς βαδίζων εἶχεν ἤδη ἀναπηδήσει πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τοῦ οὐρανοῦ;

Καὶ μὴ μοῦ εἴπῃς ὅτι εἶναι ἄβατα αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων καὶ αἱ κοιλάδες καὶ τὰ φαράγγια καὶ ἡ ἔρημος· οὔτε δὲ εἶναι ἀρκετὰ μόνα αὐτὰ νὰ ἀποδιώξουν τὸν θόρυβον τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ χρειάζεται ἐκείνη ἡ φλόξ, τὴν ὁποίαν ἥναψεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου ὁ Χριστὸς καὶ τὴν ἐνίσχυσε δὲ ὁ μακάριος ἐκεῖνος μὲ τὸν πνευματικὸν τοῦτον λογισμὸν τῆς νεκρώσεως καὶ ἡ ὁποία εἰς τόσον μέγα ὕψος ἀνῆλθεν, ὥστε ἀναβαίνουσα ἀπὸ τὴν γῆν νὰ φθάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν πιὸ ἐπάνω οὐρανὸν καὶ πάλιν εἰς τὸν πιὸ ἐπάνω ἀπ' ἐκεῖνον. Καθότι αὐτὸς μὲν ἡρπάγη μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, B ὁ πόθος του ὅμως καὶ ἡ ἀγάπη του διὰ τὸν Χριστὸν ὄχι μόνον τρεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅλους μαζὶ τοὺς οὐρανοὺς ὑπερέβαλον. Διότι ὡς πρὸς μὲν τὸ σῶμα ἦτο μικρὸς καὶ εἰς αὐτὸ τίποτε περισσότερον δὲν εἶχεν ἀπὸ ἡμᾶς, κατὰ τὴν πνευματικὴν ὅμως διάθεσιν ὅλους τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντας ἀνθρώπους ὑπερέβη μὲ τὸ παρὰ πάνω. Καὶ δὲν θὰ ἔσφαλλε κανεὶς ἐν προκειμένῳ, ἐὰν παρωμοίαζε τὸν ἅγιον ἐκεῖνον μὲ τὴν ἑξῆς περίπου εἰκόνα· ὡς τὴν φλόγα δηλαδὴ ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀφοῦ ἐκάλυψε ὅλην τὴν γῆν καὶ ἀνῆλθε πολὺ ὑψηλά, διῆλθεν ἀπὸ παντοῦ τὸν οὐράνιον θόλον καὶ ἀφοῦ ὑπερέβη τὸν ὑπεράνω αὐτοῦ εἴτε ἀέρα, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο εἶναι τοῦτο, ἐγέμισε μὲ πῦρ τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων οὐρανῶν διάστημα καὶ δὲν ἐστάθη μέχρις ἐδῶ, C ἀλλὰ ἀνέβη διὰ μιᾶς μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ καὶ τὸν πᾶν μετέβαλεν εἰς μίαν φλόγα, ἡ ὁποία εἶχε τόσον πλάτος, ὅσον εἶναι καὶ τὸ τῆς γῆς καὶ τόσον ὕψος, ὅσον εἶναι τὸ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ διάστημα. Καὶ πάλιν, οὔτε τὸ πολλοστημόριον τῆς ἀγάπης αὐτοῦ νομίζω ὅτι ἔχω παρουσιάσει.

Ὅτι δὲ δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶπα, θὰ τὰ γνωρίσῃ κανεὶς ἐπακριβῶς, ἐὰν ἀναγνώσῃ τὰ Πρὸς Δημήτριον γραφέντα σχετικῶς μὲ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Τόσον πρέπει νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὸν Χριστόν, τόσον νὰ εἶναι ξένος πρὸς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου. Τοιαύτας ψυχὰς εἶχον καὶ οἱ ἅγιοι προφῆται. Δι' αὐτὸ καὶ ἔλαβον ἄλλους ὀφθαλμούς. Καὶ ἡ μὲν ἀπομάκρυνσις τοῦ ἑαυτοῦ των ἀπὸ τὰ παρόντα ἀπετέλει τὴν ἰδικήν των φροντίδα. D Τὸ νὰ ἀνοιχθοῦν ὅμως οἱ ὀφθαλμοί των εἰς τὴν θεωρίαν τῶν μελλόντων ἦτο ἔργον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καὶ τέτοιος ἦτο ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος, ὁ ὁποῖος ἐπειδὴ ἀπεξενώθη ἀπὸ τὰ βιωτικὰ καὶ

ἐπεθύμησε σφοδρῶς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ παρόντα ὅλα ἀπεστράφη, δηλαδὴ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων, εἶδε ὅσα κανεὶς ποτε δὲν εἶδεν ἄλλος, ὄρος ὁλόκληρον καλυπτόμενον ἀπὸ παράταξιν ἵππων πυρίνων καὶ ἁρμάτων καὶ στρατιωτῶν.[9]

Ὁποῖος θαυμάζει λοιπὸν τὰ ἐγκόσμια, ποτὲ δὲν θὰ ἀξιωθῇ νὰ λάβῃ τὸ δῶρον τῆς θεωρίας τῶν μελλόντων. Ὁποῖος ὅμως τὰ περιφρονεῖ καὶ τὰ θεωρεῖ ὅτι δὲν διαφέρουν ἀπὸ σκιὰν καὶ ὄνειρα, E πολὺ σύντομα θὰ ἀποκτήσῃ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πνευματικά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν πλοῦτον ποὺ ἁρμόζει μόνον εἰς τοὺς ἄνδρας τὸν ἐπιδεικνύομεν εἰς τὰ τέκνα μας τότε, ὅταν τὰ ἴδωμεν νὰ γίνωνται ἄνδρες καὶ νὰ περιφρονοῦν ὅλα τὰ παιδικὰ πράγματα, ὅσον χρόνον εἶναι προσηλωμένα εἰς τὰ παιδικὰ ἐνδιαφέροντα, τὰ θεωροῦμεν ἀνάξια δι' αὐτά. Διότι ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν ἔμαθε νὰ καταφρονῇ τὰ μικρὰ καὶ βιωτικά, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ θαυμάσῃ τὰ οὐράνια, 144 A ὅπως πάλιν, ἐὰν θαυμάζῃ ἐκεῖνα, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ μὴ περιγελάσῃ αὐτά. Τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Μολονότι δὲ τὸ λεχθὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ δόγματα, θὰ ἦτο ἐπίκαιρον νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὴν συμπεριφορὰν καὶ τὰς δωρεάς, ὅτι «ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 2, 14).

3. Ὅπως εἶπα λοιπόν, ἂς ἀναζητῶμεν τὰς ἐρημίας, ὄχι μόνον ἐκείνας τῶν ἐρήμων τόπων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνας τῆς προαιρέσεως καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ ὁδηγήσωμεν ἐκεῖ τὴν ψυχήν. Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ μὲ τέτοιαν διάθεσιν, ἐνῷ κατῴκει εἰς πόλιν καὶ ἦτο ἐπωμισμένος μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας καὶ περιστοιχιζόμενος μὲ πολλὰς ἄλλας φροντίδας, διακατείχετο ἀπὸ τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ B θερμότερον, ἀπ' ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν ἐρημίαις μονάζοντες. Διότι τὰ δάκρυα, τοὺς θρήνους καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς ἐκείνου καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, μόλις καὶ μετὰ βίας εἰς ἕνα ἢ καὶ δύο μοναχοὺς τῆς σήμερον θὰ εἶχε κανεὶς νὰ ἴδῃ, ἐὰν βεβαίως ὑπάρχῃ κανεὶς τέτοιος σήμερον. Ἂς μὴ ἐξετάσωμεν δὲ μόνον τοὺς θρήνους, ἀλλὰ καὶ ποῖος ἦτο ὁ Δαβὶδ ὅτε ἐθρήνει ἂς ἴδωμεν ἀκριβῶς. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα νὰ κατέχῃς τόσον μέγα ἀξίωμα καὶ νὰ ὑπηρετῆσαι ἀπὸ ἄλλους καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃς κανένα νὰ σὲ ἐπιτιμᾷ, ἐσὺ νὰ ταπεινοῦσαι καὶ νὰ κάμπτεσαι καὶ καταθλίβῃς τὸν ἑαυτόν σου καὶ νὰ στερῆσαι ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ κάμνῃς πάλιν ὅλα τὰ προαναφερθέντα παρὰ πάνω. Διότι ὁ βασιλεὺς ἔχει πολλὰς ἀφορμὰς ποὺ τὸν ὁδηγοῦν εἰς διάχυσιν C καὶ ἐμποδίζουν τὴν ψυχὴν νὰ συνέλθῃ.

9 Περὶ τοῦ ὁράματος τούτου ἰδὲ Δ΄ Βασιλειῶν 6, 17 κ.ἑ.

Διότι καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴν τρυφὴν χαλαροῦται καὶ ἀποχαυνοῦται καὶ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν γεμίζει ἔπαρσιν καὶ ὁδηγεῖται εἰς παραλογισμούς. Τὸν πυρώνει δὲ καὶ ὁ ἔρως τῆς δόξης, ἐξ ἴσου δὲ καὶ ὁ ἔρως τῶν σωμάτων γεννώμενος μὲν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, τρεφόμενος δὲ ἀπὸ τὸν τρυφηλόν του βίον.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ καὶ αἱ νιφάδες τῶν φροντίδων ποὺ τὸν κτυποῦν ἀπὸ παντοῦ, ταράσσουν τὴν ψυχήν του ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πάθη. Ὅθεν λοιπὸν οὔτε τὴν παραμικρὰν εἴσοδον θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εὕρῃ ἡ κατάνυξις εἰς τὴν καρδίαν του, ἐμποδιζομένη ἀπὸ τόσα ἐμπόδια. Θὰ ἦτο δὲ εὐχῆς ἔργον νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ φυτεύσῃ κανεὶς τοῦτο τὸ καλὸν εἰς τὴν ψυχήν, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι αὐτὴ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κάθε κακόν. D Ὁ δὲ ἰδιώτης εὑρίσκεται ἐκτὸς τοῦ περισπασμοῦ τούτου, ἂν δὲν εἶναι πολὺ διεστραμμένος· διὸ καὶ μὲ ὀλιγωτέραν δυσκολίαν θὰ δυνηθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τούτου. Ὄχι ὅμως καὶ εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τόσην ὑπηρεσίαν. Καὶ ὅπως εἶναι δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον νὰ ἀναμείξῃ κανεὶς εἰς τὸ ὕδωρ πῦρ, ἔτσι, νομίζω, εἶναι ἀδύνατον νὰ συζεύξῃ κανεὶς τρυφὴν καὶ κατάνυξιν, διότι αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ των καὶ τὸ ἓν καταργεῖ τὸ ἄλλο. Διότι ἡ μὲν κατάνυξις εἶναι μήτηρ τῶν δακρύων καὶ τῆς νήψεως, ἡ δὲ τρυφὴ τοῦ γέλωτος καὶ τῶν παραλογισμῶν. Καὶ ἡ μὲν καθιστᾶ τὴν ψυχὴν ἐλαφρὰν καὶ πτερωτήν, ἡ δὲ καὶ ἀπὸ τὸν μόλυβδον βαρυτέραν. Καὶ ἀκόμη δὲν εἶπα τὸ σπουδαιότερον, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἔζη εἰς τέτοιον καιρὸν E ποὺ τίποτε τὸ σπουδαῖον δὲν ἀπαιτοῦσε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς τελειότητα βίου· ἐνῷ ἡμεῖς τότε κατήλθομεν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅταν ὄχι μόνον ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ γέλως θεωρῆται πολὺ κολάσιμος, ἐπαινεῖται δὲ παντοῦ τὸ πένθος καὶ ἡ θλῖψις.

Ἀλλ' ὅμως ὁ μακάριος ἐκεῖνος, ἀφοῦ κατέστρεψεν ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια, τόσον διακαῶς ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο, ὡσὰν νὰ ἦτο εἷς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ τὴν βασιλείαν καὶ πολυτέλειαν τῶν ἀνακτόρων του οὔτε ὡς εἰς ὄνειρον ζήσας, τόσην κατάνυξιν ἔδειξεν, ἐνῷ ἐφόρει τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα καὶ ἐπὶ βασιλικοῦ θρόνου καθήμενος. 145 A ὅσην καὶ οἱ μετανοοῦντες, οἱ καθήμενοι ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καὶ ἐρημίᾳ. Καθότι ὅσους ἤθελε τυχὸν καταλάβει ἀληθῶς τοῦτο τὸ καλόν, τόσην δύναμιν παρουσιάζει, ὅσην καὶ τὸ πῦρ ὅταν πέσῃ ἐπάνω εἰς ἀκάνθας. Τοῦτο λοιπὸν καὶ ἂν εὕρῃ κάποιον ἀπὸ ἄπειρα κακὰ νὰ στενοχωρῆται, ἂν ἀπὸ πλῆθος σχοινίων τῆς ἁμαρτίας νὰ περισφίγγεται, ἂν εὕρῃ τὴν φλόγα τῶν παθῶν σφοδρῶς νὰ τὴν καίῃ, ἂν πολὺν τὸν ὑπάρχοντα θόρυ-

βον τῶν βιωτικῶν ὑποθέσεων, ὅλα ἐκεῖνα ἀμέσως μὲ κάποιο ἰσχυρὸν μαστίγιον ἀφοῦ τὰ κτυπήσῃ, τὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ψυχήν. Καὶ καθὼς σκόνη λεπτὴ ποτὲ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ὁρμὴν ἀνέμου σφοδροῦ, ἔτσι καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιθυμιῶν B δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ ὁρμητικὸν ρεῦμα τῆς κατανύξεως, ἀλλ' ἀφανίζεται καὶ σκορπίζεται ταχύτερον ἀπὸ τὴν σκόνην καὶ τὸν καπνόν. Διότι, ἐὰν ὁ σωματικὸς ἔρως τόσον ὑποδουλώνῃ τὴν ψυχήν, ὥστε νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα, νὰ τὴν προσκολλήσῃ εἰς μόνην τὴν τυραννίδα τῆς ἐρωμένης, τί δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ πόθος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ φόβος τῆς ἀποξενώσεως ἀπὸ ἐκεῖνον; πράγματα καὶ τὰ δύο αὐτὰ ποὺ τόσον ἐβασάνιζαν τὴν ψυχήν του, ὥστε ἄλλοτε νὰ λέγῃ· «Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σέ, ὁ Θεός» (Ψαλμ. 41, 2), καὶ πάλιν· «Ἡ ψυχή μου ὡς γῆ ἄνυδρός σοι» (Ψαλμ. 142, 6)· καὶ «Ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου» (Ψαλμ. 62, 9)· C ἄλλοτε δὲ «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με» (Ψαλμ. 6, 2).

4. Καὶ ἂς μὴ μοῦ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἔγραψε αὐτὸν τὸν ψαλμὸν διὰ νὰ πενθήσῃ τὴν ἁμαρτίαν του. Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθὲς καὶ δὲν ἀφήνει νὰ ὑποθέσωμεν κάτι τέτοιο ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ψαλμοῦ. Διότι ἂν μὲν κανεὶς δὲν ἠμποροῦσε νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ὑπόθεσις προδηλοῦται διὰ τῆς ἐπιγραφῆς, τότε αὐτὸς ποὺ ἤθελε, θὰ ἠμποροῦσε νὰ προσαρμόσῃ τὸν ψαλμὸν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πένθους διὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ ψαλμὸς τῆς μετανοίας εἶναι γνωστός, αὐτὸς ἐδῶ δὲ ἔχει ἄλλην ὑπόθεσιν, ἂς μὴ συγχέωμεν παρακαλῶ τὰ θεῖα D οὔτε νὰ νομίζωμεν ὅτι αἱ ἰδικαί μας σκέψεις ἔχουν περισσότερον κῦρος ἀπὸ τὰς διδασκαλίας ποὺ ἔχουν λεχθῇ μὲ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ψαλμοῦ; Ὑπὲρ τῆς ὀγδόης. Καὶ ποία εἶναι ἡ ὀγδόη; Δὲν εἶναι μήπως ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡ μεγάλη καὶ ἐπιφανής, ἡ καιομένη ὡσὰν κλίβανος, ἡ ὁποία προξενεῖ τρόμον καὶ εἰς τὰς οὐρανίους δυνάμεις (Σεισθήσονται λέγει, καὶ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν· Ματθ. 24, 29), ἡ ὁποία ἐμφανίζει πῦρ νὰ προηγῆται τότε πρὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου; Τὴν ὠνόμασε δὲ ὀγδόην, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν ἀλλαγὴν τῆς καταστάσεως ἐκείνης καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς μελλούσης ζωῆς. Διότι ὁ παρὼν βίος τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ μία ἑβδομάς, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ τελειώνει εἰς τὴν ἑβδόμην E καὶ κάμνει τὴν ἀνακύκλησιν τῶν ἰδίων χρονικῶν διαστημάτων καὶ ἀνεβαίνει εἰς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ κατεβαίνει εἰς τὸ τέλος. Δι'

αὐτὸ ἀκριβῶς κανεὶς δὲν θὰ ὠνόμαζε τὴν Κυριακὴν ὀγδόην ἡμέραν, ἀλλὰ πρώτην, καθότι ὁ κύκλος τῆς ἑβδομάδος δὲν ἐκτείνεται ὡς τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. Ὅταν δὲ τὰ παρόντα παύσουν νὰ ὑφίστανται καὶ καταργηθοῦν, τότε θὰ ἐμφανισθῇ ὁ δρόμος τῆς ὀγδοάδος· καὶ δὲν ἀνατρέχει πάλιν εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ θὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἑπόμενα διαστήματα.

Ὁ προφήτης λοιπὸν μὲ πολλὴν κατάνυξιν εἶχε σημειώσει τὴν μνήμην τῆς 146 A κρίσεως διὰ παντὸς καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ τόσην ἐπιμέλειαν καὶ ἀπόλαυσιν τὴν ἐπανέφερε συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν του, ἐνῷ ἔζη μὲ τόσην περιποίησιν τῶν ἄλλων καὶ τρυφήν, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς μόλις καὶ ἐνθυμούμεθα ἐν καιρῷ θλίψεων. Καὶ ἀναλογιζόμενος συνεχῶς τὰ κρίματά του ἔγραψε τοῦτον τὸν ψαλμόν· καὶ τί λέγει: «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με» (Ψαλμ. 6, 2). Θυμὸν καὶ ὀργὴν λέγοντας ἐννοεῖ τὴν ἔντασιν τῆς τιμωρίας (διότι γνωρίζει ὅτι τὸ Θεῖον εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀπὸ παντὸς εἴδους πάθος), μολονότι ἤξευρε πολὺ καλὰ ὅτι δὲν ἦτο ἄξιος τιμωρίας, ἀλλὰ τιμῆς καὶ στεφάνων μόνον. Διότι καὶ ἡ πίστις μὲ τὴν ὁποίαν κατεκρήμνισε τὸν πύργον τῶν ἀλλοφύλων καὶ διέσωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας των ὁλόκληρον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος, εὑρισκόμενον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, B καὶ ἡ εὐεργεσία του εἰς τὸν ἀδικήσαντα αὐτὸν καὶ μίαν καὶ δύο καὶ πολλὰς φορὰς[10] καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἡ γνώμη τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ εἶναι ἀρκετὴ νὰ δείξῃ ὁλόκληρον τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, περισσότερον μάλιστα καὶ ἀπὸ αὐτά του τὰ κατορθώματα. Διότι τὰ ἔργα καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι μεγάλα καὶ θαυμαστά, θὰ ἠμποροῦσαν ὅμως νὰ κινήσουν τὴν ὑποψίαν ὅτι εἶναι πονηρά, ἂν καὶ φαίνονται ἐντελῶς ἀπηλλαγμένα ἀπὸ κάθε ὑποψίαν τὰ ἔργα τοῦ δικαίου τούτου. Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μαρτυρεῖ διὰ τὴν γνησιότητά των, τότε ἡ γνώμη εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης ὑποψίας. Ἐὰν δὲν εἶχε νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἀκριβεστάτην ἐπαλήθευσιν τῆς ἀρετῆς, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀνακηρυχθῇ ἄξιος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Τί λέγει ὁ Θεὸς περὶ αὐτοῦ; «Εὗρον Δαυῒδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου» (Α´ Βασ. 13, 14). C Πλὴν ὅμως καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην περὶ αὐτοῦ κρίσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τόσα ἀνδραγαθήματά του, αὐτὸς ἐπρόφερε τοὺς λόγους ἐκείνων ποὺ θεωροῦν τὸν ἑαυτόν των ἔνοχον καὶ καμμίαν παρρησίαν δὲν ἔ-

10. Ὑπὸ τὸ «πύργον τῶν ἀλλοφύλων» ἐννοεῖ τὸν γιγαντόσωμον Γολιάθ, τὸν ὁποῖον ἐνίκησε καὶ ἀφάνισεν ὁ Δαβίδ. Ὑπὸ τοῦ «ἡ εὐεργεσία εἰς τὸν ἀδικήσαντα αὐτὸν» ἐννοεῖ τὴν χρηστότητα καὶ τὴν συγχώρησιν ποὺ ἔδειξεν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν ἐπαναστατήσαντα κατ' αὐτοῦ υἱόν του Ἀβεσσαλώμ.

χουν πρὸς τὸν Θεόν, ἐκπληρώνοντας ἔτσι ἐκεῖνο τὸ εὐαγγελικόν, τὸ «Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμὲν» (Λουκ. 17, 10)

Τί περισσότερον εἶπεν ὁ πράγματι πλήρης ὅλων τῶν κακῶν ἐκεῖνος τελώνης, ὁ ὁποῖος δὲν ἠνείχετο οὔτε νὰ ὑψώσῃ τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανόν, οὔτε νὰ μακρύνῃ τὸν λόγον του, οὔτε πλησίον τοῦ Φαρισαίου τολμῶν νὰ σταθῇ; Καὶ ὁ μὲν Φαρισαῖος τὸν ἐκατηγόρει λέγοντας, ὅτι «Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης» (Λουκ. 18, 11). Αὐτὸς ὅμως ποὺ ὡς νὰ μὴ εἶχεν ἀκούσει τίποτε τὸ ἄσχημον καὶ παρεδέχθη τὰ ὅσα ἤκουσεν εἰς βάρος του D καὶ ὄχι μόνον δὲν ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑβριστὴν καὶ ἀλαζόνα ἐκεῖνον τόσον τὸν ἐτίμησεν, ὥστε νὰ νομίζῃ ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἄξιος νὰ πατήσῃ τὸ χῶμα ποὺ ἐπάτει ἐκεῖνος. Καὶ λόγον μὲν κανένα ἄλλον δὲν εἶπεν, παρὰ μόνον τόσον, ὅσον νὰ ὁμολογήσῃ τὰς ἁμαρτίας του· κτυπῶντας δὲ τὸ στῆθος του σφοδρῶς, μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν παρεκάλει τὸν Θεὸν νὰ τὸν ἐλεήσῃ.

Ἀλλὰ τὸ νὰ κάμνῃ βεβαίως αὐτὰ ἐκεῖνος καθόλου δὲν εἶναι παράδοξον· διότι τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν του ἑκόντα ἄκοντα τὸν ἠνάγκαζε νὰ κύπτῃ κάτω. Τὸ παράδοξον ὅμως εἶναι, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ ἀπόδειξιν ψυχῆς πράγματι συντετριμμένης, τὸ ὅτι ὁ δίκαιος, ποὺ τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν παρόμοιον δὲν συνῃσθάνετο, προσῆλθεν ὅπως καὶ ὁ τελώνης ἐκεῖνος, ἐξ ἴσου ἀναγνωρίζοντας τὸν ἑαυτόν του ἔνοχον. E Διότι, τί διαφέρει ἀπὸ τὸ «ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» (Λουκ. 18, 13) τὸ «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με;» (Ψαλμ. 6, 2). Μᾶλλον δὲ καὶ μεγαλύτερον εἶναι αὐτὸ ἀπ' ἐκεῖνο. Διότι ὁ τελώνης οὔτε εἰς τὸν οὐρανὸν νὰ ἀτενίσῃ δὲν ἐτόλμησεν, ὁ δὲ δίκαιος μεγαλύτερον ἀπ' αὐτὸ ἔπραξε. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἔλεγε «ἱλάσθητί μοι», αὐτὸς ὅμως οὔτε καὶ τοῦτο ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ. Διότι δὲν εἶπε «μὴ ἐλέγξῃς με», ἀλλά, «Μὴ τῷ θυμῷ σου», οὔτε 147 A «μὴ παιδεύσῃς με», ἀλλὰ «μὴ τῇ ὀργῇ σου», ζητῶντας ὄχι νὰ μὴ τιμωρηθῇ, ἀλλὰ νὰ μὴ πάθῃ τοῦτο ὑπερβολικά. Ὥστε ἀπὸ παντοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὴν ταπείνωσιν τῆς ψυχῆς του καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐνόμιζε τὸν ἑαυτόν του ἄξιον τόσον μεγάλης τιμωρίας καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἐτόλμα νὰ ἀξιώσῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν τελείαν συγχώρησίν του, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ γνώρισμα τῶν ἀναγνωριζόντων τὴν ἐνοχήν των καὶ ἐχόντων πείσει τὸν ἑαυτόν των ὅτι εἶναι οἱ ἁμαρτωλότεροι τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ἀκόμη καὶ τὸ νὰ μὴ τιμωρηθῇ σκληρά, ζητεῖ νὰ τὸ λάβῃ ἀπὸ τὸ ἔλεος καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ἐπικαλούμενος τὴν ἀδυναμίαν

του. Διότι λέγει· «Ἐλέησόν με ὅτι ἀσθενής εἰμι» (Ψαλμ. 6, 3).

Διατί αὐτό; Αὐτὸς ποὺ ἠξιώθη τέτοιας μαρτυρίας **B** καὶ δὲν ἐλησμόνησε τὰς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ (Τὰ κρίματά σου, λέγει, οὐκ ἐπελαθόμην. Ψαλμ. 118, 30), αὐτὸς ποὺ ἔλαμπε φαιδρότερον τοῦ ἡλίου, αὐτὸς λοιπὸν ἀπαγγέλλει αὐτοὺς τοὺς λόγους; Ναί, διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστον, ὅτι τόσον μεγάλα κατορθώματα ἐπιτελῶν οὐδέποτε εἶπε, οὔτε ἐνόμισε κάτι σπουδαῖον διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὁ τελευταῖος ὅλων καὶ ἐζήτει νὰ σωθῇ μόνον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς νὰ ἔλεγε· ἐγὼ εἶμαι ἄξιος τῆς ἀπαραιτήτου τιμωρίας καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠμπορῶ νὰ ὑπομείνω, ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰ παρόντα κακά. Καθὼς οἱ δοῦλοι οἱ διαπράξαντες ἄπειρα κακά, παραδέχονται μὲν τὸ σφάλμα των, **C** διὰ τὸ ὅτι ὅμως ὁ πόνος τῆς μαστιγώσεως εἶναι ἀφόρητος, ἔχουν τὴν ἀξίωσιν ὁ πόνος τῶν τιμωριῶν νὰ μὴ εἶναι τόσον δριμύς.

Ἐγὼ ὅμως τώρα νομίζω ὅτι καὶ δι' ἄλλην ἀσθένειαν κάμνει ὑπαινιγμόν· διὰ ποίαν λοιπόν; δι' ἐκείνην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀθυμίαν καὶ τοὺς ὀδυρμούς. Διότι ἡ ὑπερβολικὴ λύπη συνήθως, ὅταν μᾶς πλήξῃ σφοδρῶς, κατορθώνει νὰ ἐξαφανίζῃ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, πρᾶγμα ποὺ νομίζω, ὅτι ἔπαθε καὶ ὁ δίκαιος μὲ τὸ νὰ θεωρήσῃ μεγάλον ἔνοχον τὸν ἑαυτόν του καὶ ποτὲ νὰ μὴ προτείνῃ εἰς αὐτὸν χρηστὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ τὰς ἀντιθέτους πάντοτε. Φανερώνει δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ ἑξῆς· «Ἐλέησόν με, ἐπρόσθεσεν, ὅτι ἀσθενής εἰμι· ἴασαί με, Κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου καὶ ἡ ψυχή μου ἐταράχθη σφόδρα» (Ψαλμ. 6, 2-3), ἐνῷ προηγουμένως εἶπε· **D** «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με».

Ἐὰν δὲ αὐτὸς ποὺ ἔχει τόσον καθαρὰν τὴν συνείδησιν ἀξιώνῃ νὰ μὴ γίνῃ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν πράξεών του, τί θὰ κάμωμεν ἡμεῖς ποὺ ἔχομεν παραδοθῆ εἰς τόσα κακὰ καὶ εἴμεθα τόσον ξένοι πρὸς τὴν παρρησίαν ἐκείνου, χωρὶς καὶ νὰ ἔχωμεν δείξει οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἐξομολογήσεως ἐκείνης; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ὠθούμενος ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἐξωμολογεῖτο ἔτσι; Εἶχε διδαχθῆ, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ δικαιωθῇ πρὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ δίκαιος δυσκόλως σώζεται. Δι' αὐτὸ ἄλλοτε μὲν παρακαλεῖ, λέγων· «Μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου» (Ψαλμ. 142, 2), ἄλλοτε δὲ πάλιν «Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι» (Ψαλμ. 6, 2-3).

5. Ἄξιον παρατηρήσεως λοιπὸν τυγχάνει **E** τὸ γεγονὸς ὅτι πουθενὰ δὲν μνημονεύει τὰς ἐναρέτους πράξεις του, ἀλλ' ἀναθέτει τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο εἶναι ἴδιον συντετριμμένης ψυχῆς, τοῦτο πνεύματος τεταπεινωμένου, τοῦτο κάμνει τὸν ἐπιτελοῦντα τὰ με-

γάλα κατορθώματα νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φοβῆται περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς. 148 **A** Ὅτι δὲ ἔτρεμε τόσον καὶ ἐφοβεῖτο, ἄκουσε τὸν ἴδιον ποὺ λέγει· «Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται;» (Ψαλμ. 129, 3). Διότι ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἔναντι τοῦ Θεοῦ διὰ πολλὰ χρέη καὶ ὅτι καὶ τὰ παρὰ μικρὰ ἁμαρτήματα τιμωροῦνται πολύ. Ἐγνώριζε, προβλέπων ἄνωθεν, ὅσα ἐπρόκειτο νὰ νομοθετήσῃ ἐρχόμενος ὁ Χριστός. Ἐπίστευε δὲ ὅτι θὰ ἐπιβληθῇ φοβερὰ τιμωρία ὄχι μόνον διὰ τοὺς φόνους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ὕβρεις καὶ τὰς λοιδορίας, τὰς πονηρὰς σκέψεις, τὸν γέλωτα, τὸν ἀστόχαστον λόγον καὶ τὸν εὐτράπελον καὶ διὰ τὰ ἀκόμη μικρότερα τούτων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι τίποτε δὲν τὸν βαρύνει, ὅμως ἔλεγεν· «Οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι» (Α' Κορ. 4, 4). **B** Διατί λοιπόν; Διότι, ἐνῷ κανὲν κακὸν δὲν εἶχε διαπράξει, ὅπως πράγματι δὲν διέπραξε, ἐν τούτοις ἐνόμιζεν ὅτι δὲν εἶχεν ἐκπληρώσει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὀφειλομένην τιμὴν καθ' ὃ μέτρον ὤφειλε νὰ τὸ κάμῃ. Διότι καὶ ἂν ἀποθάνωμεν ἀκόμη ἀπείρους φορὰς καὶ ἂν ἐπιδείξωμεν ὅλην τὴν ἀρετήν, οὔτε τότε ἔχομεν ἀνταποδώσει τὴν ἀξίαν τῶν τιμῶν ποὺ ἔχουν ἀποδοθῆ εἰς ἡμᾶς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.

Διότι, πρόσεχε· Ἐνῷ δὲν ἔχει ὁ Θεὸς καμμίαν ἀνάγκην τῶν ἰδικῶν μας πραγμάτων, ἀλλ' εἶναι αὐτάρκης, ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας μᾶς ἔφερεν εἰς τὴν ζωήν, μᾶς ἔδωσε ψυχήν, παρομοίαν τῆς ὁποίας κανὲν ἄλλο ὂν ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ἔλαβεν, ἐφύτευσε παράδεισον, ἥπλωσε τὸν οὐρανόν, ἔστρωσε κάτωθεν αὐτοῦ τὴν γῆν, ἤναψε φωστῆρας λαμπροὺς καὶ τὴν μὲν γῆν ἐστόλισε μὲ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ἄνθη καὶ φυτά, **C** τὸν δὲ οὐρανὸν κατέστιξε μὲ τὸ ποικιλόμορφον σύνολον τῶν ἄστρων, καὶ ἔκαμε πρὸς χάριν μας τὴν νύκτα ὄχι ὀλιγώτερον χρήσιμον ἀπὸ τὴν ἡμέραν, λόγῳ τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς δυνάμεως ποὺ μᾶς χαρίζει ὁ ὕπνος. Διότι ὄχι ὀλίγον τρέφει τὰ σώματά μας καὶ ὁ ὕπνος, πρᾶγμα ποὺ φανερώνει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, τὴν μὲν πεῖναν θὰ ἴδῃ κανεὶς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας νὰ τὴν κατανικοῦν, τὸν ὕπνον ὅμως οὔτε ὀλίγας μόνον. Καταψύχοντας δὲ καὶ διαλύοντας τὸν πυρετὸν τῆς ἡμέρας, ποὺ τὸν προκαλοῦν εἴτε ἡ θέρμη τοῦ ἡλίου, εἴτε οἱ καθημερινοὶ μόχθοι, μᾶς ἐγείρει πάλιν τόσον ἀκμαίους διὰ τοὺς κόπους τῆς νέας ἡμέρας. Τὴν δὲ ἐποχὴν τοῦ χειμῶνος, μὲ τὴν μεγάλην της διάρκειαν, **D** ἐπὶ πλέον μᾶς παρέχει ἀνάπαυσιν καὶ θαλπωρήν, ἀναγκάζοντάς μας νὰ μένωμεν ὑπὸ στέγην. Καὶ τὸ σκότος πάλιν ὄχι τυχαίως, οὔτε ματαίως ἐτάχθη νὰ ὑπάρχῃ κατ' αὐτὸν τὸν καιρόν, ἀλλὰ χάριν περισσοτέρας ἀναπαύσεως. Ὅπως οἱ στοργικαὶ μητέρες, ποὺ θέ-

λουν νὰ ἡσυχάσουν τὰ παραπονούμενα τέκνα των, ἀφοῦ τὰ πάρουν εἰς τὴν ἀγκάλην των καὶ σκεπάσουν μὲ τὸ φόρεμά τους τοὺς ὀφθαλμούς των, τὰ ἀποκοιμίζουν, ἔτσι καὶ ὁ Θεός, ἁπλώνοντας ὡς καταπέτασμα τὸ σκότος ἐπάνω εἰς τὸν κόσμον, σταματᾷ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοὺς κόπους. Ἐὰν δὲ δὲν ἐγίνετο τοῦτο, θὰ εἴχομεν ἐξαφανισθῆ ὅλοι ἀπὸ τὴν φιλοπραγμοσύνην ἢ τὴν ὑπερβολικὴν φιλαργυρίαν καὶ τοὺς κόπους. **E** Τώρα ὅμως καὶ χωρὶς νὰ θέλωμεν μᾶς ξεκουράζει ἀπὸ τοὺς ἱδρῶτας μας. Καὶ ὄχι μόνον τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχάς μας ὁ νόμος αὐτὸς ξεκουράζει ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰ σώματα.

Τί θὰ ἔλεγε κανεὶς διὰ τὴν γαλήνην ποὺ ἐπικρατεῖ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ τὴν ἡσυχίαν καὶ πῶς ὅλα εἶναι πλήρη σιγῆς καὶ καθαρὰ ἀπὸ θορύβους καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀκούσῃ κανεὶς κάποιαν κραυγήν, ὅπως γίνεται τὴν ἡμέραν, ποὺ ἄλλοι θρηνοῦν διὰ πενίαν, ἄλλοι βοοῦν διὰ κακομεταχείρισιν, **149 A** ἄλλοι δι' ἀσθένειαν σώματος καὶ ἀναπηρίαν θρηνοῦν καὶ ἄλλοι διὰ τὸν θάνατον τῶν οἰκείων των, ἄλλοι δὲ διὰ ζημίαν χρηματικὴν καὶ ἄλλοι διὰ κάτι ἄλλο ἀνθρώπινον· καὶ εἶναι πολλὰ αὐτά. Ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν τρικυμίαν, ἁρπάζοντας ἡ νὺξ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων τὸ ἀναπαύει εἰς τὸν ἰδικόν της λιμένα. Καὶ μὲ τὴν νύκτα τόσα πολλὰ ἀγαθὰ δι' ἡμᾶς, μὲ τὴν ἡμέραν ὅμως ὅλα ἐκεῖνα, ὅσα ὅλοι γνωρίζομεν.

Καὶ τί θὰ ἔλεγε κανεὶς διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς μεταξύ μας ἐπικοινωνίας; Διὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ μῆκος τῆς ὁδοιπορίας αἰτία ἀποτρεπτικὴ τῆς μεταξύ μας συναντήσεως, ἥπλωσεν ὁ Θεὸς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς συντομώτερον δρόμον τὴν θάλασσαν διὰ νὰ πηγαίνωμεν ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον τόσον συχνὰ ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ κατοικῶμεν τὴν οἰκουμένην **B** ὁμοιάζουσαν μὲ μίαν μόνην οἰκίαν καὶ παρέχοντας ὁ καθεὶς τὰ ἰδικά του εἰς τὸν ἄλλον εὐκόλως, νὰ λαμβάνῃ καὶ αὐτὸς τὰ προϊόντα ἐκείνου καὶ ἐξουσιάζοντας ἐλάχιστον τῆς γῆς μέρος, ὡς νὰ εἶναι ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου κυρίαρχος ἀπολαμβάνει τὰ εὑρισκόμενα παντοῦ ἀγαθά. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς μίαν πλουσίαν εἰς φαγητὰ τράπεζαν ὁ κάθε προσκεκλημένος δίδει μὲ εὐκολίαν τὸ παρατιθέμενον καὶ εἰς ἄλλον ποὺ κάθηται μακρὰν αὐτοῦ, ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἄλλον ἀρκεῖ μόνον νὰ ἁπλώσῃ τὸ χέρι του. Ἐὰν μάλιστα ἤθελε κανεὶς ὅλα νὰ τὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὸν λόγον του, θὰ παρασυρθῇ εἰς μέγα μῆκος καὶ πάλιν οὔτε τὸ ἐλάχιστον θὰ εἴπῃ ἀπ' αὐτά· διότι, πῶς θὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ μετρήσῃ τὴν ἄπειρον σοφίαν τοῦ Θεοῦ;

Πρόσεξε, ἂν θέλῃς, **C** τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν φυτῶν, τῶν καρποφόρων, τῶν ἀκάρπων, τῶν βλαστανόντων εἰς τὰ ἔρημα μέρη καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας· ἴδε ἀκόμη καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν καρπῶν, τῶν διαφόρων βοτανῶν, ἀνθέων, τῶν χερσαίων ζώων, τῶν ἀμφιβίων καὶ τῶν νηκτῶν. Σκέψου ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργήθησαν δι' ἡμᾶς, ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς αὐτά. Διότι ὡς νὰ ἔχῃ κτίσει κανεὶς ἀνάκτορα διὰ τὸν ἑαυτόν του, ποὺ λαμποκοποῦν εἰς τὸ χρυσάφι καὶ τὴν στιλπνότητα τῶν πολυτίμων λίθων, ἔτσι κατασκευάζοντας ὁ Θεὸς καὶ τὸν κόσμον τοῦτον, ἔφερε τὸν ἄνθρωπον νὰ βασιλεύῃ ὅλης τῆς κτίσεως. **D** Καὶ τὸ πλέον ἀξιοθαύμαστον ὅλων εἶναι, ὅτι τὴν ὀροφὴν τοῦ οἴκου τούτου ὁ Θεὸς τὴν κατεσκεύασεν ὄχι ἀπὸ λίθους, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλο πολυτιμότερον ὑλικόν, χωρὶς νὰ ἀνάψῃ κάποιον χρυσὸν λύχνον, ἀλλ' ἐπάνω ἀπὸ τὴν στέγην τοῦ οἴκου διώρισε νὰ διατρέχῃ τὸ φῶς διὰ νὰ μᾶς εἶναι ὄχι μόνον χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ λίαν εὐχάριστον, τὸ δὲ ἔδαφος ἐξήπλωσεν ὡς πολυτελῆ τράπεζαν. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐχορήγησεν εἰς ἐκεῖνον ποὺ ποτέ του δὲν παρουσίασε κανὲν ἀγαθόν. Καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν τόσον πλουσίαν δωρεὰν τὸν ἐπιδείξαντα ἀχαριστίαν πρὸς τὸν εὐεργέτην δὲν ἐστέρησεν, ὅσον ἤξιζε, τῆς τιμῆς, ἀλλὰ ἀφοῦ τὸν ἐξεδίωξε μόνον ἀπὸ τὸν παράδεισον, μὲ τοῦτο τὸν τιμωρεῖ, ἐμποδίζοντας τὴν ἀχαριστίαν του νὰ προοδεύῃ περισσότερον **E** καὶ διακόπτοντας τὴν πρὸς τὰ χειρότερα ὁρμήν του.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀναλογιζόμενος ὁ ἀπόστολος καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀκόμη περισσότερα, καθότι ἐκινεῖτο ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅσα ὑπῆρχον ἐξ ἀρχῆς, ὅσα καθημερινῶς, ὅσα διὰ τὸν καθένα καὶ ὅσα ἀπὸ κοινοῦ δι' ὅλους συνέβαινον καὶ τὰ φανερὰ καὶ τὰ κρυφίως γινόμενα, ποὺ εἶναι πολὺ περισσότερα τῶν φανερῶν, καὶ ἀκόμη ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸ μυστήριον **150 A** τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ γενικῶς ὅλα αὐτὰ ἐξετάζων καὶ ἀπὸ ὅλα συνάγων τὴν ἄφραστον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ κατανοήσας ὅτι, σχετίζεται μὲ αὐτά, ὡς νὰ εἶχε πέσει εἰς κάποιον ἀχανὲς πέλαγος, τόσον ἐμάνθανε ποίων καὶ πόσων μεγάλων πραγμάτων ἦτο ὑπεύθυνος καὶ ὅτι δὲν εἶχεν ἀποδώσει οὔτε τὸ ἐλάχιστον ἐκ τῶν ὀφειλομένων παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν δημιουργόν. Δι' αὐτὸ ἔλεγεν αὐτὰ καὶ τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα ἐξήταζε μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν, τὰ δὲ κατορθώματα τὰ ἐλησμόνει καὶ ὄχι ὅπως ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι διὰ τὰ παραπτώματά μας, ποὺ πολλὰ καὶ μεγάλα εἶναι, οὔτε λόγον κάμνομεν, οὔτε τὰ ἐνθυμούμεθα. Ἂν δὲ ἐπιτελέσωμεν κάποιον μικρὸν κατόρθωμα, κάμνομεν δι' αὐτὸ πολὺν λόγον **B** καὶ δὲν παύομεν

κομπάζοντες καὶ ὑπερηφανευόμενοι, μέχρις ὅτου χάσωμεν καὶ αὐτὸ τὸ μικρὸν μὲ τὴν ἀλαζονείαν μας. Αὐτὰ διαλογιζόμενος καὶ ὁ Δαβίδ, ἔλεγε· «Τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ;» (Ψαλμ. 8, 5). Ὄχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην του κατηγορῶντας εἶπεν· «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς» (Ψαλμ. 48, 13).

6. Τοῦτο εἶναι ἴδιον τοῦ εὐγνώμονος δούλου, νὰ ἰδιοποιῆται τὰς εὐεργεσίας ποὺ ἀφοροῦν εἰς ὅλους καὶ αὐτὸς νὰ φροντίζῃ καὶ νὰ μεριμνᾷ ὡς νὰ εἶναι ὠφειλέτης ὅλων, πρᾶγμα ποὺ ἔκαμε καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος (διότι εἶναι καλὸν νὰ τὸν ἐνθυμηθῶμεν πάλιν), λέγοντας ὅτι ἔχει ἀποθάνει δι' αὐτὸν τὸν Κύριον· C «Ὃ γὰρ νῦν ζῶ, λέγει, ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ» (Γαλ. 2, 20). Ἔλεγε δὲ αὐτὰ ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μειώσῃ τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔσπευδε νὰ καταστήσῃ τὸν ἑαυτόν του ὑπεύθυνον διὰ τὸ σύνολον τῆς σωτηρίας, πείθων καὶ τὸν καθένα νὰ πράττῃ τὸ ἴδιον. Διότι καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁ Χριστὸς ἦλθε δι' ἕνα καὶ μόνον ἄνθρωπον, ὄχι μόνον δὲν μειοῦται μὲ αὐτὸ ἡ δωρεά, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύεται μεγαλυτέρα. Πῶς; Μὲ τὸ ὅτι καὶ διὰ μίαν καὶ μόνην ψυχὴν φαίνεται νὰ ἐπιδεικνύῃ τόσην φροντίδα, ὅσην καὶ ἀναζητῶν τὸ ἓν πρόβατον, ὁ ὁποῖος δι' αὐτὸ λυπεῖται καὶ θρηνεῖ. D Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι ποὺ ἐδανείσθησαν χρήματα καὶ δὲν ἔχουν νὰ ἐξοφλήσουν τὴν ὀφειλήν των, ἀλλ' ἀντιθέτως βυθίζονται βαθμηδὸν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ χρέους των, οὔτε τρώγουν, οὔτε κοιμοῦνται καταστρωγόμενοι οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴν φροντίδα των, τί δὲν θὰ ἔπασχεν ὁ δίκαιος, βλέπων ὅτι ἡ ὀφειλή του συνίσταται ὄχι εἰς χρῆμα, ἀλλὰ εἰς πράξεις; Ἡμεῖς ὅμως δὲν εἴμεθα τέτοιοι, διότι καὶ ἂν ἐξοφλήσωμεν ἔστω καὶ κάτι τὸ ἐλάχιστον, διακείμεθα ὡς νὰ ἔχωμεν τὸ πᾶν ἐξοφλήσει, μᾶλλον δὲ καὶ περισσότερον ὑπερβολικοί. Καὶ τὸ ἐλάχιστον τοῦτο δὲν τὸ πράττομεν μὲ προθυμίαν ἁρμόζουσαν εἰς ἀνθρώπους ἐλευθέρους, ἀλλὰ προηγουμένως ἐξετάζομεν ἐὰν ἔχῃ μισθὸν καὶ μάλιστα μεγάλον καὶ ἐὰν εἶναι πρὸς ὄφελός μας, E μεταχειριζόμενοι λόγους ἀνθρώπων ἀνελευθέρων καὶ μισθωτῶν.

Τί λέγεις, ἄνθρωπε μικρόψυχε καὶ ταλαίπωρε; Πρόκειται νὰ πράξῃς ἔργον θεάρεστον καὶ ἐσὺ ἵστασαι φροντίζων δι' ἀμοιβήν; Διότι, ἐὰν ἐπρόκειτο ἡ διάπραξίς του νὰ σὲ ρίψῃ εἰς κόλασιν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃς τὸ ἐγχείρημα· καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃς μὲ πολλὴν καὶ πάλιν προθυμίαν τὴν ἐργασίαν τῶν καλῶν; Πράττεις κάτι ποὺ ἀρέσει εἰς τὸν Θεὸν καὶ ζητεῖς ἄλλον μισθόν; Πράγματι, ἀγνοεῖς τὸ πόσον εἶναι

καλὸν τὸ νὰ εὐαρεστήσῃς εἰς τὸν Θεόν. 151 A Διότι, ἐὰν τὸ ἐγνώριζες, θὰ ἐνόμιζες ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἀμοιβὴ ἰσαξία μὲ αὐτό. Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὁ μισθὸς αὐξάνει, ὅταν πράττῃς τὰ πρέποντα ὄχι μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνταποδόσεως; Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὅλοι ἐκτιμοῦν περισσότερον αὐτοὺς ποὺ ἀποβλέπουν πρὶν ἀπὸ κάθε ἀμοιβήν των εἰς τὸ νὰ ἀρέσουν εἰς ἐκείνους καὶ δι' αὐτὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρονται, παρὰ διὰ τὴν ἐκ μέρους ἐκείνων ἐκτίμησιν; Ἔπειτα, οἱ ἄνθρωποι διάκεινται τόσον εὐγενῶς ἀπέναντι τῶν συνανθρώπων των καὶ ἐσὺ ποὺ τόσον εὐηργετήθης ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ ἀναμένεις τόσα ἀγαθά, ὅταν πρόκειται νὰ κάμῃς κάτι ποὺ ἀφορᾷ εἰς τὴν σωτηρίαν σου, πρὸ τῆς πράξεως περιεργάζεσαι τὸν μισθόν; Διὰ τοῦτο καὶ εἴμεθα παντοῦ ψυχροὶ καὶ ταλαίπωροι B καὶ δὲν εἴμεθα ἕτοιμοι διὰ καμμίαν γενναίαν πρᾶξιν. Δι' αὐτὸ καὶ ποτὲ δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ αἰσθανθῶμεν κατάνυξιν καὶ νὰ συγκεντρώσωμεν ὀλίγον τὴν ψυχήν μας. Διότι, οὔτε τὰ ἁμαρτήματά μας ἀναλογιζόμεθα μετὰ ἀκριβείας, οὔτε ἐξετάζομεν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, οὔτε καὶ στρέφομεν τὸν νοῦν μας πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐπιτύχει μεγάλα πράγματα. Δι' αὐτὸ λησμονῶμεν τὰ ἀγαθὰ ἔργα, καθότι οὔτε τὰς εὐεργεσίας δεχόμεθα μετριοφρόνως, οὔτε αὐτὸ ποὺ συνεχῶς ἐπαναλαμβάνομεν, ἀποκαλοῦντες τοὺς ἑαυτούς μας ἁμαρτωλούς, τὸ λέγομεν μὲ ἀλήθειαν. Ἡ ἀπόδειξις ἀπὸ τὸ ἑξῆς. Ὅταν ἀκούσωμεν τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τόσον ἐξαγριούμεθα καὶ γινόμεθα θηρία, ὥστε νὰ θεωρῶμεν ὅτι ἀποτελεῖ ὕβριν. C Τόσον ὑποκριτικὰ εἶναι ὅλα τὰ ἰδικά μας· καὶ οὔτε τὸν Τελώνην μιμούμεθα, ὁ ὁποῖος, ἐνῷ ὁ ἄλλος τὸν ὕβριζε διὰ τὰς ἁμαρτίας του, αὐτός, ἀφοῦ παρεδέχθη τὰ ὀνείδη ἐκεῖνα, μὲ τὰς πράξεις του ἐκαρπώθη τὸ κέρδος, διότι ἐπέστρεψε δικαιωμένος, περισσότερον ἀπὸ τὸν Φαρισαῖον. Καὶ ἡμεῖς οὔτε τί εἶναι ἐξομολόγησις γνωρίζομεν καὶ ταῦτα, ἐνῷ εἴμεθα πλήρεις κακῶν. Διότι θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ ἔχωμεν μόνον τὴν πεποίθησιν ὅτι ἔχομεν διαπράξει ἄπειρα κακά, ἀλλὰ καὶ ὅλα μας τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα, ὡς εἰς βιβλίον νὰ τὰ ἔχωμεν καταγεγραμμένα καὶ ὡς πρόσφατα κάθε φορὰν νὰ τὰ θρηνῶμεν. Ἔτσι δὲ καὶ τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς θὰ εἴχομεν καταστείλει, D ὑπενθυμίζοντες εἰς αὐτὴν συνεχῶς τὰ οἰκεῖα κακά. Τόσον εἶναι καλὸν τὸ νὰ ἐνθυμῆται κανεὶς τὰ ἰδικά του παραπτώματα, ὥστε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος νὰ κάμνῃ λόγον διὰ τὰ ἐξαλειφθέντα ἁμαρτήματά του. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐκαθάρισε τὰ τοῦ προηγουμένου του βίου ἁμαρτήματα καὶ μετὰ ταῦτα ἔζη βίον καθαρόν, τόσον ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του παράπτωμα καὶ δὲν εἶχεν ἁμαρτήματα διὰ τὰ ὁποῖα νὰ

θρηνήση, ἐνεθυμεῖτο ἐκεῖνα τὰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, λέγων ὅτι «ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ» (Α΄ Τιμ. 1, 15). Καὶ πάλιν· «Πιστόν με ἡγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· E καθ' ὑπερβολὴν γὰρ ἐδίωκον τὴν Ἐκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπόρθουν αὐτήν» (Α΄ Τιμ. 1, 12-13). Καθὼς ἐπίσης· «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος καλεῖσθαι ἀπόστολος» (Α΄ Κορ. 15, 9). Μολονότι δὲ ἐκεῖνα τὰ ἁμαρτήματα μᾶς καθιστοῦν ἀνευθύνους, ἐν τούτοις εἶναι ἱκανὰ νὰ κάμουν τὴν ψυχὴν νὰ ἐντραπῇ καὶ νὰ τὴν πείσουν νὰ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν δυνατά. Διότι, ἐρωτηθεὶς ὁ Σίμων ἀπὸ τὸν Κύριον, ποῖος ἐκ τῶν δύο χρεωφειλετῶν θὰ ἀγαπήσῃ περισσότερον τὸν δανειστήν των καὶ λέγων, ὅτι 152 A «Νομίζω, ᾧ τὸ πλέον ἐχαρίσατο», ἤκουσεν· «Ὀρθῶς ἔκρινας» (Λουκ. 7, 43).

7. Ὅταν λοιπὸν κατανοήσωμεν τὸ πλῆθος τῶν παρελθόντων ἁμαρτημάτων μας, τότε θὰ γνωρίσωμεν τὴν ὑπερβολὴν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τότε θὰ κύψωμεν τὸν αὐχένα κάτω, τότε θὰ αἰσθανθῶμεν συστολήν. Διότι ὅσον ὑπεύθυνοι εἴμεθα μεγαλυτέρων ἁμαρτημάτων, τόσον περισσότερον θὰ ἐντραπῶμεν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μάλιστα καὶ ἐκεῖνα ἐνεθυμεῖτο, ἡμεῖς δὲ οὔτε τὰ μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα θέλομεν νὰ ἐνθυμούμεθα,[11] τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἐπικίνδυνα καὶ ὅταν ἐξετασθοῦν μᾶς καθιστοῦν ὑπευθύνους· ἀλλὰ καὶ ἂν τύχῃ ποτὲ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ποτὲ κανὲν ἐξ αὐτῶν, ἀμέσως τὸ ἀποφεύγομεν, οὔτε ἐπ' ὀλίγον μὲ τὴν ἐνθύμησίν του B στέργοντες νὰ λυπήσωμεν τὴν ψυχήν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς γεννῶνται πάρα πολλὰ κακὰ ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ αὐτὴν χάριν. Διότι τόσον ἀναλγήτως καὶ ὀκνηρῶς διακείμεθα, ποὺ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐξομολογηθῶμεν οὔτε τὰ πρότερον ἁμαρτήματα (διότι πῶς, ἀφοῦ οὔτε εἰς τὴν ἀνάμνησίν των δὲν συνηθίζομεν τοὺς ἑαυτούς μας) καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μὲ προχειρότητα στρεφόμεθα. Διότι εἶναι καλὸν νὰ ἀκμάζῃ ἐντός μας ἐκείνη ἡ ἐνθύμησις καὶ ὁ φόβος νὰ συνταράσσῃ τὴν διάνοιάν μας διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀποδιώξωμεν τὴν χαυνότητά της καὶ τὴν διαχυτικότητά της. Ἂν ὅμως τῆς ἀφαιρέσῃς καὶ τοῦτον τὸν χαλινόν, τότε ποῖος θὰ δυνηθῇ νὰ τὴν συγκρατήσῃ ἐνῷ θὰ φέρεται ἀφόβως κατὰ κρημνῶν καὶ θὰ καταπίπτῃ εἰς τὰ βάραθρα τῆς ἀπωλείας; Δι' αὐτὸ καὶ ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ὑπενθύμιζε τὴν μέλλουσαν κόλασιν, δι' αὐτὸ ἐθρήνει, C δι' αὐτὸ

11. Ὁμιλεῖ δι' ἁμαρτήματα πρὸ καὶ ἁμαρτήματα μετὰ τὸ βάπτισμα, διότι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ι. Χρυσοστόμου οἱ ἄνθρωποι ἐβαπτίζοντο μεγάλοι καὶ προηγεῖτο τῆς βαπτίσεώς των κατήχησις.

ἐστέναζε καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκαμνεν ἀπὸ περίσσειαν διαθέσεως.

Εἰς ἐσᾶς τοὺς προχωρημένους ἀρκεῖ διὰ νὰ φθάσετε εἰς τὴν κατάνυξιν ἡ ἀνάμνησις τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἡ λήθη τῶν κατορθωμάτων τῆς ἀρετῆς σας, τὸ νὰ ἐξετάζετε μετὰ ἀκριβείας ἐὰν ἐπράξατε κάποιο μικρὸν παράπτωμα, τὸ νὰ στρέφετε τὸ βλέμμα πρὸς ἄνδρας ἐναρέτους ποὺ ἔχουν εὐαρεστήσει εἰς τὸν Θεόν, τό, μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, νὰ ἐννοήσετε τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος, τὴν δυνατότητα νὰ ὀλισθήσετε ταχέως πρὸς τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, πρᾶγμα ποὺ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐφοβεῖτο, διὸ καὶ ἔλεγε· «Φοβοῦμαι μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι» (Α΄ Κορ. 9, 27)· D καὶ τό, «Ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ» (Α΄ Κορ. 10, 12). Ἔτσι καὶ ὁ Δαβὶδ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμελέτα· ἀναλογιζόμενος δὲ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἔλεγε· «Τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκει αὐτοῦ· ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν» (Ψαλμ. 8, 5-6). Τόσον δὲ εἶχε λησμονήσει τὰ προσωπικά του κατορθώματα, ὥστε μετὰ τὴν ἄπειρον ἐκείνην φιλοσοφίαν νὰ εἴπῃ· «Τίς εἰμι ἐγώ, Κύριέ μου, Κύριε, καὶ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου, ὅτι ἠγάπησάς με ἕως τούτων; καὶ κατεσμίκρυνται ταῦτα ἐνώπιόν σου, Κύριέ μου, καὶ ἐλάλησας ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ δούλου σου εἰς μακράν. E Οὗτος δὲ ὁ νόμος τοῦ ἀνθρώπου, Κύριέ μου, Κύριε, πρὸς σέ. Καὶ τί προσθήσει Δαυῒδ ἔτι τοῦ λαλῆσαι πρός σε;» (Β΄ Βασ. 7, 18-20). Ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων του καὶ συγκρίνων τὸν ἑαυτόν του πρὸς ἐκείνους, ἐνόμιζεν ὅτι δὲν εἶναι τίποτε. Διότι μετὰ ἀπὸ τοὺς λόγους του, «ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν» (Ψαλμ. 21, 6), κάμνων λόγον περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἔλεγεν· «Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος» (Ψαλμ. 21, 7). Τὸ δὲ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος τόσον εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ὥστε νὰ λέγῃ· «Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον» (Ψαλμ. 12, 4). Καὶ τόσον ὑπεύθυνον ἐθεώρει τὸν ἑαυτόν του διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα, 153 A ὥστε νὰ λέγῃ· «Ἱλάσθητι τῇ ἁμαρτίᾳ μου, πολλὴ γάρ ἐστιν» (Ψαλμ. 24, 11).

Δι' ἐσᾶς λοιπὸν τοὺς προχωρημένους εἶναι ἀρκετὰ αὐτά. Δι' ἡμᾶς ὅμως εἶναι ἀνάγκη μεγάλη μαζὶ μὲ αὐτὰ τὰ φάρμακα νὰ καθαιρέσωμεν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καὶ ὅλην τὴν ἀλαζονείαν. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν πονηρὰν συνείδησιν, ἡ ὁποία ὅταν μᾶς καταλάβῃ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ ἀρθῶμεν πρὸς τὸ ὕψος οὔτε καὶ ὅταν θέλωμεν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω παραλλήλως πρὸς τὴν παρρησίαν ποὺ ἔχεις διὰ τῶν ἀρετῶν σου ἀποκτήσει πρὸς τὸν Θεόν, νὰ τείνῃς χεῖρα βοηθείας πρὸς ἡμᾶς

ποὺ συνεχῶς σὲ ἱκετεύομεν, ὥστε νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ θρηνήσωμεν ἐπαξίως τὸ πλῆθος τῶν τόσων κακῶν καὶ μετὰ τὸ πένθος νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ὁδὸν ποὺ φέρνει εἰς τὸν οὐρανόν, B διὰ νὰ μὴ συμβῇ ὥστε μεταβαίνοντες εἰς τὸν ᾅδην, ὅπου κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ ἐξομολογηθῇ τὰ παραπτώματά του, νὰ ὑποστῶμεν ὅσα καὶ οἱ ἀτιμασμένοι ἐκεῖ ἄνθρωποι, καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ ἠμπορῇ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μᾶς σώσῃ. Ὅσον χρόνον λοιπὸν θὰ εὑρισκώμεθα εἰς τὸν παρόντα κόσμον θὰ ἠμπορέσωμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ σᾶς νὰ καρπωθῶμεν μεγάλην πνευματικὴν ὠφέλειαν καὶ ἐσεῖς ἡμᾶς νὰ εὐεργετήσετε τὰ μέγιστα. Ὅταν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωήν, ὅπου οὔτε φίλος, οὔτε ἀδελφός, οὔτε πατὴρ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς βοηθήσῃ, οὔτε νὰ μᾶς παρασταθῇ ἐνῷ θὰ κολαζώμεθα, εἶναι ἀνάγκη τότε νὰ ὑποστῶμεν τὴν αἰώνιον ἐκείνην τιμωρίαν μὲ πολλὴν στέρησιν καὶ βαθὺ σκότος καὶ ἔλλειψιν δυνατοτήτων παραμυθίας, γινόμενοι ἀδαπάνητος τροφὴ εἰς τὴν παμφάγον ἐκείνην φλόγα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ πραγματεία τοῦ Χρυσοστόμου «Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τοὺς ἐπὶ τὸ μονάζειν ἐνάγουσιν», ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν λόγων, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος καταπολεμεῖ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ μοναχισμοῦ. Ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος στερεῖται εἰδικωτέρου τίτλου, ἐνῷ οἱ δύο ἄλλοι τιτλοφοροῦνται: «Πρὸς ἄπιστον πατέρα» ὁ δεύτερος, καὶ «Πρὸς πιστὸν πατέρα» ὁ τρίτος. Αὕτη συνετάγη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 378 καὶ 385.

Ὁ Χρυσόστομος ἔζησε τέσσαρα ἔτη πλησίον τῶν μοναχῶν ἐρημιτῶν εἰς τὰ ὄρη ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν γέροντός τινος καὶ δύο ἄλλα ἔτη μόνος εἰς ἄγριον σπήλαιον. Ἀποκαθαίρων τὴν καρδίαν αὐτοῦ διὰ τῶν ἀγώνων τῆς αὐταπαρνήσεως, ἔμαθεν ἐκ πείρας τὸ ἔξοχον τοῦ ἐρημικοῦ βίου· ἀλλ' ὁ κόσμος τότε ἔψεγε καὶ κατεδίωκε τοὺς ἀναχωρητάς. Ὁ Χρυσόστομος στρέφεται ἐναντίον τῶν κατηγόρων τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἀναιρεῖ τὰς κατηγορίας των καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς χριστιανοὺς γονεῖς νὰ συνεχίσουν νὰ ἀποστέλλουν τὰ τέκνα των εἰς τὰ ἀσκητήρια, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο τότε καὶ «φροντιστήρια», χάριν παιδείας καὶ ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως.

Εἰς τὸν δεύτερον λόγον «Πρὸς ἄπιστον πατέρα», ὁ ἱερὸς πατὴρ παρουσιάζει κάποιον ἄπιστον πατέρα, πλούσιον καὶ ἔνδοξον, ὁ ὁποῖος κατηγορεῖ τοὺς μοναχοὺς ὅτι προσείλκυσαν τὸν μοναδικὸν αὐτοῦ υἱὸν εἰς τὸν σκληρόν τους βίον. Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς διὰ ἰσχυρῶν ἀποδείξεων καταδεικνύει ὅτι ὁ μοναχὸς ὑπερτερεῖ τοῦ κοσμικοῦ καθ' ὅλα.

Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸν τρίτον λόγον «Πρὸς πιστὸν πατέρα» ὁ Χρυσόστομος δεχόμενος ὅτι καὶ ὁ πιστὸς πατὴρ προβάλλει τὰς αὐτὰς μετὰ τοῦ ἀπίστου πατρὸς κατηγορίας κατὰ τῶν μοναχῶν, ἐκθέτει τὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀφθονοῦντα πάθη καὶ δεικνύει ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἁγίων Γραφῶν ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν οἱ ἀμελεῖς γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν καθοδηγοῦν πνευματικῶς τὰ τέκνα των, ἀλλὰ ἀπαγορεύουν καὶ εἰς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι προσφέρονται ἀφιλοκερδῶς νὰ τὸ πράξουν. Ἐν γένει τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Χρυσοστόμου ἀποτελεῖ λαμπρὸν ἐγκώμιον τῆς «θείας φιλοσοφίας», δηλαδὴ τῆς μοναχικῆς πολιτείας καὶ ἐξαίρετον ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτῆς.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΤΟΚΑΤΛΙΔΗΣ

44 A ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΙΟΥΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΚΙΝΟΥΝΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΒΙΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Τὸν καιρὸν ποὺ οἱ ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς μακροχρονίου αἰχμαλωσίας Ἑβραῖοι ἤθελον νὰ ἀνεγείρουν τὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατεδαφισμένον ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, τότε λοιπὸν μερικοὶ βάρβαροι καὶ ἀνήμεροι ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ σεβασθοῦν τὸν Θεόν, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἀνήγειραν τὸν ναὸν ἐκεῖνοι οὔτε νὰ αἰσθανθοῦν οἶκτον διὰ τὴν συμφορὰν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀργὰ καὶ δύσκολα συνῆλθον, καὶ χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τὴν τιμωρίαν τοῦ Θεοῦ, B ποὺ τιμωρεῖ τοὺς τολμῶντας τέτοια ἔργα, κατ' ἀρχὴν μὲν μόνοι των ἐπεχείρουν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ἀνοικοδομοῦντας· ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωνον τίποτε, ἀποστείλαντες ἐπιστολὰς πρὸς τὸν βασιλέα των, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεκάλουν τὴν πόλιν ἐκείνην ἀποστάτριαν καὶ φιλοπόλεμον, τὸν ἔπεισαν νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀνοικοδόμησιν. Καὶ μόλις ἔλαβον τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν παρ' αὐτοῦ, τότε, ἀφοῦ τοὺς ἐπετέθησαν μὲ πολὺ ἱππικόν, καὶ διέκοψαν τὸ ἔργον, τότε καὶ ὑπερηφανεύοντο διὰ τὴν μεγάλην ἐπιτυχίαν, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε νὰ θρηνοῦν, καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἔλαβε τέλος ἡ ἐναντίον των ἐπιβουλή. Αὐτὸ ὅμως ἦτο ὁ πρόλογος C καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν κακῶν ποὺ ἐπρόκειτο ἐν συνεχείᾳ νὰ τοὺς πλήξουν. Διότι ἡ μὲν ἐργασία ἐπροχώρει ἀποτελεσματικῶς καὶ κατέληγεν εἰς λαμπρὸν τέλος, καὶ ἐκεῖνοι ἐπληροφοροῦντο, δι' ἐκείνων δὲ ὅλοι, ὅτι δὲν ἐπολέμουν ἐναντίον ἀνθρώπων, οὔτε ὁ Μιθριδάτης[1] τότε οὔτε κανεὶς ἄλλος ποὺ θὰ ἀπεφάσιζε νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον ἀνθρώπων ποὺ ἐπεδίωκον κάτι καλόν.

---

1. Πρόκειται περὶ τοῦ ὡς Μιθριδάτου ἀναφερομένου ἐν Α' Ἐσδ. 2, 15-16. Οὗτος μετ' ἄλλων Περσῶν ἀξιωματούχων ἔστειλε συκοφαντικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξην, εἰς ἣν κατηγόρει τοὺς Ἰουδαίους ὡς μὴ ἐκπληροῦντας τὰς φορολογικὰς των ὑποχρεώσεις ἔναντι τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὡς ἀποστάτας. Ὅθεν ἐζήτησε τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς Βαβυλωνείου αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὸ ἐπέτυχε προσωρινῶς.

ἀλλ' ἀντὶ ἐκείνων ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ τοῦ δι' αὐτῶν λατρευομένου.

Ὁ ἀντιμαχόμενος ὅμως τὸν Θεὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ καλὸν τέλος· ἀλλὰ ὁ τέτοιος ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν τοῦ τολμήματος ἴσως νὰ μὴ πάθῃ τίποτε κακόν, ἂν ἐνδεχομένως δὲν ἤθελε πάθει, διότι τὸν καλεῖ ὁ Θεὸς **D** εἰς μετάνοιαν καὶ τοῦ δίδει τὸν χρόνον, ὡσὰν νὰ ἦτο μεθυσμένος, νὰ συνέλθῃ· ἂν ὅμως ἐπιμένῃ εἰς τὴν ὑβριστικὴν συμπεριφοράν του, μὴ ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν τόσον μεγάλην ἀνεξικακίαν, ἄλλους λοιπὸν θὰ ὠφελήσῃ πάρα πολύ, διδάσκων διὰ τῆς ἰδικῆς του τιμωρίας, ὅτι δὲν πρέπει ποτὲ κανεὶς νὰ ἀρχίζῃ πόλεμον μὲ τὸν Θεόν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὴν παντοδύναμον ἐκείνην χεῖρα.

Ἀμέσως λοιπὸν τοὺς ἔπληττον **45 A** τέτοιαι συμφοραί, ὥστε διὰ τοῦ μεγέθους τῆς τραγωδίας των, νὰ ἐπισκιάσουν ὅλας τὰς ἄλλας συμφοράς. Διότι μετὰ τοὺς φόνους καὶ τὰς χιλιάδας σφαγὰς εἰς τὰς ὁποίας προέβησαν ἔναντι τούτων οἱ ἐμποδιζόμενοι Ἰουδαῖοι, ἡ γῆ ἐποτίζετο εἰς μέγα βάθος ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν σφαγέντων καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα αὐτὸ ἐδημιουργεῖτο πολλὴ λάσπη. Ἀπὸ τὰ σώματα δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἵππων, ποὺ ἐκείτοντο τὸν ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ ἐκ τῆς προστριβῆς τῶν πληγῶν των, τόσον πλῆθος σκωλήκων ἐγεννᾶτο, ὥστε ἡ μὲν γῆ νὰ καλύπτεται ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σκωλήκων. Ἐὰν κανεὶς ἔβλεπεν ἐκείνην τὴν ἔκτασιν, **B** θὰ ἔλεγεν ὅτι δὲν εὑρίσκοντο ἀπὸ κάτω σώματα νεκρῶν, ἀλλὰ πολλαὶ πηγαί, ποὺ ἔβγαζαν ἀπὸ πολλὰ σημεῖα τὸ γένος ἐκεῖνο τῶν ζώων. Τοιουτοτρόπως γρηγορώτερα ἀπὸ κάθε ἄλλην κίνησιν, ἀναπηδοῦσε ἀπὸ τὴν σῆψιν ἐκείνην ἡ ὁρμητικὴ κίνησις τῶν σκωλήκων. Καὶ αὐτὸ βεβαίως δὲν ἐγίνετο ἐπὶ δέκα ἢ εἴκοσι ἡμέρας, ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα, τέτοια· τὰ μετὰ θάνατον ὅμως, δι' αὐτοὺς θὰ εἶναι πολὺ περισσότερον δυσάρεστα. Διότι, ὄχι ἐπὶ χίλια ἔτη ἢ δέκα χιλιάδας ἐτῶν μόνον, οὔτε ἐπὶ διπλάσια καὶ τριπλάσια αὐτῶν, ἀλλ' εἰς ἀπείρους αἰῶνας, ἀφοῦ ἑνωθοῦν μὲ τὰς ψυχὰς τὰ σώματα, ὑφίστανται τότε τὰς βασάνους καὶ τοὺς ἀνεκφράστους ἐκείνους πόνους. Καὶ ἀμφότερα ταῦτα τὰ γνωρίζει καὶ ὁ μακάριος Ἠσαΐας καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ, **C** ὁ προφήτης τῶν παραδόξων ὁράσεων, οἱ ὁποῖοι διεμοίρασαν τῶν ἀνθρώπων τούτων τὴν κόλασιν, ὁ μὲν τὴν ἐνταῦθα διηγηθείς, ὁ δὲ τὴν τῆς ἄλλης ζωῆς.

2. Ἐγὼ δὲ αὐτὰ δὲν τὰ ἀνέφερα τυχαίως τώρα, ἀλλ' ἐπειδὴ κάποιος ποὺ ἦλθε, μᾶς ἀνήγγειλε κάτι τὸ πικρὸν καὶ δυσάρεστον καὶ πλῆρες ὕβρεως πρὸς τὸν Θεόν. Ὅτι, δηλαδή, ὑπάρχουν μερικοί, ποὺ καὶ τώρα ἀποτολμοῦν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους τοὺς βαρβάρους, μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερον παράνομα ἀπὸ ἐκείνους· διότι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποτρέψουν τοὺς προσερχομένους εἰς τὸν μοναχισμὸν ἀπὸ παντοῦ, καὶ μὲ μεγάλας ἀπειλὰς δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ὁμιλοῦν καθόλου περὶ αὐτοῦ, οὔτε νὰ διδάσκουν τίποτε τέτοιον.

Ἐγὼ μὲν ἀνεφώνησα **D** μόλις τὰ ἤκουσα, καὶ ἐρωτοῦσα συνεχῶς αὐτὸν ποὺ τὰ εἶπε, μήπως τὰ εἶπε ἀστειζόμενος. Ἐκεῖνος ὅμως ἀπήντησεν· Ὄχι βεβαίως· διότι ποτὲ δὲν θὰ ἤθελα μὲ αὐτὰ νὰ ἀστειευθῶ, οὔτε κἂν νὰ τὰ εἴπω, οὔτε νὰ δημιουργήσω τέτοια μὲ τὸν λόγον, τὰ ὁποῖα θὰ προτιμοῦσα καὶ θὰ εὐχόμουν νὰ μὴ τὰ εἶχα ἀκούσει οὔτε τώρα ποὺ ἔγιναν. Τότε λοιπόν, ἀφοῦ ἐστέναξα μακρότερον, εἶπα· πράγματι, αὐτά, ἐν σχέσει μὲ ἐκεῖνα, ποὺ ἀπετόλμησεν ὁ Μιθριδάτης καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, εἶναι τόσον πιὸ ἀνόσια, ὅσον καὶ σεμνότερος καὶ πολὺ ἁγιώτερος εἶναι ὁ ναὸς αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἀλλά, πές μου, **E** ποῖοι καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι οἱ ἀποτολμήσαντες αὐτά; Καὶ διατί, καὶ ἐκ ποίας ἀφορμῆς καὶ μὲ ποῖον σκοπὸν πετοῦν λίθους πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἐξακοντίζουν βέλη πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ μάχονται τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης; Διότι ὁ μὲν Σαμέας[2] καὶ οἱ Φαραθαῖοι[3] καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀσσυρίων ἦσαν βάρβαροι, πρᾶγμα ποὺ γίνεται φανερὸν καὶ μόνον ἀπὸ τὰ ὀνόματά των καὶ εἶχον μορφωθῆ μακρὰν ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν Ἰουδαίων **46 A** καὶ δὲν ἤθελον νὰ βλέπουν νὰ πληθύνωνται οἱ γείτονές των λαοί· διότι ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἐπισκιάσουν τὴν δύναμιν ἐκείνων διὰ τῆς ἐξουσίας των. Αὐτῶν ὅμως ποία ἐλευθερία ἐμειώθη, ποία ἀσφάλειά των ἐτέθη ἐν κινδύνῳ, ποίους ἐκ τῶν ἰσχυρῶν εἶχον συνεργούς, ὥστε νὰ ἀποτολμήσουν ταῦτα; Διότι, ἐκεῖνοι μὲν εἶχον τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν, ποὺ ἐπεδίωκαν τὰ ἴδια μὲ αὐτούς· οἱ δὲ ἰδικοί μας, καὶ εὔχονται καὶ ἐπιθυμοῦν, ὅπως πιστεύω, τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτούς. Δι' αὐτὸ καὶ ἔχω μεγάλην ἀπορίαν, διότι, ἐνῷ οἱ βασιλεῖς ζοῦν εὐσεβῶς, ἐσὺ λέγεις ὅτι συμβαίνουν ἐντὸς τῶν πόλεων τέτοια. Αὐτὸς δὲ λέγει· Θὰ μάθῃς καὶ κάτι πιὸ παράξενον, **B** ὅτι δηλαδή, αὐτοὶ ποὺ πράττουν αὐτά, θέλουν νὰ εἶναι εὐσεβεῖς καὶ ὀνομάζουν τοὺς ἑαυτούς των

---

2. Πρόκειται πιθανώτατα περὶ τοῦ Πέρσου γραμματέως ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ἐν Α' Ἐσδ. 2, 12-14 ὡς Σαμσαῖος ἢ Σαμσαὶ καὶ συμπεριλαμβάνεται μεταξὺ τῶν Περσῶν ἀξιωματούχων τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου, οἱ ὁποῖοι διὰ διαβλητικῆς ἐπιστολῆς των πρὸς τοῦτον, ἐπέτυχον ν' ἀνακόψουν ἐπί τινα χρόνον τὰς ἐργασίας ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις.

3. Πρόκειται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ μιᾶς τάξεως ἀρχόντων ἀλλοφύλων, οἱ ὁποῖοι μεταξὺ τῶν ἄλλων συνυπέγραψαν τὴν συκοφαντικὴν ἐπιστολὴν τῶν ἀξιωματούχων τοῦ Ἀρταξέρξου πρὸς αὐτόν, καὶ οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται ἐν Β' Ἐσδ. 4, 9-10 ὡς Ἀ φ α ρ σ α ῖ ο ι.

Χριστιανούς, πολλοί δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐκ τῶν ἤδη μυηθέντων· καὶ μάλιστα κάποιος ἀπὸ αὐτούς, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν ὁ διάβολος πάρα πολύ, διὰ τῆς μολυσμένης γλώσσης του ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ ὅτι θὰ ἀπαρνηθῇ τὴν πίστιν καὶ θὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς δαίμονας· διότι ἀγανακτεῖ ὅταν βλέπῃ ἀνθρώπους ἐλευθέρους καὶ εὐγενεῖς, ποὺ ἠμποροῦν νὰ ζήσουν πολυτελῶς, νὰ ὁδηγοῦνται εἰς τὴν σκληρὰν αὐτὴν ζωήν.

Ὅταν ἤκουσα αὐτά, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπληγώθην βαθύτατα, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀναλογιζόμενος τὰ δυνάμενα νὰ προέλθουν ἀπὸ αὐτὸ κακά, τὴν μὲν οἰκουμένην ὅλην ἐθρήνησα, πρὸς τὸν Θεὸν C δὲ εἶπα: Πάρε τὴν ψυχήν μου, καὶ λύτρωσέ με ἀπὸ τὰ δεινά μου, καὶ ἀπάλλαξέ με ἀπὸ αὐτὴν τὴν φθαρτὴν ζωήν, καὶ μετάφερέ με πρὸς τὸν χῶρον ἐκεῖνον, ὅπου οὔτε τέτοιο πρᾶγμα θὰ εἴπῃ κανείς, οὔτε θ' ἀκούσω ἐγώ. Διότι γνωρίζω ὅτι, ὅταν φύγω ἀπὸ ἐδῶ, θὰ μὲ παραλάβῃ τὸ βαθύτατον σκότος, ὅπου πολὺς εἶναι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ἀλλ' εἶναι πιὸ εὐχάριστον εἰς ἐμὲ νὰ ἀκούω τὸν τριγμὸν τῶν ὀδόντων, παρὰ τέτοια λόγια. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος μὲ εἶδε νὰ θλίβωμαι πάρα πολύ, εἶπε· ὅμως δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ἐκεῖνος ὁ καιρός· οὔτε βεβαίως διὰ τῶν δακρύων αὐτῶν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ σώσῃς τοὺς καταδικασθέντας· διότι, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνακαιτισθῇ τὸ κακόν. Πρέπει δὲ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ σβήσωμεν τὴν φωτιὰν καὶ ν' ἀντιμετωπίσωμεν τὸν λοιμόν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἐὰν βεβαίως πεισθῇς D εἰς ἐμέ, παῦσε νὰ ὀδύρεσαι, χρησιμοποίησε λόγον συμβουλευτικὸν διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνθισταμένους εἰς τὴν σωτηρίαν των, καθὼς καὶ τὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἀφοῦ πάρω ἐγὼ αὐτὸ τὸ βιβλίον, θὰ τὸ ἐναποθέσω εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀσθενῶν, ἀντὶ οἱουδήποτε ἄλλου φαρμάκου· διότι μέσα εἰς τοὺς πάσχοντας τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ φίλοι μου, καὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι θὰ μὲ ἀνεχθοῦν νὰ τοὺς πλησιάσω καὶ μίαν καὶ δύο φορὰς καὶ πολλάκις, καὶ γνωρίζω ὅτι γρήγορα θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν λοιμόν. Σύ, βεβαίως, τοῦ εἶπον, σύμφωνα μὲ τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης μετρᾷς τὴν δύναμίν μου· ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, καὶ αὐτήν, ποὺ φαίνεται πὼς ἔχω, νὰ τὴν χρησιμοποιήσω εἰς τέτοιαν ὑπόθεσιν ἐντρέπομαι, ὄχι τόσον κανένα ἄλλον, E ὅσον τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς μέλλοντας νὰ γεννηθοῦν, τοὺς ὁποίους πάντοτε κατηγοροῦσα διὰ τὰς δοξασίας των καὶ διὰ τὴν ὀκνηρίαν τοῦ βίου των, τώρα δὲ εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ὁμιλήσω διὰ τὰ ἰδικά μας κακά. Διότι ἐὰν ἀντιληφθοῦν μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους, ὅτι ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν μερικοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐμπλακῆ τόσον

πολὺ εἰς πόλεμον μὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν μοναχικὸν βίον, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀποφεύγουν τοὺς κόπους 47 A τούτου, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ ἀνέχωνται λόγους ὑπὲρ τούτων, καὶ ὅτι οὔτε ἐδῶ περιορίζουν τὴν μανίαν των, ἀλλὰ καὶ ἂν κάποιος ἄλλος συμβουλεύῃ τέτοια καὶ ὁμιλῇ περὶ αὐτῶν, αὐτὸν τὸν ἐξαφανίζουν ἐντελῶς. Ἂν ἀντιληφθοῦν αὐτά, φοβοῦμαι πὼς οὔτε ἀνθρώπους θὰ μᾶς θεωρήσουν, ἀλλὰ θηρία καὶ τέρατα ἀνθρωπόμορφα καὶ δαίμονας καταστροφῆς καὶ ἐχθροὺς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ θὰ συμπεριλάβουν μεταξὺ τῶν ὑπευθύνων καὶ ὅλον τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν.

Καὶ ἀφοῦ ἐγέλασεν ἐκεῖνος εἶπε: «Ἀστειεύεσαι μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ λέγεις· εἶναι καιρὸς νὰ σοῦ ὁμιλήσω τώρα πιὸ ἐκτεταμένα, ἐὰν βέβαια φοβῆσαι μήπως B πληροφορηθοῦν ἀπὸ τὰ λόγια σου αὐτὰ ποὺ παλαιότερα διὰ τῶν ἔργων ἔμαθον ὅλοι. Ὡσὰν δηλαδὴ νὰ ἔχῃ καταλάβει τὰς ψυχὰς ὅλων ἓν πονηρὸν πνεῦμα, ἔτσι ὅλα τὰ στόματα αὐτῶν εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτούς· καὶ ἐὰν μεταβῇς εἰς τὴν ἀγοράν, θὰ ἴδῃς καὶ εἰς τὰ ἰατρεῖα, καὶ εἰς οἱονδήποτε μέρος τῆς πόλεως ὅπου συνηθίζουν νὰ παρευρίσκωνται οἱ ὀκνηροί, νὰ γελοῦν ὅλοι μαζί. Ἡ ὑπόθεσις δὲ τοῦ γέλωτος αὐτοῦ καὶ τῆς κωμῳδίας εἶναι αἱ διηγήσεις διὰ τὰ ὅσα ἔχουν κάμει ἐναντίον τῶν ἁγίων ἀνδρῶν. Ὅπως δηλαδὴ μερικοὶ πολεμισταί, ποὺ ἔδωσαν πολλὰς μάχας καὶ ἐνίκησαν, εὐχαριστοῦνται νὰ διηγοῦνται τὰ κατορθώματά των, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ χαίρουν C διὰ τὰ τολμήματά των. Καὶ θ' ἀκούσῃς ἄλλον μὲν νὰ λέγῃ ὅτι, ἐγὼ πρῶτος κατεδίωξα τὸν τάδε μοναχὸν καὶ τοῦ ἐκατάφερα πλήγματα· ἄλλον δὲ ὅτι, ἐγὼ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, εὑρῆκα τὸ κατάλυμά των· ἄλλος λέγει· ναί, ἀλλὰ ἐγὼ ἐξηρέθισα περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸν δικαστήν· ἄλλος τὴν φυλακὴν καὶ τὰ εἰς αὐτὴν βασανιστήρια, καὶ τὸ ὅτι ἔσυρε διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς τοὺς ἁγίους ἐκείνους ἄνδρας τὸ θεωρεῖ ὡς καύχημα· καὶ ἄλλος καυχᾶται διὰ ἄλλο. Ἔπειτα ὅλοι γελοῦν πάλιν θορυβωδῶς δι' αὐτά. Καὶ αὐτὰ μὲν συμβαίνουν εἰς συγκεντρώσεις Χριστιανῶν· οἱ δὲ εἰδωλολάτραι καὶ αὐτοὺς εἰρωνεύονται, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν καταγελωμένους· διὰ μὲν τοὺς πρώτους δι' ὅσα ἔπραξαν, διὰ δὲ τοὺς ἄλλους δι' ὅσα ἔπαθον. D Καὶ ἕνας ἐμφύλιος πόλεμος ἔχει ἐκσπάσει παντοῦ· ἢ μᾶλλον αὐτὸ εἶναι πολὺ πιὸ λυπηρὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνοι μέν, ποὺ ἔλαβον μέρος εἰς ἐκεῖνον τὸν πόλεμον, ὅταν κάποτε ἀργότερον τὸν ἐνθυμηθοῦν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκφράζουν πολλὰς κατάρας ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ τὸν ὑπεκίνησαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποδίδουν τὰ κατὰ τὴν διάρκειάν του διαδραματισθέντα εἰς κάποιον πονηρὸν δαίμονα. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐντρέπονται περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλ-

λους, ὅσον περισσότερα ἔχουν πράξει ἀπὸ ἐκείνους. Αὐταὶ ὅμως ἐπὶ πλέον καυχῶνται διὰ τὰ τολμήματά των. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι βδελυρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον, οὔτε ὅτι στρέφεται μόνον ἐναντίον ἁγίων ἀνδρῶν, ποὺ δὲν ἔβλαψαν κανένα, ἀλλ' ὅτι στρέφεται ἐναντίον ἀνθρώπων ποὺ δὲν γνωρίζουν νὰ κάμουν κανένα κακόν, εἶναι δὲ ἕτοιμοι νὰ ἀντιμετωπίσουν βάσανα.

3. E Σταμάτησε, εἶπα· σταμάτησε· μᾶς εἶναι ἀρκεταὶ αἱ διηγήσεις αὐταί, εἰδ' ἄλλως θὰ ἀποθάνω· ἀλλὰ ἄφησέ με νὰ φύγω μὲ τὴν ὀλίγην δύναμιν ποὺ μοῦ ἀπέμεινε. Διότι, σὺ μὲν βεβαίως αὐτὸ ποὺ διέταξες θὰ γίνῃ· μόνον μὴ συνεχίσῃς εἰς ἡμᾶς ἄλλην διήγησιν, ἀλλὰ φεύγων νὰ εὔχεσαι νὰ διασκορπισθῇ τὸ νέφος τῆς ἀπελπισίας μου, καὶ νὰ λάβω ἀπὸ τὸν πολεμούμενον Θεὸν κάποιαν δύναμιν διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ποὺ τὸν πολεμοῦν· 48 A θὰ μοῦ τὴν δώσῃ δὲ ἀσφαλῶς, διότι δὲν ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, μέχρις ὅτου μετανοήσῃ καὶ σωθῇ. Ἔτσι ἀφοῦ ἀπέπεμψα ἐκεῖνον ἤρχισα αὐτοὺς τοὺς λόγους. Καὶ ἐὰν μὲν βεβαίως αὐτὸ μόνον ἦτο τὸ φοβερόν, δηλαδὴ οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀξιοθαύμαστοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι νὰ σύρωνται καὶ νὰ καθυβρίζωνται συρόμενοι εἰς τὰ δικαστήρια καὶ νὰ δέρνωνται καὶ νὰ ὑφίστανται ὅλα ἐκεῖνα ποὺ διηγήθηκα πρὸ ὀλίγου, καὶ οὐδεμία τιμωρία νὰ ἐπιφέρεται εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν τολμώντων ταῦτα, δὲν θὰ ἐθλιβόμην διὰ τὰ συμβαίνοντα, ἀλλὰ θὰ ἐγελοῦσα μὲ πολλὴν διάθεσιν καὶ πάρα πολὺ δι' αὐτά· διότι B καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, ὅταν μὲν ἀκινδύνως κτυποῦν τὰς μητέρας των, δίδουν ἀφορμὴν εἰς αὐτὰς νὰ γελοῦν πολύ, καὶ ὅσον κάμνουν τοῦτο μὲ μεγαλύτερον θυμόν, τόσον μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν αἰσθάνονται αὐταί, ὥστε νὰ φαίνωνται χαρωπαὶ καὶ ν' ἀντηχοῦν τὰ γέλια· ἐὰν ὅμως αὐτὸ συνεχίζεται μὲ βιαιότητα, μὲ ἀποτέλεσμα κάποτε νὰ πληγωθῇ ἢ ἀπὸ βελόνην διαπερασμένην ἀπὸ τὴν ζώνην τοῦ φορέματος τῆς μητρός, ἢ νὰ κτυπήσῃ τὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ εἰς τὸ ὀστοῦν τοῦ χεριοῦ, ποὺ διὰ νὰ προστατευθῇ τὸ ὑψώνει πρὸ τοῦ στήθους, τότε λοιπὸν διακόπτουσα τὰ γέλια, πονᾷ περισσότερον ἀπὸ τὸ πληγωμένον παιδί· καὶ ἀφοῦ θεραπεύσῃ τὸ τραῦμα, τοῦ λοιποῦ μὲ αὐστηρὰν ἀπειλὴν ἀπαγορεύει C τὰ παιχνίδια αὐτά, διὰ νὰ μὴ ξαναπάθῃ τὰ ἴδια. Καὶ ἐμεῖς τὰ ἴδια θὰ ἐκάμαμεν ἐὰν ἐβλέπαμε τὸν παιδικὸν αὐτὸν θυμόν, καὶ τὴν πληγὴν τῶν νηπίων, ποὺ δὲν ἐπιφέρει καὶ μεγάλην ζημίαν εἰς αὐτούς. Ἐπειδὴ ὅμως ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον, καὶ ἂν ἀκόμη τώρα δὲν τὸ ἀντιληφθοῦν, διότι κατέχονται ἀπὸ τὸν θυμόν, θὰ κλαύσουν καὶ θὰ στενάξουν καὶ θὰ θρηνήσουν, ὄχι τέτοιον θρῆνον, ὅπως τὰ μικρὰ παιδιά, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ λαμβάνει χώραν εἰς τὸ

πῦρ τὸ ἐξώτερον, εἰς τὸ ἄσβεστον πῦρ, θὰ ἐνεργήσωμεν ὅπως αἱ μητέρες, ἂν καὶ διαφέρωμεν τόσον πολὺ ἀπὸ αὐτάς, καθ' ὅσον ὄχι μὲ ἀπειλὴν καὶ αὐστηρότητα ὅπως ἐκεῖναι, ἀλλὰ μὲ κολακείαν καὶ πραότητα θὰ ὁμιλήσωμεν πρὸς αὐτὰ τὰ παιδιά· διότι, οὐδαμῶς βλάπτονται ἀπὸ αὐτὰ οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ μᾶλλον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἀμοιβή των D καὶ περισσοτέρα ἡ παρρησία των. Ἂν λοιπὸν ἀναφέρωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, ἴσως καὶ νὰ γελάσετε πολύ, διότι τέτοιον γέλωτα ἐπιζητεῖτε πάντοτε· εἰς τὰ παρόντα ὅμως, καὶ ἂν χιλιάδες φορὲς εἶσθε φιλογέλωτες, δὲν θὰ ἀποτύχετε· ἄλλωστε καὶ νὰ θέλετε ἀκόμη, δὲν θὰ ἠμπορέσετε, διότι τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἀντιτίθενται εἰς ἐσᾶς.

Ὁπωσδήποτε ἔχετε ἀκούσει περὶ τοῦ Νέρωνος (διότι ἔγινε πασίγνωστος ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀσελγείας του, μὲ τὸ νὰ ἐπινοήσῃ πρῶτος αὐτὸς καὶ μόνος, μερικοὺς νέους τρόπους ἀκολασίας καὶ διαφθορᾶς). Αὐτὸς ὁ Νέρων εἰς τὸν μακάριον Παῦλον (διότι ἔτυχε νὰ εἶναι σύγχρονος μὲ ἐκεῖνον) τέτοιας κατηγορίας ἀπέδωσε, ὅπως ἐσεῖς τώρα ἀποδίδετε εἰς τοὺς ἁγίους αὐτοὺς ἄνδρας E (διότι ἀφοῦ ἔπεισε μίαν παλλακίδα τὴν ὁποίαν ὑπερβολικὰ ἠγάπα ὁ Νέρων, νὰ δεχθῇ τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως, ταυτοχρόνως τὴν ἔπεισε ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἀκόλαστον ἐκείνην πορνείαν). Ἀποδίδων λοιπὸν τέτοιας κατηγορίας ἐκεῖνος, καὶ καταστροφέα καὶ πλάνον, καὶ μὲ τὰς αὐτὰς ὕβρεις, ποὺ σεῖς ἐκστομίζετε ἀποκαλῶν τὸν Παῦλον, κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἐφυλάκισε, 49 A ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παύσῃ νὰ συμβουλεύῃ τὴν κόρην, τελικῶς τὸν ἐφόνευσε. Ποία λοιπὸν ζημία προῆλθεν ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦτο διὰ τὸν παθόντα; Καὶ εἰς τί ὠφελήθη ὁ δράστης; Τί δὲν ὠφέλησε τὸν τότε φονευθέντα Παῦλον; Καὶ τί δὲν ἐζημίωσε τὸν φονέα Νέρωνα; Μήπως ὁ μὲν πρῶτος δὲν ὑμνεῖται εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην ὡς ἄγγελος (διότι εἰς τὰ παρόντα θὰ ἀναφερθῶ καὶ πάλιν), ὁ δὲ Νέρων ὡς πραγματικὸς καταστροφεὺς καὶ ἄγριος δαίμων δὲν ἔχει κατηγορηθῆ ἀπὸ ὅλους;

4. Τὰ δὲ ἐκεῖ, καὶ ἂν σεῖς ἀπιστήσετε, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὰ ἀναφέρω, χάριν αὐτῶν ποὺ πιστεύουν. Ἂν καὶ θὰ ἔπρεπε ἀπὸ τὰ παρόντα, νὰ πιστεύσετε καὶ εἰς ἐκεῖνα· πλὴν ὅμως, ὅπως καὶ ἂν διάκεισθε πρὸς αὐτά, ἐγὼ θὰ τὰ εἴπω καὶ δὲν θὰ τὰ ἀποκρύψω.

Ποία λοιπὸν θὰ εἶναι τὰ ἐκεῖ; Ὁ μὲν ἄθλιος καὶ δυστυχὴς ἐκεῖνος, B ρυπαρὸς καὶ κατηφής, γεμᾶτος ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ σκότος, καὶ βλέπων πρὸς τὰ κάτω, θὰ μεταφερθῇ, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὁ ἀτελεύτητος σκώληξ καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος θὰ σταθῇ μὲ πολλὴν παρρησίαν δί-

πλα εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ Βασιλέως ἀκτινοβολῶν λαμπρῶς καὶ ἐνδεδυμένος μὲ τόσον μεγάλην δόξαν, ὥστε οὐδόλως νὰ ὑστερῇ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ τόσον μεγάλην ἀμοιβὴν θὰ λάβῃ, ὅσον ἁρμόζει νὰ λάβῃ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῶν πεποιθήσεών του ἀφιέρωσε τὴν ψυχήν του καὶ τὸ σῶμα του εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἔτσι συμβαίνει· ὑπάρχει μεγάλη ἀμοιβὴ δι' αὐτοὺς ποὺ πράττουν καλὰ ἔργα, γίνεται δὲ αὐτὴ μεγαλυτέρα καὶ περισσοτέρα, ὅταν διέρχωνται διὰ κινδύνων καὶ πολλῆς ἀτιμώσεως αὐτοὶ ποὺ ἐργάζονται διὰ τὰ καλά. **C** Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ κατόρθωμα εἶναι τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὸν ἄνευ κόπων καὶ εἰς τὸν μετὰ κόπων κατορθώσαντα τοῦτο, ὅμως δὲν θὰ ἀποδοθῇ ἡ αὐτὴ τιμὴ καὶ οἱ αὐτοὶ στέφανοι. Ἐπειδή, καὶ εἰς τοὺς πολέμους στεφανοῦται μὲν αὐτὸς ποὺ ἐνίκησε, πολὺ περισσότερον ὅμως, αὐτὸς ποὺ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ τὰ τραύματα διὰ τῶν ὁποίων ἐπέτυχε τὴν νίκην.

Καὶ διατί ὁμιλῶ περὶ τῶν ζώντων, ὅταν καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν μόνον τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ ὠφελήσουν εἰς τίποτε περισσότερον τοὺς ἰδικούς των, ὑμνοῦνται ὡς σωτῆρες καὶ προστάται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα; Μήπως καὶ αὐτὰ τὰ ἀγνοεῖτε, δίδοντες πάντοτε σημασίαν μόνον εἰς τὰ γέλια, καὶ τὴν πολυτέλειαν; Ἐὰν δὲ οἱ Ἕλληνες, ποὺ εἶναι ἄνθρωποι, καὶ τίποτε τὸ ἀπολύτως σοφὸν δὲν διενοήθησαν, ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθοῦν αὐτό, καὶ περιέβαλον μὲ πολλὰς τιμὰς **D** αὐτοὺς ποὺ ἀπέθανον μόνον ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δὲν ἔπραξαν τίποτε περισσότερον, πόσῳ μᾶλλον θὰ πράξῃ τοῦτο ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος δίδει πάντοτε περισσοτέρας ἀμοιβὰς καὶ δωρεὰς ἀπὸ ὅσους κινδύνους ὑπέστησαν δι' αὐτὸν οἱ εὐσεβεῖς. Διότι ὄχι μόνον διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πληγάς, οὔτε μόνον διὰ τὰς φυλακίσεις καὶ τοὺς θανάτους καὶ τὰς σφαγὰς ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς διὰ τὴν ὕβριν καὶ τοὺς ὀνειδισμοὺς ὑπεσχέθη μεγάλην ἀμοιβήν. Διότι λέγει: «Μακάριοί ἐστε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς καὶ ὀνειδίσωσι καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρόν, ἕνεκεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· χαίρετε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε· **E** ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ» (Λουκ. 6, 22, 23). Ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ κακοπάθῃ κανεὶς καὶ τὸ νὰ κακολογηθῇ ἐπαυξάνει τὸν μισθὸν καὶ εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ εἰς τοὺς κακολογουμένους, ὁ ἐμποδίζων αὐτοὺς νὰ κακοπαθήσουν καὶ νὰ ὑβρισθοῦν, δὲν ὠφελεῖ αὐτούς, ἀλλὰ τοὺς ὑβριστὰς καὶ τοὺς βασανιστάς. Διότι αὐτοὺς τοὺς βλάπτει, μὲ τὸ νὰ μειώσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀμοιβῆς των, καὶ μὲ τὸ νὰ καταστρέψῃ

τὴν ἀφορμὴν τῆς χαρᾶς **50 A** καὶ τῶν πολλῶν σκιρτημάτων των.

Ὥστε ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἔπρεπε νὰ σιωπήσω καὶ νὰ ἐπιτρέψω νὰ γίνουν αὐτὰ ποὺ ἀποφέρουν πολὺν πλοῦτον ἀγαθῶν, καὶ δημιουργοῦν μεγαλυτέραν παρρησίαν. Ἐπειδὴ ὅμως εἴμεθα μέλη ἀλλήλων, καὶ ἂν ἀκόμη αὐτοὶ ἀρνοῦνται αὐτὴν τὴν χάριν, δὲν πρέπει αὐτοὶ ποὺ διάκεινται τοιουτοτρόπως, νὰ προνοοῦν μὲν δι' ἓν μέρος, νὰ ἀδιαφοροῦν δὲ δι' ἄλλο. Καὶ εἰς ἐκείνους μὲν ἐπιφυλάσσεται καὶ ἄλλη τιμὴ καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν κακοπαθήσουν τώρα· αὐτοὶ ὅμως, ἐὰν τώρα δὲν ἀποσυρθοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν μάχην, δὲν θὰ δυνηθοῦν πλέον νὰ σωθοῦν. Χάριν λοιπὸν τούτου, παραβλέψας τὸ συμφέρον ἐκείνων, ὑποστηρίζω τὸ ἰδικόν σας, καὶ παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω νὰ πιστεύσετε **B** εἰς ἡμᾶς ποὺ παρακαλοῦμεν, καὶ νὰ μὴ βυθίζετε πλέον ἐναντίον σας τὸ ξίφος, οὔτε νὰ κλωτσᾶτε εἰς καρφιά, οὔτε νομίζοντες ὅτι στενοχωρεῖτε ἀνθρώπους, νὰ λυπῆτε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ὅτι βέβαια θὰ ἐπαινέσετε αὐτὴν τὴν συμβουλήν μου, ἂν ὄχι τώρα, ἀλλὰ ἀμέσως μετά, καὶ τὸ γνωρίζω καὶ τὸ πιστεύω· ἐπιθυμῶ δέ, νὰ τὸ κάμετε αὐτὸ τώρα, διὰ νὰ μὴ τὸ πράξετε ἀργότερον ματαίως. Διότι καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ὅταν εὑρίσκετο ἐδῶ, ἐνόμιζε ὅτι οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος καὶ ἡ ἐκ τούτων παρηγορία εἶναι μῦθος καὶ φλυαρία· ὅταν ὅμως μετέβη ἐκεῖ, τόσον ἐθαύμασε τὴ συμβουλὴν αὐτῶν, ὥστε, ἐπειδὴ ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὠφεληθῇ καθόλου ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους, **C** παρεκάλεσε τὸν Πατριάρχην νὰ στείλῃ κάποιον ἀπὸ τοὺς νεκροὺς διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς ἐπὶ γῆς, φοβούμενος ἐκεῖνο, δηλαδή, νὰ μὴ πάθουν καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτό, καὶ περιφρονήσαντες τὰς θείας Γραφάς, τὰς θαυμάσουν τότε, ὅταν δὲν θὰ ὠφελοῦνται καθόλου ἀπὸ τὸν θαυμασμόν. Ἂν καὶ βεβαίως ἐκεῖνος δὲν ἔκαμε τόσον κακόν, ὅσον ἐσεῖς. Διότι ἐκεῖνος μὲν δὲν ἠλέησε τὸν Λάζαρον, ὅμως δὲν ἠμπόδισε καὶ ἄλλους ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν ἐλεήσουν, οὔτε κατεδίωξε, ὅπως σεῖς τώρα. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπερέβητε εἰς ἀσπλαγχνίαν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο. Διότι, ὅπως δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ τὸ νὰ μὴ πράξῃ κανεὶς καμμίαν ἀγαθοεργίαν καὶ τὸ νὰ ἐμποδίζῃ ἄλλους νὰ κάμουν, τοιουτοτρόπως **D** δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ τὸ νὰ στερῇ κανεὶς τὴν ὑλικὴν τροφὴν καὶ τὸ νὰ ἐμποδίζῃ αὐτὸν ποὺ πάσχει ἀπὸ τὴν πεῖναν τοῦ μοναχισμοῦ νὰ τρέφεται ἀπὸ ἄλλους. Ὥστε διπλάσια ὑπερέβητε τὸν ἄσπλαγχνον ἐκεῖνον πλούσιον, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμποδίσετε ἄλλους νὰ σβύσουν τὴν πεῖναν των, καὶ

μὲ τὸ νὰ ἐπιδεικνύετε αὐτὴν τὴν ἀπανθρωπίαν, ἐνῷ ἡ ψυχὴ πνίγεται. Αὐτὸ τὸ ἔκαμαν κάποτε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἀπηγόρευον τοὺς Ἀποστόλους νὰ κηρύττουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ πρὸς σωτηρίαν των. Πλὴν ὅμως, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς χειρότεροι εἶσθε σεῖς. Διότι, ἐκεῖνοι μὲν τοποθετηθέντες εἰς τὴν παράταξιν τῶν ἐχθρῶν, ἔπραττον ὡς ἐχθροὶ ὅλα ἐκεῖνα· σεῖς ὅμως, ὑποκρινόμενοι τοὺς φίλους, ἐπιδεικνύετε ἐχθρικὴν διάθεσιν. Ἐμαστίγωσαν καὶ ὕβρισαν καὶ ἐσυκοφάντησαν τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους τότε ἐκεῖνοι, **E** ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς ἀπατεῶνας καὶ πλάνους. Ἀλλὰ τοὺς ἐπεβλήθη τέτοια τιμωρία, ὥστε οὐδεμία πλέον συμφορά, νὰ δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὰ δεινὰ ἐκεῖνα. Διότι πρῶτοι αὐτοὶ καὶ μόνοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς ὑπέστησαν τόσα πολλά, ὅσα κανεὶς ἄλλος. **51 A** Καὶ μάρτυς ἀξιόπιστος τούτων εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἔσται θλῖψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδὲ μὴ γένηται» (Ματθ. 24, 21). Ὅλα μὲν τὰ παθήματα αὐτῶν δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς ν' ἀφηγηθῶμεν, ὀλίγα ὅμως ἀπὸ τὰ πολλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρωμεν. Δὲν θὰ εἰπῶ δὲ ἰδικά μου λόγια, ἀλλ' ἑνὸς Ἰουδαίου, ποὺ ἱστόρησε ἀκριβῶς τὰ παθήματά των. Τί λέγει λοιπὸν αὐτός; Διότι ἀφηγήθη τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀπήγγειλε τὰς νέας ἐκείνας συμφοράς.

5. Λέγει: «Τὰ μὲν περὶ τοῦ ἱεροῦ εἶχον τοιουτοτρόπως· ὡς πρὸς δὲ τοὺς προσβληθέντας ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἄπειρον πλῆθος ἀνθρώπων ἀπέθνησκε, συνέβαινον δὲ ἀνιστόρητα δράματα.

B Εἰς κάθε σπίτι δηλαδή, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐφαίνετο ἴχνος τροφῆς, ἐγίνετο μάχη, καὶ συνεπλέκοντο οἱ οἰκεῖοι μεταξύ των ἁρπάζοντες τὰ ὀλιγοστὰ τρόφιμα. Οὔτε τοὺς νεκροὺς ἐπίστευον ὅτι δὲν εἶχον τρόφιμα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐρευνοῦσαν, μήπως κανεὶς ὑπεκρίνετο ὅτι ἀπέθανεν, ἐπειδὴ ἔκρυβε κάτω ἀπὸ τὸν κόλπον κάποιαν τροφήν. Ἄλλοι δὲ μὲ τὰ στόματα ἀνοικτὰ ἀπὸ τὴν πεῖναν ὡσὰν λυσσασμένοι σκύλοι παρέπαιον καὶ ἔκαμαν ὡσὰν τρελλοὶ καὶ κτυπῶντες τὰς θύρας ὡσὰν μεθυσμένοι, ὑπὸ συγχύσεως **C** εἰσήρχοντο εἰς τὰ ἴδια σπίτια δύο καὶ τρεῖς φορὰς εἰς μίαν ὥραν. Καὶ ἡ ἀνάγκη ἔκαμε, ὥστε νὰ τρώγωνται ὅλα, καὶ ἀφοῦ συνέλεγαν τὰ ἀκατάλληλα ἀκόμη καὶ διὰ τὰ ἀγριμερώτερα ζῶα, τὰ ἔτρωγαν· τελευταῖα δὲ ἔφαγαν καὶ ζῶνες καὶ ὑποδήματα, καὶ τὰ δέρματα τῶν ἀσπίδων τὰ ἐξεκολλοῦσαν καὶ τὰ ἐμασοῦσαν. Ἄλλοι δὲ ἔτρωγον καὶ ὑπολείμματα παλαιοῦ χόρτου, διότι μερικοί, συλλέγοντες τὰς ἴνας τοῦ χόρτου τὰς ἐπώλουν εἰς τιμὴν τοὐλάχιστον τεσσάρων ἀττικῶν δραχμῶν.

Καὶ ποῖος ὁ λόγος νὰ ὁμιλήσω διὰ τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα
ἀναίδειαν τοῦ λιμοῦ; Διότι πρόκειται ν' ἀναφέρω κάτι πού
ἔκαμεν αὐτὸς παρόμοιον τοῦ ὁποίου οὔτε εἰς τοὺς Ἕλλη-
νας, οὔτε εἰς τοὺς βαρβάρους ἔχει ἱστορηθῆ, φρικτὸν μὲν διὰ
νὰ τὸ εἰπῇ κανείς, ἀπίστευτον δὲ διὰ νὰ τὸ ἀκούσῃ. Καὶ ἐγὼ
βέβαια διὰ νὰ μὴ θεωρηθῶ ὡς τερατολογῶν εἰς τοὺς μετέ-
πειτα ἀνθρώπους θὰ ἀποσιωποῦσα εὐχαρίστως τὴν συμφοράν,
D ἐὰν δὲν εἶχα βεβαίως διὰ τοὺς λόγους μου πάρα πολλοὺς
μάρτυρας· ἄλλωστε θὰ κατέθετα εἰς τὴν πατρίδα μικρὸν χά-
ριν, ἐὰν παρέλειπα νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὰς αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας
ἔπαθε ταῦτα.

Μία γυναῖκα ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας ὑπεράνω τοῦ Ἰορ-
δάνου, ὀνομαζομένη Μαρία, κόρη τοῦ Ἐλεαζάρου, ἀπὸ τὴν
κώμην Βηθεζώ, σημαίνει δὲ τοῦτο οἶκος ὑσσώπου,[4] σπουδαία
ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν καὶ πλουσία κατέφυγε μαζὶ μὲ πολ-
λοὺς ἄλλους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἦτο μετὰ τῶν πολιορ-
κουμένων. Τῆς γυναικὸς αὐτῆς, τὰ μὲν ἄλλα περιουσιακὰ
στοιχεῖα, ὅσα εἶχε φέρει μὲ τὰς ἀποσκευάς της, τὰ ἐλεηλά-
τησαν οἱ τύραννοι· τὰ δὲ ὑπόλοιπα κειμήλια, ὅταν ὑπωπτά-
ζοντο ὅτι πρόκειται περὶ τροφῆς, **E** εἰσερχόμενοι καθημερι-
νῶς τὰ ἥρπαζον οἱ στρατιῶται. Εἶχε δὲ καταληφθῆ ἡ γυναῖκα
αὐτὴ ἀπὸ φοβερὰν ἀγανάκτησιν καὶ πολλάκις ὑβρίζουσα καὶ
καταρωμένη τοὺς ἅρπαγας, ἐξηρέθιζεν αὐτοὺς εἰς βάρος της.
Καὶ ἐπειδὴ κανεὶς οὔτε ἀπὸ ὀργὴν οὔτε ἀπὸ λύπην δὲν τὴν
ἐσκότωνε, καὶ ἐπειδὴ ἐδυσκολεύετο μὲν κατ' ἄλλον τρόπον
νὰ ἐξεύρῃ ὀλίγα τρόφιμα, καὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲν ἦτο δυνατὸν
νὰ προμηθευθῇ, ἡ δὲ πεῖνα διεπέρνα τὰ σπλάγχνα καὶ τὸν
μυελὸν τῶν ὀστῶν, καὶ λόγῳ τοῦ λιμοῦ τὰ πάθη ὠξύνοντο
περισσότερον, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τῆς ἀνάγκης,
ἐστράφη ἐναντίον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἁρπάσασα τὸ
παιδί της **52 A** (εἶχε δὲ παιδί, τὸ ὁποῖον ἐθήλαζε), εἶπε:
Δυστυχισμένον βρέφος, εἶπεν, πῶς νὰ σὲ συντηρήσω εἰς πό-
λεμον καὶ πεῖναν καὶ ἐπανάστασιν; Εἰς μὲν τοὺς Ρωμαίους
εἴμεθα ὑποδουλωμένοι, ἐὰν βέβαια ἐπιζήσωμεν μετὰ ἀπὸ αὐ-
τά· ἡ δὲ πεῖνα συμπληρώνει τὴν δουλείαν, καὶ οἱ ἐπαναστά-
ται καὶ τῶν δύο παρατάξεων εἶναι ἀγριώτεροι· γίνε λοιπὸν
τροφή μου καὶ τύψις συνειδήσεως εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ
θρύλος εἰς τὴν Ἱστορίαν, ὁ μόνος ἐλλείπων ἀπὸ τὰς συμφο-
ρὰς τῶν Ἰουδαίων. Καὶ λέγουσα αὐτὰ σφάζει τὸ παιδί, ἔπειτα
δὲ ἀφοῦ τὸ ἔψησε, ἔφαγε μὲν τὸ ἥμισυ, τὸ δὲ ὑπόλοιπον
ἐσκέπασε καὶ τὸ ἐφύλασσε. Ἀμέσως δὲ ὁδηγηθέντες ἀπὸ τὴν
ἀπερχομένην ὀσμὴν τοῦ ψημένου κρέατος ἐπλησίασαν οἱ ἐπα

4. Πρόκειται περὶ ἀρωματικοῦ φυτοῦ.

ναστάται καὶ ἀπειλοῦσαν ὅτι θὰ τὴν σφάξουν ἀμέσως ἐὰν δὲν ἔδειχνεν εἰς αὐτοὺς τὸ ψητόν. Αὐτὴ δὲ ἀπαντήσασα ὅτι τοὺς ἐφύλαξε μίαν καλὴν μερίδα, **B** ἐφανέρωσε τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ παιδιοῦ. Τοὺς κατέλαβε δὲ φρίκη καὶ παραφροσύνη, καὶ ἐπάγωσαν τὰ πρόσωπά των. Αὐτὴ δὲ εἶπεν: Καὶ τὸ παιδὶ εἶναι νόμιμον καὶ ἡ πρᾶξις ἰδική μου· φάγετε καὶ σεῖς, ὅπως ἔφαγα καὶ ἐγώ· μὴ εἶσθε ἀτολμότεροι ἀπὸ μίαν γυναῖκα καὶ φιλοστοργότεροι ἀπὸ μητέρα. Ἐὰν ὅμως εἶσθε εὐσεβεῖς καὶ ἀποστρέφεσθε τὴν ἰδικήν μου πρᾶξιν, ἐγὼ ἔφαγα τὸ ἥμισυ, ἂς μείνῃ καὶ τὸ ὑπόλοιπον εἰς ἐμέ.

Μετὰ ταῦτα οἱ μὲν ἐπαναστάται τρέμοντες πρὸ ἑνὸς τέτοιου πράγματος ἐφάνησαν δειλοί, καὶ ἄφησαν τὴν τροφὴν αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα. Ἔγινε δὲ ἀμέσως γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἡ μιαρὰ πρᾶξις, **C** καὶ ὁ καθένας φέρων εἰς τὴν φαντασίαν του τὸ ἀνοσιούργημα κατελαμβάνετο ἀπὸ φρίκην, ὡσὰν νὰ τὸ εἶχε διαπράξει αὐτός· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐπετάχυναν τὸν θάνατόν των, καὶ ἐκαλοτυχίζοντο ὅσοι ἔφθασαν εἰς τὸν θάνατον πρὶν νὰ ἀκούσουν καὶ νὰ ἰδοῦν τόσο μεγάλα κακά. Ἔγινε δὲ γνωστὴ γρήγορα ἡ τραγωδία εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐξ αὐτῶν δέ, ἄλλοι μὲν δὲν τὸ ἐπίστευον, ἄλλοι δὲ ἐλυποῦντο, οἱ περισσότεροι ὅμως ἐμίσησαν ἀκόμη περισσότερον τὸ ἔθνος τῶν Ἑβραίων.»[5]

6. Αὐτὰ δέ, καὶ πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτά, τὰ ἐμάθαιναν, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἐσταύρωσαν τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μετέπειτα ἀπηγόρευον εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ διδάσκουν τὴν σωτηρίαν μας. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος **D** ἀφοῦ τοὺς κατηγόρησεν, ἐπροφήτευσε τὰ ἑξῆς δεινὰ δι' αὐτούς, λέγων ὅτι «ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος (Α' Θεσσ. 2, 16). Καὶ διατί τὰ λέγεις αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς; λέγουν· διότι ἡμεῖς οὔτε ἀπὸ τὴν πίστιν, οὔτε ἀπὸ τὸ κήρυγμα ἀπομακρυνόμεθα. Καὶ ποῖον τὸ ὄφελος τῆς πίστεως, πές μου, ὅταν δὲν εἶναι καθαρὸς ὁ βίος; Ἀλλ' ἐσεῖς ἴσως νὰ ἀγνοῆτε καὶ αὐτό, διότι καὶ ὅλα τὰ ἰδικά μας δὲν τὰ ἔχετε ἀκούσει. Ἐγὼ ὅμως θὰ σᾶς ἀπαριθμήσω τὰς ἀποφάσεις τοῦ Χριστοῦ. Σεῖς δὲ νὰ προσέχετε ἂν πράγματι πουθενὰ δὲν κατηγορῆται ὁ βίος τότε, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς πίστεως καὶ τῶν δογμάτων ἔχουν καθορισθῆ τὰ περὶ τῶν τιμωριῶν. Ὅταν δηλαδὴ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος καὶ εἶδε πολὺν ὄχλον νὰ τὸν περιτριγυρίζῃ, **E** μετὰ τὰς ἄλλας παραινέσεις ἔλεγεν· «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου» (Ματθ. 13, 14), καὶ «Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· οὐ τῷ σῷ ὀνόματι

5. Βλ. Ἰωσήπου, Περὶ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου βιβλ. 6, 7 καὶ 8.

προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς· Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς» (Μαρκ. 9, 42). 53 **A** Καὶ παρωμοίασεν αὐτὸν ποὺ ἀκούει χωρὶς νὰ τηρῇ τοὺς λόγους του μὲ ἄνθρωπον ἄφρονα, ποὺ κτίζει τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ τὴν κατασκευάζει εὐπαθῆ εἰς τοὺς ποταμούς, εἰς τὰς βροχὰς καὶ τοὺς ἀνέμους. Καὶ ὁμιλῶν εἰς ἄλλο μέρος λέγει, ὅτι, ὅπως οἱ ἁλιεῖς ὅταν σύρουν τὸ δίκτυον ἀποχωρίζουν τὰ ἀκατάλληλα πρὸς βρῶσιν ψάρια ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἔτσι θὰ συμβῇ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ποὺ οἱ ἄγγελοι θὰ ρίψουν εἰς τὴν κάμινον ὅλους τοὺς ἁμαρτωλούς. (Ματθ. 13, 47). Καὶ ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀσελγῶν καὶ τῶν ἀνηθίκων ἀνθρώπων ἔλεγεν, ὅτι «Ἀπελεύσονται ὅπου ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτητος καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον» (Μάρκ. 9, 42). Καὶ πάλιν λέγει, «Βασιλεὺς ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἰδὼν ἄνθρωπον ἐνδεδυμένον ἱμάτια ρυπαρά, πρὸς αὐτὸν εἶπεν· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; **B** Ὁ δὲ ἐφιμώθη· Τότε λέγει τοῖς διακόνοις αὐτοῦ· Δήσαντες αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, βάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον», (Ματθ. 22, 2), ἀπειλῶν μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς ἀνηθίκους καὶ ἀσελγεῖς. Καὶ αἱ παρθένοι, ποὺ ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, τὸ ἔπαθαν αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς μισανθρωπίας καὶ τῆς σκληρότητος. Καὶ ἄλλοι πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν «πορεύονται εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Καταδικάζονται δὲ ἀκόμη καὶ οἱ ἀνοήτως καὶ ἀσκόπως ὁμιλοῦντες· «Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου, λέγει, δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ» (Ματθ. 12, 37). **C** Μήπως νομίζεις ὅτι ματαίως φοβούμεθα διὰ τὸν βίον, καὶ φροντίζομεν πολὺ διὰ τὸ ἠθικώτερον μέρος τοῦ Χριστιανισμοῦ; Δὲν νομίζω βέβαια, ἐκτὸς ἐὰν ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὅλα αὐτὰ τυχαίως τὰ εἶπε ὁ Χριστός, καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα· διότι δὲν ἔχουν λεχθῆ ὅλα. Ἐὰν δὲν ἀπέφευγα νὰ παρατείνω τὸν λόγον, θὰ ἐδίδασκα καὶ ἀπὸ τοὺς προφήτας, καὶ ἀπὸ τὸν μακάριον Παῦλον, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους, πόσον ἐνδιαφέρον ἔδειξε ὑπὲρ τοῦ μέρους αὐτοῦ ὁ Θεός. Πλὴν ὅμως, νομίζω ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι ἀρκετά· μᾶλλον δὲ ὄχι αὐτὰ ὅλα, ἀλλὰ ἕνα μόνον μέρος ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Διότι, ὅταν ὁμιλῇ ὁ Θεός, καὶ ἐὰν ἀκόμη τὸ εἴπῃ μίαν φοράν, πρέπει νὰ δεχώμεθα τὸ λεχθέν, ὡσὰν νὰ ἔχῃ λεχθῆ πολλάκις.

7. Τί λοιπόν, λέγει ὁ πολεμῶν τὸν Μοναχισμόν, οἱ διαμένοντες εἰς τὸν οἶκον των, δὲν θὰ ἠμπορέσουν **D** νὰ ἐπιτύχουν αὐτά, ποὺ, ἐὰν δὲν ἐπιτευχθοῦν ἐπιφέρουν τὴν τιμωρίαν; Θὰ τὸ ἐπιθυμοῦσα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ

σᾶς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον, καὶ πολλάκις ηὐχήθην νὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀνάγκη τῶν μοναστηρίων, καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὰς πόλεις τόσον καλὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἠθικῶν νόμων, ὥστε νὰ μὴ χρειασθῇ ποτὲ κανεὶς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἔρημον. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλα ἔχουν γίνει ἄνω - κάτω, καὶ αἱ μὲν πόλεις, ποὺ ἔχουν δικαστήρια καὶ νόμους, ἔχουν γεμίσει ἀπὸ πολλὴν παρανομίαν καὶ ἀδικίαν, ἡ δὲ ἔρημος εἶναι πλήρης ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς φιλοσοφημένης ζωῆς δὲν θὰ κατηγοροῦντο δικαίως ἀπὸ σᾶς αὐτοὶ ποὺ ἐξάγουν τοὺς θέλοντας νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ζάλην αὐτὴν **E** καὶ τὴν ταραχήν, καὶ ὁδηγοῦν αὐτοὺς πρὸς τὸν λιμένα τῆς ἡσυχίας, ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ καθιστοῦν κάθε πόλιν ἀδιάβατον καὶ ἀκατάλληλον πρὸς ἄσκησιν τῆς φιλοσοφημένης ζωῆς ὥστε νὰ ἀναγκάζωνται, ὅσοι θέλουν νὰ σωθοῦν, νὰ καταφεύγουν εἰς τὰς ἐρημίας. Πές μου λοιπόν, ἐὰν κατὰ τὸ μεσονύκτιον πάρῃ κανεὶς λαμπάδα καὶ θέσῃ πῦρ εἰς οἰκίαν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, μὲ σκοπὸν νὰ κάμῃ κακὸν εἰς τοὺς ἐντὸς αὐτῆς κοιμωμένους, **54 A** ποῖον θὰ ἐχαρακτηρίζαμεν ὡς κακόν, αὐτὸν ποὺ θὰ ἐξυπνοῦσε τοὺς κοιμωμένους καὶ θὰ τοὺς ὡδηγοῦσε ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν, ἢ αὐτὸν ποὺ προεκάλεσε ἀρχικῶς τὴν πυρκαϊάν, καὶ ἔφερεν εἰς τόσον δύσκολον θέσιν τοὺς ἐντὸς αὐτῆς εὑρισκομένους καὶ αὐτὸν ποὺ τοὺς ἔβγαλε ἔξω;

Τί λοιπόν; Ἐὰν κανείς, ἰδῇ κάποιαν πόλιν νὰ εὑρίσκεται ὑπὸ τυραννικὸν καθεστὼς καὶ ἀσθενῆ καὶ ἐπαναστατοῦσαν, καὶ πείσῃ, ὅσους ἠμπορέσῃ, νὰ ἀνέλθουν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ ἀφοῦ τοὺς πείσῃ συμπράξῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀποχώρησίν των, ποιὸν θὰ κατηγοροῦσες; Αὐτὸν ποὺ μετέφερε τοὺς δοκιμαζομένους ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ταραχὴν αὐτὴν εἰς τὴν γαλήνην, ἢ αὐτὸν ποὺ ἔγινεν αἴτιος τῶν ναυαγίων; **B** Διότι, μὴ νομίσῃς ὅτι, ἡ τωρινὴ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων εἶναι καλυτέρα ἀπὸ τὴν τῆς τυραννουμένης πόλεως, μᾶλλον δὲ εἶναι πολὺ χειροτέρα. Διότι ὄχι ἄνθρωπος, ἀλλὰ κάποιος πονηρὸς δαίμων, ὡσὰν ἄγριος τύραννος, ἀφοῦ ἐκυρίευσε ὅλην τὴν οἰκουμένην, [illegible] τὴν φάλαγγά του εἰσώρμησεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἔπειτα, ἀπὸ ἐκεῖ, ὡσὰν ἀπὸ μίαν ἀκρόπολιν, ἐξαπολύει καθημερινῶς τὰς ἀκαθάρτους καὶ βδελυρὰς προσταγάς τους καὶ διαλύει ὄχι μόνον γάμους, οὔτε δημιουργεῖ μόνον χρηματικὰς συναλλαγὰς καὶ προξενεῖ ἀδίκους φόνους ἀλλὰ τὰ πολὺ χειρότερα αὐτῶν, δηλαδή, ἀπομακρύνει τὴν ψυχήν, ἡ ὁποία ἡνώθη διὰ τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὸν Θεόν, **C** ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπικοινωνίας, παραδίδει αὐτὴν εἰς τοὺς ἀκαθάρτους ὑπηρέτας του καὶ καταναγκάζει αὐτὴν νὰ κατακλίνεται μαζί των. Αὐτοὶ δέ, ὅταν διὰ μίαν φορὰν τὴν παραλάβουν, τόσον αἰσχρῶς καὶ ὑβριστικῶς συμπεριφέρονται πρὸς αὐτήν, ὅπως ἁρμόζει εἰς δαίμονας πονηρούς, ποὺ ἐπιθυμοῦν σφοδρῶς καὶ μὲ μανίαν τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν κακὴν διαγωγήν μας. Διότι, ἀφοῦ ἐκγυμνώσουν αὐτὴν ἀπ' ὅλα τὰ ροῦχα τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἐνδύσουν μὲ τὰ κουρέλια τῶν παθῶν, τὰ ἀκάθαρτα καὶ σχισμένα καὶ βρωμερά, ποὺ τὴν καθιστοῦν αἰσχροτέραν ἀπ' ὅτι γυμνήν, καὶ ἀφοῦ τὴν μολύνουν περισσότερον μὲ τὴν ἀκαθαρσίαν των, **D** δὲν παύουν νὰ τὴν συνοδεύουν μὲ ὕβρεις. Καὶ ποτὲ δὲν χορταίνουν ἀπὸ τὴν ἀκάθαρτον καὶ παράνομον ἐκείνην ἐπαφήν. Ἀλλὰ ὅπως οἱ μεθυσμένοι, ὅταν πιοῦν πάρα πολὺ ποτόν, τότε διψοῦν περισσότερον, ἔτσι καὶ αὐτοί, τότε ἐξαγριώνονται περισσότερον, καὶ ὁρμοῦν μὲ περισσοτέραν σφοδρότητα καὶ ἀγριότητα, ὅταν τὸ παρακάνουν εἰς τὸ νὰ τὴν κατατρυποῦν παντοῦ καὶ νὰ τὴν δαγκώνουν καὶ νὰ χύνουν εἰς αὐτὴν τὸ δηλητήριον τῆς κακίας των. Καὶ δὲν ἐγκαταλείπουν τὴν προσπάθειαν νὰ τὴν φέρουν εἰς τὰς ἰδικάς των συνηθείας, παρὰ μόνον ὅταν ἀποθνήσκῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ χωρίζεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἀπὸ ποίαν λοιπὸν τυραννίδα, ἀπὸ ποίαν αἰχμαλωσίαν, ἀπὸ ποίαν δουλείαν, ἀπὸ ποῖον πόλεμον, **E** ἀπὸ ποῖον ναυάγιον, ἀπὸ ποίαν πεῖναν δὲν εἶναι χειρότερα αὐτά; Ποιός εἶναι τόσον σκληρὸς καὶ ἄγριος, ποῖος εἶναι τόσον τρελλὸς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἄπονος καὶ ἀναίσθητος, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν ψυχήν του ἀπὸ ἐκείνην τὴν καταραμένην μανίαν καὶ προσβολήν, ἀλλὰ νὰ τὴν παραβλέψῃ ἐνῷ παθαίνει τέτοια; Ἐὰν δὲ αὐτὸ ἀποτελῇ χαρακτηριστικὸν σκληρᾶς καὶ ἀναισθήτου ψυχῆς, ποῦ θὰ κατατάξωμεν, πές μου, αὐτούς, ποὺ μαζὺ μὲ τὴν ἀμέλειαν διὰ τὴν ψυχὴν κάμουν καὶ ἕνα ἄλλο, πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτό, κακόν, δηλαδή, αὐτοὺς ποὺ προθυμοποιοῦνται νὰ πηδήσουν μέσα εἰς τοὺς κινδύνους **55 A** καὶ δὲν διστάζουν νὰ θέσουν τὰ χέρια των εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ θηρίου, ἀλλὰ ὑπομένουν καὶ τὴν δυσωδίαν καὶ τοὺς κινδύνους, προκειμένου ν' ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸν φάρυγγα τοῦ δαίμονος τὰς ψυχὰς ποὺ ἤδη κατέπιε, ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐπαινοῦν καὶ δὲν τοὺς ἀποδοκιμάζουν, ἀλλὰ ἀντιθέτως τοὺς καταδιώκουν ἀπὸ παντοῦ καὶ τοὺς καταπολεμοῦν;

8. Τί λοιπόν; λέγει. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἔχουν ἀπολεσθῇ καὶ βασανίζονται καὶ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψουν καὶ νὰ ἐρημώσουν τὰς πόλεις καὶ νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν ἔρημον καὶ νὰ κατοικήσουν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων; Καὶ σὺ λοιπὸν αὐτὰ συμβουλεύεις καὶ νομοθετεῖς; Ὄχι βέβαια· ἀντιθέτως δέ, ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπα, καὶ τὸ ἐπιθυμοῦσα καὶ εὔχομαι ν' ἀπολαμβάνωμεν τόσον πολλὴν εἰρήνην, **B** καὶ νὰ καταλυθῇ ἡ τυραννία τῶν κακῶν αὐτῶν τόσον πολύ, ὥστε

ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀναγκάζωνται οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων νὰ ἀνεβαίνουν εἰς τὰ ὄρη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν εἰς τὰς ἐρημίας ὡσὰν ἐξόριστοι ἀπὸ πολὺν καιρόν, νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πόλιν των. Ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Φοβοῦμαι μήπως φροντίζων νὰ τοὺς ἐπαναφέρω εἰς τὴν πατρίδα, ἀντὶ τῆς πατρίδος τοὺς παραδώσω εἰς τὰ χέρια τῶν πονηρῶν δαιμόνων, καί, θέλων νὰ τοὺς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀποχώρησιν, τοὺς παρασύρω, ὥστε νὰ στερηθοῦν τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν ἡσυχίαν.

Ἐὰν δὲ νομίζῃς ὅτι παρουσιάζων τὸ πλῆθος τῆς πόλεως θὰ λυπηθῶ δι' αὐτὴν καὶ θὰ φοβηθῶ, διότι δῆθεν δὲν θ' ἀνεχθῶ νὰ καταδικάσω C ὅλον τὸν κόσμον, ἀκολουθῶν τὴν διακήρυξιν τοῦ Χριστοῦ, θὰ συμφωνήσω μὲ αὐτὴν διὰ ν' ἀποκρούσω τὴν ἀντίδρασίν σου. Καὶ βεβαίως, δὲν θὰ ἐπιχειρήσῃς ἕνα τόσον τολμηρὸν πρᾶγμα, δηλαδὴ νὰ ἔλθῃς εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ, μέλλοντος νὰ μᾶς κρίνῃ τότε, Θεοῦ. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Χριστός; «Στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν» (Ματθ. 7, 14). Ἐὰν δὲ οἱ εὑρίσκοντες εἶναι ὀλίγοι, πολὺ ὀλιγώτεροι εἶναι, αὐτοὶ ποὺ μποροῦν νὰ φθάσουν εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς. Διότι δὲν ἠμποροῦν βεβαίως νὰ φθάσουν εἰς τὸ τέρμα ὅσοι κάμνουν τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ἄλλοι μὲν εἰς τὴν ἀρχήν, ἄλλοι εἰς τὸ μέσον, D πολλοὶ δὲ καὶ μέσα εἰς τὸν λιμένα καταποντίζονται. Καὶ πάλιν λέγει, πολλοὶ εἶναι οἱ κλητοί, ὀλίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοί.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Χριστὸς λέγῃ ὅτι οἱ περισσότεροι καταλήγουν εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ περιορίζεται εἰς ὀλίγους ἡ σωτηρία, διατί λογομαχεῖς μαζί μου; Διότι ἐνεργεῖς, ὡσὰν νὰ ἐξεπλήττεσο, ἐὰν ὡμιλούσαμε δι' αὐτὰ ποὺ εἶχον συμβῆ γύρω ἀπὸ τὸν Νῶε, ὅτι δηλαδὴ ὅλοι κατεστράφησαν, μόνον δὲ δύο ἢ τρεῖς ἄνθρωποι διέφυγον τὴν τόσον μεγάλην τιμωρίαν, μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀποβλέπων εἰς τὸ νὰ κλείσῃς τὸ στόμα μας, διότι δῆθεν δὲν τολμῶμεν νὰ καταδικάσωμεν τὸ πλῆθος. Ἀλλὰ δὲν θὰ πάθω κάτι τέτοιο, οὔτε θὰ προτιμήσω τοὺς πολλοὺς ἀντὶ τῆς ἀληθείας. E Διότι καὶ τὰ τωρινὰ δὲν εἶναι ἐλαφρότερα ἀπὸ τὰ τότε συμβάντα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀκόλαστα, καθ' ὅσον ἔχουν ἀπειληθῆ καὶ αὐτὰ μὲ κόλασιν, καὶ παρὰ ταῦτα ἡ κακία οὔτε ἔτσι ἐκριζώνεται. Διότι, πές μου, ποιός δὲν ἀποκαλεῖ τὸν συνάνθρωπόν του ἀνόητον; Καὶ αὐτὸ τιμωρεῖται μὲ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Ποιός δὲν βλέπει τὰς γυναῖκας μὲ πονηρὰν διάθεσιν; Καὶ αὐτὸ εἶναι συντελεσμένη μοιχεία· 56 A καὶ ὁ μοιχὸς πάλιν θὰ ριφθῇ εἰς τὴν κόλασιν. Ποιός δὲν ὡρκίσθη; Καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν, καὶ κολάζεται. Ποιός δὲν ἐφθόνησε ποτὲ τὸν φίλον του; Τοῦτο δέ, κάνει τοὺς ἀνθρώπους χειρο-

τέρους ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς τελώνας· καὶ βεβαίως τὸ ὅτι οἱ χειρότεροι ἐκείνων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγουν τὴν κόλασιν εἶναι φανερὸν εἰς τὸν καθένα. Ποιός ἀπήλλαξε τὴν καρδίαν του ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ ἐσυγχώρησε ὅλα τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων ἀπέναντί του; Διὰ τὸ ὅτι δέ, ὁ μὴ συγχωρῶν εἶναι ἐπακόλουθον νὰ παραδοθῇ εἰς τὰ βασανιστήρια, κανεὶς ἀπ' ὅσους ἔχουν ἀκούσει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ ἀντείπῃ. Ποιός δὲν ὑπηρέτησε τὸν Σατανᾶν; Καὶ ὅποιος ἐδούλευσε εἰς ἐκεῖνον, πρέπει νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Χριστοῦ· ὅταν δὲ ἀρνηθῇ ἐκεῖνην, εἶναι ἐπακόλουθον B νὰ ἀρνηθῇ καὶ τὴν σωτηρίαν του. Ποιός δὲν κατηγόρησε κρυφά; Αὐτοὶ δέ, διατάσσει καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη νὰ φονεύωνται καὶ νὰ κατασφάζωνται.

Ἀλλὰ ποιά εἶναι ἡ παρηγορία εἰς τὰς ἁμαρτίας μας; Τὸ ὅτι ὅλοι, ὡς ἐκ συνθήματος ἐγλιστρήσαμεν εἰς τὸ βάραθρον τῆς κακίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μεγίστη ἀπόδειξις τῆς ἀσθενείας, ποὺ μᾶς κατέχει, ὅταν χρησιμοποιῆται τοῦτο ὡς δικαιολογία τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀφορμὴ μεγαλυτέρας ὀδύνης. Διότι, τὸ νὰ ἔχωμεν πολλοὺς συμπράττοντας εἰς τὰ ἁμαρτήματα, αὐτὸ δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰς κατηγορίας καὶ τὰς τιμωρίας. Ἐὰν δὲ κανεὶς ἀπηλπίσθη ἀπὸ τὰ λεχθέντα, ἂς ἀναμείνῃ ὀλίγον, καὶ τότε θ' ἀπελπισθῇ περισσότερον, ὅταν ὁμιλήσωμεν διὰ τὰ πολὺ χειρότερα C τούτων, δηλαδὴ τὰς ἐπιορκίας. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ ὁρκισθῇ κανεὶς εἶναι διαβολικόν, τὸ νὰ ἀθετήσῃ τοὺς ὅρκους ποίαν τιμωρίαν θὰ ἐπιφέρῃ; Ἐάν, τὸ νὰ ἀποκαλέσῃ κανεὶς ἀνόητον κάποιον, ἐπιφέρῃ τὴν κόλασιν, τὸ νὰ προσβάλῃ κανεὶς τὸν ἀδελφόν του, ποὺ πολλάκις εἰς τίποτε δὲν πταίει, μὲ μυρίους ὀνειδισμούς, ποίαν τιμωρίαν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπισύρῃ; Ἐὰν ἡ μνησικακία καὶ μόνον ἐπιφέρῃ τὴν τιμωρίαν, πόσον μεγάλην τιμωρίαν θὰ συνεπάγεται ἡ ἀντιδικία; Ὅμως ἂς μὴ ὁμιλήσωμεν περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ ἂς τὰ ἀφήσωμεν διὰ τὴν κατάλληλον ὥραν. Ἀλλά, διὰ νὰ παραλείψω τὰ ἄλλα, αὐτὸ λοιπὸν ποὺ μὲ ἠνάγκασε νὰ ἀπευθύνω αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν εἶναι ἀρκετὸ καὶ μόνον αὐτό, ν' ἀποδείξῃ τὴν κακὴν ἐπίδρασιν τῆς προσβαλούσης νόσου; D Διότι, ἐὰν τὸ νὰ μὴ συναισθάνεται κανεὶς τὰ ἁμαρτήματά του, ἀλλὰ νὰ ἁμαρτάνῃ ἀσυναισθήτως, εἶναι τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς κακίας, ποῦ πρέπει νὰ κατατάξωμεν τοὺς νέους αὐτοὺς νομοθέτας τῆς νέας ταύτης καὶ παραλογωτάτης νομοθεσίας, οἱ ὁποῖοι καταδιώκουν τοὺς διδασκάλους τῆς ἀρετῆς μὲ περισσότερον θάρρος ἀπὸ ὅσον ἐκδιώκουν ἄλλοι τοὺς διδασκάλους τῆς κακίας καὶ καταπολεμοῦν αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ διορθώσουν τὸ κακὸν περισσότερον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸ διαπράττουν. Μᾶλλον

δὲ πρὸς αὐτοὺς οὔτε ἀπέχθειαν αἰσθάνονται οὔτε τοὺς κατηγοροῦν ποτέ, ἐνῷ τῶν διδασκάλων τῆς ἀρετῆς μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν θὰ ἐγεύοντο καὶ τὰς σάρκας, ὥσὰν νὰ φωνάζουν καὶ μὲ ὅσα λέγουν καὶ μὲ ὅσα πράττουν, Ε ὅτι πρέπει νὰ ἀκολουθῇ κανεὶς μὲ πάθος τὴν κακίαν, καὶ ποτὲ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρετήν, ὥστε νὰ ὀφείλῃ κανεὶς νὰ καταπολεμῇ ὄχι μόνον αὐτοὺς ποὺ ἐφαρμόζουν τὴν ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ τολμοῦν νὰ ὑψώσουν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν φωνήν των.